Llengua Nacional

hivern del 2002
núm. 41
any XII
4 euros

Països sense nom?

La llengua i el món dels raiers

Les parts i el tot

Sobre l'ús dels pronoms forts

Verdaguer i Gaudí

la flama de la llengua

Cançó del raier

Só fill del Noguera,
dins un rai nasquí;
ma esposa és raiera,
raier vull morir.

El bon temps del fadrinatge
el passí fent de cuer,
mes com tinc seny i coratge
prompte em feren davanter.
D'eix cavall de la riera
prenc la brida barroera,
i als torrents i a la ribera
vaig dient: «Pas al raier!»

Des del marge el rai cordejo
si li costa de passar,
pels congostos barranquejo
com serpent pel pedregar.
Quan per una ensopegada
s'esdevé una embarrassada,
dono al rai una girada
que el fustam torna a aviar.

De cinc trams els rais avio
de la Pobla a Balaguer,
els empenyo i els arrio
com sa rua el traginer.
Tot sovint el rai s'apunta;
quin treball si es desconjunta,
trabucant aquell que el munta
com cavall al cavaller!

Un matí la gent d'Esterri
m'alça el coure tot cridant,
que m'enduia cap a Gerri
el feixuc Mall de Rol·lan.
Jo, veient que al meu darrera
la vall tota s'esparvera,
part damunt de la ribera
el llancí del rai estant.

De les bigues que he enraiades,
se'n farien galions,
galions per les armades
de deu regnes i nacions;
pins i faigs duc cada dia,
d'avetars no en deixaria,
fins i tot enraiaria
les muntanyes a crostons.

Tot baixant rais a la plana,
cinquanta anys hi he baixat,
que és un rai la vida humana,
en té deu cada tramat;
i davalla fugitiva
rodolant de riba en riba
fins que al mar sens vora arriba
de la fonda eternitat.

Jacint Verdaguer

Detall esperançador

Obrint la flamant *Gramàtica del català contemporani* (GCC), obra d'un gran equip de professors universitaris capitanejats per Joan Solà i publicada el mes de juny proppassat, trobem ja en el pròleg un detall esperançador; concretament, l'anunci indirecte d'una rectificació que des de fa anys s'ha sol·licitat –explícitament per part de molts i implícitament per part de molts més– i que també hem demanat des d'aquestes pàgines. Vegem, doncs, què diu el text en qüestió (GCC, p. XVI):

Al moment de tancar aquesta obra (octubre del 2001), no hem rebut resposta a la consulta feta a l'IEC sobre certs casos de l'escriptura de paraules compostes i derivades, i per tant hem aplicat, en aquest punt, el criteri que sembla que es donarà després de la revisió que actualment fa de l'ortografia l'esmentada autoritat lingüística.

Es refereix a la revisió, per part de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de les noves normes sobre l'ús del guionet en els mots compostos que l'acadèmia va emanar entre els anys 1995 i 1996. Aquestes noves normes, com és sabut, han estat molt criticades, pels grans inconvenients que comporten, sobretot en dos casos: en el del prefix tònic *ex* i en el dels adjectius coordinats el primer dels quals revesteix una forma sàvia terminada en *o*. Doncs bé, la GCC escriu l'esmentat prefix amb guionet (p.e., *ex-diputat,* p. 762) i també escriu amb guionet els adjectius coordinats del tipus esmentat (p.e.: *galaico-portuguès,* p. 5; *caracterització articulatòrio-perceptiva,* p. 37).

Bo i aplaudint la iniciativa dels responsables de l'esmentada gramàtica, voldríem fer tres peticions:

● A la Secció Filològica els demanem que facin una revisió a fons de les «noves normes» dels anys 1995-96 en el sentit de tenir en compte la gran utilitat del guionet i, evitant el parany de buscar falses «regles fàcils», tornar a una normativa com més semblant millor a la tradicional que ens va llegar Fabra i que, per una banda, escau a la fesomia fonètica del català i, per l'altra, posa la nostra llengua al costat de les altres llengües de cultura amb característiques semblants (especialment el francès i el portuguès).

● En espera d'una rectificació a fons, també demanaríem a l'acadèmia que, provisionalment, emetés algun comunicat que «liberalitzés» la qüestió; és a dir, que deixés als usuaris la llibertat d'emprar la normativa tradicional, almenys en alguns aspectes (com els que es reflecteixen en la GCC).

● Als usuaris de la llengua (escriptors, editorials, publicacions, organismes, etc.) els proposem que imitin el que ha fet una obra de referència com és la GCC tornant a posar el guionet (si és que, per escrúpols disciplinars o per altres causes, l'havien tret) almenys en els casos en què la GCC ho fa.

Confiem que el seny s'imposarà i que, a partir d'aquest «detall», podrà créixer l'esperança dels qui ens preocupem per la nostra malmenada llengua.◆

editorial
• Detall esperançador **3**

la flama de la llengua
• Cançó del raier. Jacint Verdaguer **3**

tribuna
• Llengua col·loquial,llengua literària. Toni Cucarella **5**
• Per la necessària unitat del registre estàndard... Maria Conca **8**
• Països sense nom? Jaume Corbera Pou **10**
• A quantes coses més hem de renunciar? Carme Forcadell Lluís **11**
• Drets fonamentals dels pobles. Pere Ortís **12**
• La llengua i el món dels raiers. Marcel Fité **13**

sintaxi
• Les parts i el tot. Jaume Vallcorba i Rocosa **16**
• Una estructura bona sols si hi intervé adverbi. Josep Ruaix **17**
• Sobre l'ús dels pronoms forts. Albert Jané **18**

lèxic
• A la cafeteria. Jaume Vallcorba i Rocosa **25**
• Confusió de preposicions. Ferran Palau i Martí **26**
• Hi cal «ésser» o «estar»? Jaume Vallcorba i Rocosa **27**
• Impropietats lèxiques. Jossep Ruaix **28**
• Pesant i pesantor. Lluís Marquet **29**
• Problemàtica de la traducció anglès-català... Quico Llach i Xavier Rull **30**
• El llit fluvial. Carles Domingo **33**

amics i mestres
• Identitat, servei, guiatge. Ramon Sangles i Moles **35**
• Verdaguer i Gaudí. Antoni Boada **39**
• Jordi Bonet i Armengol. Víctor Pallàs **41**
• Adéu al mestre Pere Elies. Albert Jané **43**

bibliografia
• Una nova edició de les *Homilies d'Organyà*. Marcel Fité **44**
• Si l'obriu, no el tancareu. Ramon Sangles **45**
• Un diccionari que té mèrit. Anna Porquet i Botey **46**
• Lèxic d'especialitat. Jordi Sedó **46**

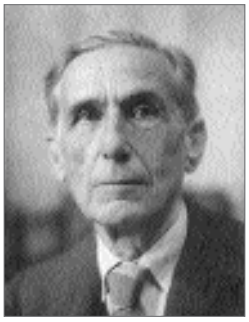

A tot arreu del món, quan en un domini lingüístic s'ha produït una literatura, veiem formar-s'hi, i regnar per damunt de la llengua parlada multiforme, una llengua literària filla d'un llarg i acurat treball de selecció i fixació; i això s'esdevingué en les terres de llengua catalana i els catalans tinguérem la nostra **llengua nacional**, on a penes traspuaven les diferències dialectals de la llengua parlada.

(Pompeu Fabra)

Publicació i administració:
Associació Llengua Nacional
(inscrita en el Registre d'Associacions de la Generalitat amb el número 12842)
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN 1695-1697

Adreça postal:
C. de Sant Pere Més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@menta.net
http://www.llenguanacional.lesrevistes.com

Director: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@menta.net
Tel.: 93 456 88 79 / 669 85 32 37

Consell assessor: Gabriel Bibiloni, Rosa Calafat, David Casellas, Jaume Corbera, Carles Domingo, Joan Ferrer, Marcel Fité, Avel·lí Flors, Pilar Gispert, Victòria Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep Ruaix, Xavier Rull, Jaume Vallcorba, Carme Vilà

Producció: Jordi Ardèvol

Portada: Façana de la Passió de la Sagrada Família -Barcelona- (Foto: RS)

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

LLENGUA NACIONAL és membre de l'APPEC

Llengua col·loquial, llengua literària

Toni Cucarella

És un fet inqüestionable que l'actual literatura del País Valencià s'ha consolidat a l'empara de la influència del català oriental, d'un major prestigi literari i, tot s'ha de dir, d'un mercat més ampli i normalitzat. Modernament, nosaltres –els valencians– hem tingut poca tradició literària on emmirallar-nos per a *re*-construir la nostra literatura amb referents «dialectals» propis (de lèxic). Tanmateix, caldrà advertir que aquesta circumstància no afecta solament els valencians. Pep Coll, escriptor de Pessonada, al Pallars Jussà, comentava en un article publicat a la revista *Lletra de Canvi*: «Si per exemple, Joaquim Ruyra, un dels assessors de Fabra en qüestions de lèxic, en lloc d'haver nascut a Blanes, ho hagués fet a qualsevol poblet del Pallars, és evident que avui el lèxic pirinenc (i nord-occidental) gaudiria d'una presència més normal i generosa en l'actual diccionari normatiu. Malauradament, però, els mots més específics d'aquestes muntanyes, en lloc de lliscar riu avall cap a l'oficialitat de la lletra impresa, s'han quedat al lloc d'origen a morir amb la seua gent. Mentrestant, a la gran ciutat (i a tot arreu) la llengua cada dia s'empobreix més.»

Tot i això, per a ser justos, caldrà recollir també unes paraules del mestre Pompeu Fabra anotades al prefaci del seu *Diccionari general de la llengua catalana*: «Segurament algú no trobarà bé que no sigui inclòs en el *Diccionari general* tal o tal mot peculiar de la seva contrada; però que pensi que si aquest mot ha de figurar un dia en el diccionari general de la llengua literària, ha d'ésser perquè un escriptor d'aquella contrada l'elevi, ell que la coneix bé, a la categoria de mot literari.»

En no posseir els valencians aqueixa tradició pròpia a què adés em referia, o ser insuficient, hem hagut de poar el nostre lèxic literari d'una altra varietat lingüística més normalitzada i consolidada. Per això sovint hem negligit o abandonat la llengua viva, impossibilitant que el nostre lèxic genuí, tan català com el de Barcelona, Maó o Girona, poguera assolir aqueixa «categoria de mot literari».

Ara com ara, però, intentem, seguint la petja d'Enric Valor, d'esmenar l'omissió i girem la mirada cap al nostre vocabulari particular. Uns i altres, escriptors valencians en llengua catalana, amb major o menor convicció, hem anat incorporant als nostres textos literaris una aportació lèxica que, en gran part, encara pertany a l'àmbit de la llengua col·loquial.

Però la recuperació del lèxic particular topa sovint amb la dificultat de no disposar d'un diccionari català ampli i complet, a l'abast dels tots lectors dels Països Catalans. D'una banda, perquè els continuadors de Pompeu Fabra sovint han negligit els propòsits integradors que proposava el mestre, i de l'altra, perquè els escriptors valencians hem «temut» el dialecte. L'hem temut perquè sovint ens ha fet l'efecte que no el dominàvem prou, i la tradició literària contemporània ja ens aplanava prou *un* camí a seguir, ja consolidat. També, és clar, hi ha hagut qui l'ha bandejat per considerar-lo poc «literari», fins i tot per témer de no ser prou comprès pels lectors dels altres dialectes catalans.

Les generacions de més edat són les que posseeixen encara un ric bagatge lèxic i que, per tant, estarien en condicions d'apreciar l'esforç de l'escriptor que incorpora a la llengua literària el lèxic que per a ells és encara llengua viva

En el cas valencià succeeix, de més a més, que la majoria dels lectors són usuaris, com la majoria dels parlants, d'una llengua empobrida, cada vegada més castellanitzada, en el text i en el context. A mi m'agrada, com a Pep Coll, fer lliscar el lèxic col·loquial cap a la lletra impresa. Però tope amb la lamentable realitat de saber que el lector valencià d'ara, especialment el més jove, té una competència lingüística molt limitada. Són les generacions de més edat les que posseeixen encara un ric bagatge lèxic i que, per tant, estarien en condicions d'apreciar l'esforç de l'escriptor que incorpora a la llengua literària el lèxic que per a ells és encara llengua viva; però aquestes generacions són justament, i paradoxalment, les que accedeixen amb més dificultat a la normalitat lingüística. Davant aquesta contrarietat hi ha qui defensa l'opció d'escriure en un «valencià entenedor», de comptades pa-

raules. Però aquest pragmatisme limitador dificulta, i fins i tot impossibilita, la producció d'una literatura homologable. No hem de caure en el parany de creure que escrivint d'una manera més assequible es fa millor literatura: empobrint la llengua literària condemnen la nostra literatura a una projecció estrictament casolana, d'un abast purament folclòric.

Per a la literatura l'escriptor modela el llenguatge en funció d'un tot que és el relat; la coherència de la llengua emprada pel narrador i per al diàleg dels personatges dependrà de la destresa de l'autor a l'hora de construir els diferents nivells i registres, especialment quan caldrà reproduir l'oralitat en totes les situacions que haurà de descriure. Admetem de bon principi que, per regla general, el lector de literatura és prou competent lingüísticament i, per tant, el grau de comprensió d'un text d'aquest nivell serà prou acceptable. Això serà així, però, en una llengua diguem-ne *normal*: castellà, anglès, danès, italià, romanès... Llengües que són pròpies en les seues comunitats polítiques i que, per tant, són *la* llengua única de l'ensenyament, dels mitjans de comunicació, de les diferents classes socials, etc. El cas valencià no acompleix aquesta regla general. Ara com ara pateix una forta aculturació que l'està desposseint dels seus trets més genuïns.

Els escriptors valencians no solament hem de «salvar els mots», sinó que també hem de mirar de recuperar els referents genuïns del nostre català

El meu parer, i el meu compromís, és que els escriptors valencians no solament hem de «salvar els mots», sinó que també hem de mirar de recuperar els referents genuïns del nostre català, i mitigar, fins on ens serà possible, la substitució cultural que el despersonalitza, sentenciant-lo a una lenta i mortal degeneració. És voler dir que un idioma és molt més que una gramàtica. De gramàtica en té el llatí i fa segles que podreix terra. Un idioma, per a ser complet, no solament necessita la norma: li cal, sobretot, conservar el dens solatge de la seua història. Aqueixa història –de l'economia, de la cultura, del dret, de la mitologia, del clima...– que el parlant convoca d'una manera espontània, *natural*, quan l'idioma no malviu sotmès a l'aculturació que imposa el bilingüisme polític: la diglòssia social que, dia a dia, condemna el català a una degradació cultural d'efectes aniquiladors.

Tot idioma és recipient i vehicle de la cultura singular i diferenciada a la qual pertany. Inclou i sintetitza allò que podríem anomenar, si convé amb una certa ampul·losita, «herència genètica col·lectiva». En la llengua literària de García Márquez, de Cesare Pavese, de Joyce o d'Enric Valor s'hi expressa un tarannà particular en què han deixat la seua empremta la història, el clima, el paisatge, la religió o les formes de producció seculars. El lèxic, la fraseologia, la tradició oral –cançó, endevinalla, rondalla o «sussoït»–, tot plegat contribueix a dotar l'idioma d'una textura cultural pròpia i «intraduïble», si més no d'una manera literal. Tot idioma és vehicle de la cultura a què pertany, alhora que compartiment tancat, però de parets poroses i permeables. Aquest compartiment, amb la seua evolució particular, ha donat una fauna i una flora també particulars, adaptades al medi i capaces d'expressar les múltiples circumstàncies que han afectat la vida d'aqueix territori. Amb aquesta mena de metàfora intente explicar que cada llengua conforma un ecosistema únic i distint: i aquesta llengua és l'única que pot explicar el contingut genuí del compartiment, és a dir, la història, el clima, els costums, la mítica... Què succeeix quan una altra llengua, que expressa un altre contingut cultural, interfereix i contamina la llengua genuïna?

No hi ha cultures bilingües. Per més que des de l'opinió política, i des de tribunes intel·lectuals pusil·lànimes, s'intente fer creure que el bilingüisme és una situació de bondat social, la realitat ho desmenteix rotundament. La realitat ja no parla de llengües en contacte (visió positiva d'allò que diuen que és el bilingüisme), sinó de llengües en conflicte (situació diglòssica que s'expressa en termes de substitució lingüística, és a dir, en termes de cultura dominant i cultura dominada, de vencedors i de vençuts).

És un fet que en aquests moments la situació del català al País Valencià és de marginalitat absoluta, com a llengua social, com a llengua de cultura i d'informació. Hi ha les escoles, és clar, però són un reducte que cada vegada incideix menys en la realitat social. Com antany passava amb les escoles en castellà en un medi social i lingüístic majoritàriament valencià. Si, abans, al carrer, l'ús social era en català, i l'escola, minoritària i estranya, era en castellà, en aquests moments la situació és a la inversa. Perquè l'escola, ni ara ni abans, no supleix el carrer, ni la família, i, en l'actualitat, no pot competir contra la força dels mitjans de comunicació com a vehicles de transmissió cultural i lingüística.

L'escola empra un model lingüístic homogeni, estandarditzat i culturalment asèptic. Avui ens trobem amb un lector en català que té una competència limitada, és usuari d'una llengua que ara s'aprén a l'escola, mentre que desapareix de la majoria d'usos públics on antany era imprescindible, i per raó d'aquesta necessitat la gent, els parlants, modelaven la llengua, l'enriquien, l'adaptaven al seu temps. Ara això ja no passa. Hi ha hagut una fractura important entre la *qualitat* de la llengua que usaven els nostres avis, fins i tot els nostres pares, i la que ara es fa servir. Per a les generacions anteriors nostres l'ús del català era necessari en totes les facetes de la vida, i ara ja no ho és. Ara en moltes d'aquestes facetes hi mana el castellà, i el català no ha pogut evolucionar com hauria pogut fer-ho, sinó que s'ha vist substituït pel castellà.

La realitat no parla de llengües en contacte, sinó de llengües en conflicte, de vencedors i de vençuts

Alguns escriptors hem fet ús dels casinos, de les sales d'espera dels ambulatoris i dels mercats com un ampli i ric viver on hem pescat exemples d'una llengua viva, precisa, que matisa, però, sobretot, que transporta en

És per la por de no ser *desxifrat* que sovint la llengua literària habitual d'alguns escriptors valencians acostuma a ser uniforme i limitada, ben bé una traducció literal del castellà

el fet espontani de la parla una cultura pròpia que ara com ara també desapareix. Vull dir: a l'escola aprenen a usar el diccionari, però no a caçar gambocins ni a gambar lloros, ni a pregar a sant Blai per la tos del xic, ni ens expliquen què li va passar a la nòvia de Pinet o al rector de Sollana o a Peret i Marieta; tampoc no aprenem a calcular en quin any va manar el rei que fa quinze o si l'època que el rei Pepet portava sabatetes de fusta era abans o després de Jesucrist, de qui per cert diuen, d'ell i de sant Pere, que van perdre les espardenyes allà on brama la tonyina... Això no s'ensenya a les escoles: això s'aprén alhora que es respira quan la llengua és única en un compartiment tancat però permeable.

Els qui escrivim en català hem de fer alguna cosa més que escriure amb correcció gramatical: hem d'amerar els nostres textos de llengua viva i cultura pròpia, tal com fan totes les altres llengües mínimament normals

Així, passa que si, com en el meu cas, hi ha un interès per transportar la llengua popular (la llengua viva, encara) a la llengua literària, ens trobem amb el problema que sovint el nostre interlocutor no està capacitat per a entendre'ns, excepte, és clar, si fem servir un català hibridat de castellà, tant lingüísticament com culturalment.

Aquest problema no el tenen les llengües en situació normal; si llegiu els qui escriuen en castellà, veureu com fan ús d'una àmplia gamma de recursos lingüístics: jocs de paraules, refranys, sentències, frases fetes, al·lusions a la seua literatura «nacional» (el Quixot, Quevedo, les oronetes de Bécquer, els *cuentos* de Calleja o les *fábulas* de Samaniego), que tenen com a objecte acostar autor i lector a través d'un llenguatge, no ja funcional, sinó gairebé tribal. És un gest de confiança, perquè l'emissor diu al receptor que formen part d'un mateix context cultural, que usen no solament la mateixa freqüència sinó també el mateix codi de comunicació.

Tanmateix, això no s'esdevé en «valencià». No s'esdevé perquè justament en la mesura en què el «valencià» ja no evoluciona com una llengua única i particular, les interferències lingüístiques i culturals han creat abismes de distinta competència lingüística entre autor i lector. És per la por de no ser *desxifrat* que sovint la llengua literària habitual d'alguns escriptors valencians acostuma a ser uniforme i limitada, ben bé una traducció literal del castellà. La referència a la cultura pròpia, no solament lingüística, sinó també literària, històrica o mítica, és pràcticament nul·la. Tot això actua en detriment de la qualitat de la llengua que s'usa, alhora que l'autor renuncia a les possibilitats creatives que permet el sentit figurat, el doble llenguatge, la ironia d'una frase feta o la conclusió popular. I si s'escriu en un català pobre s'agreuja la devastació cultural i lèxica de l'idioma.

És evident que dependrà del coneixement de l'escriptor traure el suc i la punta a l'idioma en cada circumstància. En definitiva, cal parar l'orella i atrevir-se a crear expressions noves amb el vell llenguatge, i evolucionar-lo. També caldrà deixar de banda molts prejudicis. És l'escriptor qui ha de determinar lliurement com modela la llengua d'acord amb el seu interès creador i artístic. No sóc partidari de diccionaris prohibitius ni d'actituds preceptives en materia de lèxic. Cada autor té la «seua pròpia llengua» en funció dels seus objectius diguem-ne artístics, és a dir de «creació literària».

En la meua literatura situe sovint les històries i els personatges en un espai «viscut»; per tant, necessite que la llengua en què s'expressen siga també una llengua «viscuda». Això m'impel·leix a fer servir un vocabulari propi que aporte la suficient versemblança i que alhora em permeta de reconèixer els personatges mitjançant la proximitat del seu llenguatge. Tot i això, vull deixar clar que no sóc partidari de l'ús indiscriminat del «dialecte». No és la meua intenció fer arqueologia lèxica, com tampoc fer de

les meues obres una imitació més o menys actualitzada de la *Rondalla de Rondalles*, enfilant arreu manera, frases i paraules en major o menor perill d'extinció. Al capdavall, malgrat tot, escric amb intenció de llengua *nacional*, com ho han fet Llorenç Villalonga, Maria Barbal, Jesús Moncada, Pep Coll i tants altres que han sabut conjuminar l'interès general amb el particular. Més encara:

Per rematar la garba, el que cal tenir en compte a l'hora d'escriure en català és que no hi ha cultures bilingües. Hi ha cultures dominants i cultures dominades. Els qui escrivim en català hem de fer alguna cosa més que escriure amb correcció gramatical: hem d'amerar els nostres textos de llengua viva i cultura pròpia. Ni més ni menys que com fan tots *els altres*.◆

Per la necessària unitat del registre estàndard de la llengua catalana

Maria Conca (Universitat de València)

La llengua catalana, entesa en el seu conjunt, és competència de tots els catalanoparlants. Amb aquesta afirmació no em referesc tan sols a la competència lingüística i comunicativa –definida per Chomsky i ampliada pel sociolingüista Hymes–, que han de posseir tots els parlants competents d'una llengua, sinó també al dret i deure que tenim cadascun dels catalanoparlants d'exigir-ne l'ús, de dignificar-la i de defensar-la de la política substitutòria i fragmentadora que estem patint com més va més. En efecte, sota píndoles amb embolcalls «acadèmics» estem assistint a la separació del valencià del conjunt de la llengua catalana. I no ho volem veure. Hi ha coses que costen de creure per injustes i perquè atempten a drets tan elementals que pensem que han de ser inqüestionables. Sense anar més lluny, hi ha exemples ben recents de com el govern del PP i els seus aliats vulneren els drets democràtics més bàsics: la il·legalització de Batasuna, la prohibició de manifestacions, la persecució del dret d'opinió, el manteniment del robatori feixista d'arxius catalans... I encara hi ha qui pensa ingènuament que vivim en democràcia i que això només afecta uns pocs.

Amb els atacs contra la llengua catalana a València, passa una cosa semblant: «Això és cosa dels valencians, que no s'entenen.» Sense veure que l'estratègia secessionista del PP i dels partits que li donen suport va més enllà del valencià, perquè pretén debilitar la llengua catalana en el seu conjunt. De manera que, si aconsegueix el seu objectiu, redueix el català en dos milions de parlants, afebleix la potència de la seva literatura, introdueix fissures en la consolidació de la normativa i de l'estàndard i li resta prestigi i força davant d'Europa, en un moment decisiu per al seu reconeixement com a llengua oficial de la Unió Europea.

Fem un balanç de les actuacions polítiques del govern valencià del PP en matèria lingüística, d'ençà de la posada en funcionament de l'AVL (Acadèmia Valenciana de la Llengua), ara farà un any, i analitzem si són o no arguments concloents per a les nostres sospites. Comencem el curs acadèmic 2001-2002 amb la desagradable notícia que la Conselleria d'Educació suprimeix de la programació curricular, en l'ensenyament secundari i en el batxillerat, els autors de literatura catalana no nascuts al País Valencià i l'acabem amb la inversemblant notícia que la Conselleria d'Educació suprimeix la llicenciatura en filologia catalana de la llista de títols acreditatius de coneixement del valencià que s'accepten com a requisit lingüístic per a les oposicions d'accés al cos d'ensenyants funcionaris i, contràriament, en el seu lloc apareix un títol inexistent de filologia valenciana, i, per a més insult, fins i tot s'accepta com a mèrit suficient el valencià que s'hagi cursat en el batxillerat. A l'entremig o paral·lelament, assistim a la prohibició continuada de formes lingüístiques usades i acceptades com a estàndard (*aquest*, *avui*, *servei*...) tant en l'administració com en els llibres de text, així com de la persecució sistemàtica del mot *català*, allà on sigui.

Però hi ha un fet que ens deixa encara més perplexos, ja que la Conselleria d'Educació que presideix el Sr. Tarancon no havia arribat encara a tanta gosadia: ha estat la censura dels textos de les proves de selectivitat, preparades pels professors coordinadors de les tres universitats valencianes, que fins aquest moment es creia secreta i intocable. Els professors van triar per a l'examen de comentari de text i llengua un article d'Enric Sòria, aparegut en el diari *Avui*, i la Conselleria, en rebre les proves, va obrir el sobre segellat i va forçar els especialistes perquè desaparegués el nom del diari i perquè hi substituïren *català* per *la nostra llengua*. Però no contenta amb això, i sense consultar, encara hi va introduir altres modificacions, considerades errades de normativa i no acceptables en el nivell formal, com molt bé saben els alumnes: va canviar *aquest* per *este*, *dues* per *dos* i *meitat* per *mitat*.

D'altra banda, es crea l'Institut Ramon Llull per a la promoció internacional de la llengua i la cultura catalanes, i el govern valencià es nega a formar-ne part. Es nomena el pare Batllori Doctor *Honoris Causa* per totes les universitats de l'àrea catalana, integrades en l'Institut Lluís Vives, i el govern no solament no acudeix a l'acte sinó que prohibeix d'anar-hi a alguns alcaldes, com ara el de Xàtiva, que ja havien anunciat que hi assistirien.

I mentrestant què fa l'AVL? Ah! Llargues, infructuoses i penoses sessions, perquè moltes propostes queden ajornades per falta de quòrum. Per exemple, sobre la desautorització del títol de filologia catalana com a requisit lingüístic, s'hi va presentar per a la seva discussió i aprovació un redactat d'aquells que fan els experts en perífrasis, quasi tan lúcid com la definició que es fa del valencià en el preàmbul de la llei de creació de l'AVL i que el lector de LLENGUA NACIONAL ja deu conèixer, i encara deu riure-se'n si no fos cosa de plorar. Doncs bé, malgrat que la proposta usava el circumloqui de «títol reconegut oficialment pels decrets del Ministeri d'Educació l'objecte d'estudi del qual és la filologia valenciana», no hi va haver tutia: ni així no va ser aprovat. Els partidaris vergonyants de la unitat de la llengua, que participen en l'AVL, ja haurien d'haver après la lliçó que amb el PP no hi ha mans.

I què diu l'AVL sobre la normativa? Diu que faran un diccionari ortogràfic, amb totes les paraules normatives, i una gramàtica. No en caldria d'altra. Ho tenen tot per fer, pobrets! Però per anar tirant, després de molts estira i arronsa, van dictaminar que són vàlides totes les formes lingüístiques que ha usat l'administració des de 1983 fins ara. A tot açò, la conselleria trau una llista de 200 paraules, que qualifica de genuïnes valencianes, per tal que l'AVL s'hi pronunciï. L'AVL respon sobre 62 termes requalificant-los i afegint-hi un doblet, tot indicant quina opció es considera més estesa, amb un

criteri que no respon als usos formals ni a la tradició literària. Per exemple, considera més estesa *este* que *aquest*, *orde* que *ordre*, *juí* que *judici* i *servici* que *servei*, cosa que ha estat aprofitada immediatament pel PP per a canviar els Serveis de la Generalitat Valenciana per *Servicis*. I pels càrrecs del PP en l'administració per a pressionar cada vegada més els autors i editors dels llibres de text i els tècnics lingüístics funcionaris, que en data 25 de juny del 2002, segons el diari *Levante*, van enviar un escrit a l'AVL en què sol·licitaven un canal de comunicació formal per a poder realitzar la seva tasca sense intromissions. Els assessors i traductors denunciaven que, contra la tradició literària i els criteris acordats per l'AVL, el Diari Oficial de la Generalitat (DOGV) ha fet desaparèixer pràcticament les paraules *endemà*, *servei*, *aquest*... i que ells usaven el mateix estàndard des de 1983. Tanmateix, amb data 19 de juliol del 2002, també segons la premsa, sabem que la presidenta de l'AVL, en nom de la junta de govern, els contesta dient que l'assumpte no és de la seva competència. I, és clar, hom es pregunta per a què té competència i quins interessos serveix aquesta acadèmia. I no cal rellegir Marx per a endevinar-ho: qui paga, mana.

I la senyora presidenta encara ens dóna un altre exemple de servei a qui l'ha elegida per a tan alta missió. Així, quan va amb una delegació d'acadèmics a visitar el president de la RAE, per tal d'establir relacions «horitzontals» (no faltaria sinó), tal com és preceptiu en la llei de creació de l'AVL, no se li acut altra cosa que demanar al senyor De la Concha que canvien la definició de *valencià* en el diccionari de la RAE per una altra de més afí a «la realitat». Com és sabut, el terme *valencià* és definit en el diccionari normatiu de la RAE, d'acord amb els postulats de la romanística internacional, com una varietat dialectal de la llengua catalana. I el senyor president, que en sap de filòleg i de polític, ha d'explicar a aquesta dona que la manipulació del terme és cosa de polítics i que ells, els acadèmics, no es van deixar pressionar ni en temps de Franco. Una excel·lent lliçó per a llecs.

Finalment, li quedava pendent un afer, a l'AVL. Havia de dirimir sobre la solvència lingüística dels llibres de text rebutjats per la Conselleria. Però, ai!, després de més de cinc hores de reunió (*Levante*, 24-07-2002), els membres no es van posar d'acord ni tan sols sobre el procediment d'avaluació que caldria seguir i, per tant, es va ajornar la qüestió. El resultat és que començarà el nou curs escolar amb llibres censurats i rebutjats. Tot un exemple d'eficàcia! I no és ironia. Poseu-vos en la perspectiva dels inventors del pacte lingüístic.

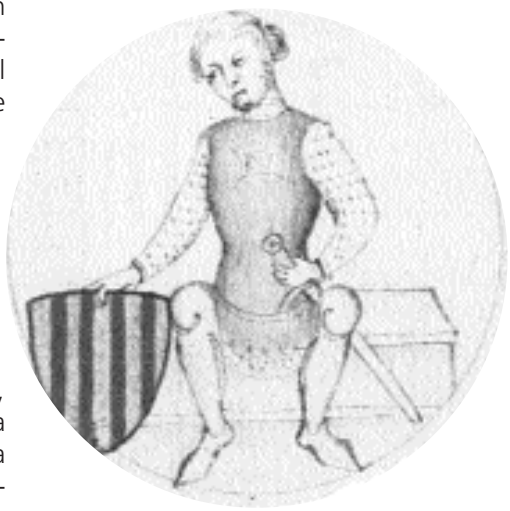

Què s'hi ha fet des del moviment polític, cívic i acadèmic? Denunciar i protestar. Hi ha hagut des de rodes de premsa i comunicats, a denúncies als tribunals, i des d'assemblees universitàries, a classes al carrer. S'han format plataformes d'estudiants i professors en defensa de la llengua i la filologia catalanes. Hi ha també la plataforma de professors exclosos del requisit. S'han enviat centenars de queixes al Síndic de Greuges. I el nou curs es presenta guerrer....

Cal que tots plegats, els catalanoparlants des de les Corberes al Segura i des del Cinca fins a Maó, siguem conscients del que es cou a València i que en la mesura de les nostres possibilitats intentem redreçar la situació. En les circumstàncies polítiques en què vivim (una nació sense estat, sense un nom suficientment identificador per a tot el territori i molt fragmentada administrativament), si volem preservar la llengua, i amb ella la identitat cultural, ens cal més que mai un estàndard comú, un nom comú i una consciència lingüística comuna. Tenim molt de camí fet quant a la consecució d'un registre estàndard per a usos formals –ho demostra la producció literària, la investigació científica, la premsa escrita, les revistes i fulls volants... També l'ús de la llengua oral en els mitjans de comunicació ha pogut reeixir a partir d'una flexibilitat fonètica, d'acord amb les característiques bàsiques dels dos grans dialectes catalans (oriental i occidental) i d'una acceptació de les variants morfològiques de la primera persona del singular, del present d'indicatiu, dels verbs de la primera conjugació (*pens, pense, penso*) i del present de subjuntiu (*hagi/haja*), però buscant en tots els altres casos les formes més generals de la llengua comuna. En canvi, és un gran pas endarrere i totalment incorrecte des del punt de vista lingüístic, parlar de formes més genuïnes o més esteses en un dialecte i elevar-les al rang de generals, tot separant-les de les generals de la llengua comuna. Això, els sociolingüistes ho han explicat a bastament, és el principi de la fragmentació lingüística. El cas gallec n'és un exemple ben pròxim.

Quant a l'assumpció del nom *català* per a la llengua, s'havia arribat molt a prop. A mesura que les persones, sobretot els joves, s'alfabetitzen, s'accepta amb més normalitat el nom *català* per a la llengua. En el món universitari està plenament assumit. I, evidentment, això crea consciència d'identitat comuna. És aquesta la raó que explica la persecució, la censura i la criminalització del nom *català*.

D'altra banda, érem ben a prop d'aconseguir el reconeixement legal de la doble denominació *català* i *valencià* per a la llengua, tal com fan els Estatuts de la Universitat de València en el seu article 7è i com sanciona el Tribunal Constitucional (en sentència d'abril de 1997). I com es reconeix a l'àrea de coneixement Filologia Catalana, establerta a partir de la LRU, que inclou totes les denominacions impròpies anteriors. Només calia una petita reforma en la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià per a resoldre la qüestió. O només calia que l'AVL hagués incorporat la doble denominació. I no ho ha fet.

En qualsevol cas, cal que l'Institut d'Estudis Catalans torni a fer valdre la seva autoritat lingüística, sense complexos, per a tot l'àmbit de la llengua catalana. Perquè la unitat de la llengua catalana es concreta, en primer lloc i sobretot, en la unitat del registre estàndard general de la llengua catalana.◆

Països sense nom?

Jaume Corbera Pou

En l'editorial del número 39 de LLENGUA NACIONAL, titulat «Manifest per l'ús social de la llengua catalana» i redactat pel Club d'Opinió Arnau de Vilanova, es fa repetida al·lusió als «països de parla catalana». No és la primera vegada que ho llegim, sinó que, ben al contrari, respon a una moda relativament recent, però de cada vegada més arrelada, això de fer referències a uns denominats i poc definits «països de parla catalana» o, de vegades, «països de llengua catalana»; o, pitjor encara, a unes «terres de parla/llengua catalana»… Com si les terres tenguessin parla o llengua!

A la darrera dècada del franquisme es va popularitzar l'expressió *Països Catalans* com a millor designació per a una comunitat lingüística, cultural i nacional que des de segles enrere estava esquarterada i políticament anul·lada, i que havia perdut la consciència de si mateixa, però que encara existia. Els impulsors principals d'aquesta designació van ser Joan Fuster (segurament la figura més il·lustre de la intel·lectualitat valenciana del segle XX i una de les més il·lustres de tota la intel·lectualitat catalana) i Joan Ballester Canals, que des de Barcelona es va abocar a la promoció de la consciència nacional catalana i de les produccions culturals sorgides arreu dels Països, com, per exemple, el *Diccionari català-valencià-balear*, del qual va ser durant els anys cinquanta i seixanta el més entusiasta publicista per tot Catalunya.

Un opuscle de Joan Fuster, *Qüestió de noms*, publicat per Joan Ballester l'any 1962 dins la col·lecció «Edicions d'Aportació Catalana», va tornar posar en circulació l'expressió *Països Catalans* que els anys trenta ja havien usat un grapat d'intel·lectuals catalunyesos occitanistes, i de la qual ja hi ha un precedent llunyà en un escrit de Josep Narcís Roca i Farreras de 1886. Aquesta frase de Joan Fuster expressa clarament la idoneïtat del nom: «La «unitat» que *som* abraça i tolera una *pluralitat* perceptible. És lògic que el nom que pretenem imposar-nos reflecteixi aquesta pluralitat alhora que afirmi i afermi la nostra unitat. Per això *Països Catalans* és el terme més oportú que hi podríem trobar.»

Com deia abans, en els darrers anys del franquisme i primers del postfranquisme, tant el nom com la idea dels Països Catalans es van difondre arreu de la nostra nació i van entrar en la prèdica i la terminologia de polítics i intel·lectuals de totes les comarques. Pareixia que, finalment, sortint de la fosca dels precedents quaranta anys, la nostra comunitat nacional començava a retrobar-se a si mateixa i a refer el camí cap a la unitat i la consolidació. Fins i tot, a mitjan dècada dels vuitanta, qualcú ja es va atrevir a donar per superat el nom de *Països Catalans* i va proposar dirne, senzillament, *Catalunya*.

Però pareix que els interessos polítics personals estan per damunt dels interessos polítics generals, i és així que determinats personatges, tot d'una que tengueren un mínim poder «autonòmic», provaren de desfer-se d'uns plantejaments i d'una terminologia que desplaïa als vertaders amos del nostre present (i, tal com van les coses, també del nostre futur), i ben aviat renegaren de tot el camí avançat. Un dels pioners en aquesta nova etapa, i dels més estridents, va ser Josep Tarradellas, que just tornat a les seves quatre províncies corregué a dir que ell no hi creia, en els Països Catalans. I darrere ell, de tot d'una a poc a poc i llavors ja amb més pressa, intel·lectuals i polítics de banda i banda de la Sénia i de banda i banda de la mar han anat oblidant l'expressió i la idea per les quals lluitaven fa poc més de vint anys i s'han plegat a les pressions imperials. De mostres en tenim a bastament, tan lamentables com la de la (inútil) «Lletra de Convit 2001», on només es mencionen els «països de llengua catalana», els «territoris de llengua catalana» i el «nostre àmbit lingüístic» (amb l'absurda i vana esperança que així s'hi adheririen les institucions valencianes del PP), o tan ridícules com la de l'acte de presentació a Palma de l'Institut Ramon Llull, el passat 5 d'abril, en què Jordi Pujol es va referir a Ramon Llull com a figura internacional de la cultura mallorquina, i el Conseller de Cultura de les 4 illes, Damià Pons (un històric catalanista convençut), no va fer més esment que el dels «països de llengua catalana».

On anam? Si els polítics i els intel·lectuals que ens havien de conduir a la recuperació nacional actuen així i no gosen ja fer ús del gentilici que distingeix la nostra nació de les altres, quin és el nostre futur més segur? No costa gaire endevinar-ho; serem sempre el que de fet ja som: les «províncies espanyoles bilingües (de moment) amb la llengua autonòmica que comparteixen els territoris de l'antiga Corona d'Aragó». I amb el beneplàcit de la classe dirigent autoconsiderada «nacionalista». Franco n'estaria ben satisfet. No tenim nom, *ergo* no existim.◆

A quantes coses més hem de renunciar?

Carme Forcadell Lluís

La llista d'aspiracions nacionals a les quals hem hagut de renunciar els catalans és enormement llarga. Hi va haver les rebaixes de la Llei de Política Lingüística per a aconseguir consens en les sessions del Parlament de Catalunya, rebaixes que no han servit de res, perquè renunciant a sancions es va renunciar a la possibilitat de fer complir la Llei. Per exemple, el Decret de cinema, que incloïa quotes de doblatge en català, es va haver de retirar perquè les distribuïdores espanyoles no el volien complir. A conseqüència d'això la situació del català en els nostres cinemes és marginal i ho continuarà essent.

Després va venir la *E* de *Espanya* en les matrícules, primera imposició decretada dictatorialment pel Govern popular i primera victòria espanyolista. Aquest fet va marcar el punt d'inflexió del govern català pel que fa a renúncies nacionals. A partir d'aleshores els greuges econòmics i socials s'han anat incrementant: el rebuig d'un finançament just, l'ocultació de la balança fiscal, la fugida d'empreses a Madrid, el Tren d'Alta Velocitat, la Passarel·la Gaudi, l'ampliació de l'aeroport, la reforma laboral, etc. Evidentment, la capacitat de reacció del nostre Govern és inexistent i els pocs èxits que tenim ens arriben de la mà d'associacions i entitats cíviques que treballen d'una manera altruista i entusiasta i amb pocs recursos, com va passar en el cas de *Harry Potter.*

Quan l'estiu passat es va aprovar l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i es van nomenar els acadèmics, el Govern català, a través de l'Institut d'Estudis Catalans, va saludar l'arribada de l'AVL com si fos la solució de la guerra lingüística; després, quan el govern de Zaplana va prohibir els autors catalans en els llibres de text valencians, van adonar-se que potser havia estat un error no dir res. Més tard, el mateix Zaplana, usurpant les prerrogatives de la universitat, va gosar canviar el títol universitari de filologia catalana pel de filologia valenciana, títol que no existeix ni en el món acadèmic ni en la romanística internacional. I tampoc no ha passat res, llevat de declaracions, no cal dir-ho, sempre alarmistes.

L'any passat va ser l'Any Europeu de les Llengües, i el nostre Govern, en lloc de fer una aposta valenta i demanar al Govern d'Espanya que demanés la inclusió del català com a llengua d'Europa, ens va demanar que esperéssim l'any 2004, quan entraran la resta d'estats europeus a formar part de la UE, la gran majoria amb molts menys parlants que el Principat, obviant el fet que tots aquests estats no necessiten demanar res, perquè, com qualsevol estat independent, un cop dins la UE, la seva llengua serà reconeguda com a llengua d'Europa. Una altra oportunitat perduda.

La nova Llei sobre la qualitat de l'ensenyament, dissenyada pel Govern popular, ens imposarà una manera uniforme d'interpretar el món i una història que no és la nostra; ens impedirà desenvolupar-nos independentment com a país, canviarà la concepció catalana de l'educació, farà perillar l'autonomia educativa i la llengua catalana com a llengua d'ensenyament... Però, de moment, la resposta més contundent l'han donada sols els estudiants.

També la reforma laboral, aprovada per decret, impossibilita la creació d'un marc laboral català que s'ajusti a les necessitats i al nivell de vida de Catalunya i, per tant, rebaixa els sous dels treballadors catalans.

No fa gaire, el Ministeri de Justícia va publicar un decret per a regular les places de fiscal a l'Estat; en aquest decret el coneixement del català ni es menciona. Fa tan sols dos anys que saber català era un requisit per a concursar a Catalunya; ara no és ni tan sols un mèrit.

Mentrestant, es contracta equipament informàtic a l'empresa Microsoft (que passa de llarg del català) en lloc de fer com a Alemanya, Àustria, Itàlia... que han optat per la informàtica lliure, que disposa de tots els programes en català i afavoreix les petites empreses del sector.

A partir de setembre, a Salamanca s'exposaran els arxius de la Generalitat republicana, robats a Catalunya en acabar la guerra civil i que encara romanen a les Castelles com a botí de guerra. Aquests documents, segons un acord de l'any 1995, signat per l'anterior Govern espanyol, han de retornar a Catalunya. Però el Govern del PP no els vol tornar i els exposarà com si fossin de la seva propietat. I, mentrestant, què fem nosaltres?, què fa el nostre Govern? Fins quan hem d'aguantar? A quantes coses més hem de renunciar i per què?◆

Diguem-ne «espanyol»

Víctor Alexandre

La veritat és que cal obrir els balcons i les finestres de bat a bat després d'olorar les violetes imperials de Julián Marías, ploma *gallarda* de l'*ABC*. Va ser precisament en aquest diari estranger on Marías va expel·lir el següent: «El catalán solo sería un factor de tibetanización de Cataluña; unido al español, a la segunda lengua propia de los catalanes, puede ser el instrumento y la expresión de su personalidad plena, segura y no arcaica, arraigada y universal al mismo tiempo.»

Superada la vergonya aliena que hom experimenta en llegir un text com aquest, en què es barregen el menyspreu més absolut per la destrucció xinesa d'un patrimoni de la humanitat com és el Tibet i la introducció del concepte *segunda lengua propia de los catalanes*, cal reconèixer que el seu autor es converteix, sense saber-ho, en un magnífic aliat de la causa catalana en denominar *espanyol* la llengua castellana. Sí, perquè, tot i que el nom no fa la cosa –els espanyols són lliures de denominar la seva llengua com vulguin–, el lector haurà observat que són ben pocs els espanyols que en diuen *espanyol* del castellà. *Espanyol* és un terme que es reserva per a l'exterior, per a anar pel món, per a les relacions internacionals: l'anglès, l'alemany, l'italià, l'espanyol... De fet, llevat d'àmbits acadèmics molt reduïts, ningú no en diu *castilian,* de l'espanyol. I és que *castellà* és un terme molt menys neutre, políticament parlant, del que sembla.

Fixem-nos que *espanyol* i *castellà* no són, col·loquialment, termes intercanviables. Diem el primer quan, de manera real o figurada, creuem la frontera de l'Estat (*Do you speak spanish? Sprechen Sie Spanisch?*) i el segon quan hi romanem (*Parles castellà? Estudies castellà?*). Sense adonar-nos-en, caiem així en un subtil parany lingüístic que ens espanyolitza: el terme *castellà*, el fem servir en temes *interiors, casolans, de portes endins* del mapa mental d'Espanya; *castellà* és, per entendre'ns, la manera *domèstica* de denominar la llengua espanyola. Per això, quan en una conversa establim paral·lelismes amb l'euskera i el gallec, difícilment diem «el català, l'espanyol, l'euskera i el gallec», sinó més aviat «el català, el castellà, l'euskera i el gallec». I com més vegades ens expressem així, més es fixa en el nostre cervell la idea d'una mare Espanya que ens acull en el seu si. En altres paraules, el terme *castellà* seria el carnet d'identitat i el terme *espanyol* el passaport. Heus aquí com, per mitjà d'una pirueta lingüística aparentment innocent, els catalans, els bascos i els gallecs ens convertim en fills d'una mateixa mare anomenada Espanya. Arribats a aquest punt, a nosaltres ens correspon decidir si hem de continuar estabornits, sense capacitat de reacció, per por que la mama no s'enfadi, o si hem de ser conseqüents amb les nostres pròpies conclusions. En tot cas una cosa és certa: no serà pas la ignorància la nostra millor defensa.

I és que els catalans, ves per on, a diferència dels espanyols i de la resta del món, tenim dues identitats, dues nacionalitats i dues llengües pròpies. Tanta dualitat espanta una mica, francament. Sí perquè, si la identitat, la nacionalitat i la llengua catalanes són en realitat identitat, nacionalitat i llengua espanyoles, és que patim una duplicitat existencial que explicaria les raons per les quals el trastorn bipolar és la malaltia nacional dels Països Catalans. En aquest sentit, és una llàstima que la ciència no hagi avançat gaire. Per sort, la filologia hi aporta una mica de llum: Duplicitat: 1) Qualitat de doble. 2) Caràcter del qui dóna a entendre el contrari del que sent, que aparenta uns sentiments i en té uns altres. I els sinònims: fingiment, dissimulació, hipocresia, falsedat, engany.

Certament aquí hi ha alguna cosa que no rutlla. Si no es pot ser dues coses alhora, si no es poden tenir dues identitats simultànies ni, com deien sant Mateu i Goldoni, ser criat de dos amos, sense respondre a un perfil poc saludable, és evident que aquell qui en sigui un exponent només pot ser un mentider o un malalt. Que els catalans no tinguem la hipocresia entre els molts defectes que ens caracteritzen, no ens fa menys vulnerables. La franquesa no és un antídot contra l'esquizofrènia, i, per guarir aquesta, com en la major part de les patologies, és vital comptar amb la força de voluntat del qui la pateix. ¿La tenim, els catalans?

¿Ens hem fixat que, d'acord amb això, la llengua catalana té també diverses identitats? Estem parlant d'una llengua esquizofrènica? Com pot ser que el català, contràriament al seu nom, sigui una llengua espanyola? I si és espanyola, com pot ser també francesa o italiana? És la llengua catalana qualsevol cosa menys catalana? És tal vegada l'italià una llengua suïssa? Quina és la llengua suïssa? I si l'italià és una llengua suïssa, partint del fet que la parlen allí 306.200 persones, com és que l'espanyol, que hi compta amb una població immigrada de 84.588 persones, no ho és també? Com és que, amb 129.893 espanyols residents a Alemanya, l'espanyol no és una llengua alemanya? Per què no és l'alemany una llengua catalana si hi ha 10.360 alemanys empadronats a les Illes? I si hi ha menys catalans a Espanya que espanyols als Països Catalans, per què ha de ser la llengua catalana una llengua espanyola i no l'espanyol una llengua catalana?

Cal estar molt amatents, perquè Espanya és mestra en el gens noble art de l'ensarronada. La llengua pròpia de Catalunya, com el seu nom indica, és el català. I encara que no ho digués l'Estatut –un dels pocs encerts que cal reconèixer-li– ho seria igualment.

Això, és clar, no és que cogui a l'espanyolisme assentat a casa nostra, és que no ho pot suportar. Com és possible, es pregunten, que havent extingit tantes llengües pre-colombines, i havent-hi transmutat l'espanyol de llengua invasora a llengua pròpia, no hi hagi manera de fer el mateix en un territori infinitament més petit? Ni cas. Contra la pluja àcida de les llengües dominants, no hi ha millor protecció que el paraigua de la fermesa.◆

(Extracte del llibre *Despullant Espanya,* Edicions Proa, 2001)

La llengua i el món dels raiers

El segle de la gran catàstrofe (VI)

Marcel Fité

«El llenguatge és un inventari complex de totes les idees, interessos i ocupacions que acaparen l'atenció de la comunitat.»
E. Sapir

Encara recordo la cara d'incredulitat que va posar una amiga francesa, força culta, quan li vaig dir, tot dinant, que del vi que no era blanc ni rosat, en català, en dèiem vi negre. «*Mais c'est rouge*!», va exclamar convençuda i molt sorpresa per l'«extravagància» lingüística que li acabava de revelar. Dinàvem a les costes de Normandia i, aquell migdia, el cel, molt carregat, amenaçava tempesta, amb uns núvols voluminosos i pesants que venien esbojarrats del mar cap a terra. Vaig mirar el mar: fosc i compacte, semblava una bassa de plom liquat. Quin color tan diferent de les tonalitats verdes, blavoses i guspirejants de les nostres costes mediterrànies! No vaig gosar preguntar-li de quin color era el mar en francès: si m'hagués dit que blau, hi hauria hagut el perill d'escapar-se'm un somriure impertinent.

Per mitjà del llenguatge compartimentem fragments de la realitat i així la fem més ordenada i abastable. Diem que hi ha vi blanc, negre i rosat, no per una pruïja de preciosisme lingüístic, sinó perquè és una denominació dels colors que hem heretat i que fins ara ens ha estat perfectament útil i clara. Tant com la de *blanc*, *rosé* i *rouge* en francès o la de *blanco*, *clarete* i *tinto* en castellà. Ja és ben curiós que totes tres llengües estiguin d'acord únicament en el color blanc. Aquesta coincidència ens podria fer pensar que ens trobem davant un fet objectiu, però res més allunyat de la realitat: només cal mirar qualsevol mostra de vi blanc que tinguem a l'abast per a veure com el color blanc, si més no en estat pur, no apareix per enlloc.

Parlar una llengua és admetre determinades convencions. Algú ens va dir algun dia, potser a cau d'orella, potser per mitjà d'una cançó a la falda de la mare, potser a través d'una mestra a l'escola, potser en un comentari amb els amics, «això és blanc», «això és negre», «això és rosat», i nosaltres, per un procés complicadíssim, que a mi em sembla gairebé miraculós, vam començar a treure i a posar límits al camp semàntic dels colors i de la vida, fins a tenir-los segmentats i classificats en blocs poc o molt arbitraris, però força precisos i pràctics a l'hora d'aplicar-los a les coses que ens semblava veure blanques, negres, rosades… I així devia ser com ens hi vam anar familiaritzant, perquè familiaritzar-se amb les coses equival a anomenar-les pel seu nom, a dimensionar-les, a fer-nos-les una mica nostres.

Cada nom, cada mot, és fill d'un llarguíssim procés d'elaboració i de transmissió, i fruit de la cristal·lització verbal de les múltiples experiències que s'han anat produint i vivint de generació en generació. Per això, les paraules, com els còdols dels fons dels rius, es modifiquen, es desgasten, es poleixen

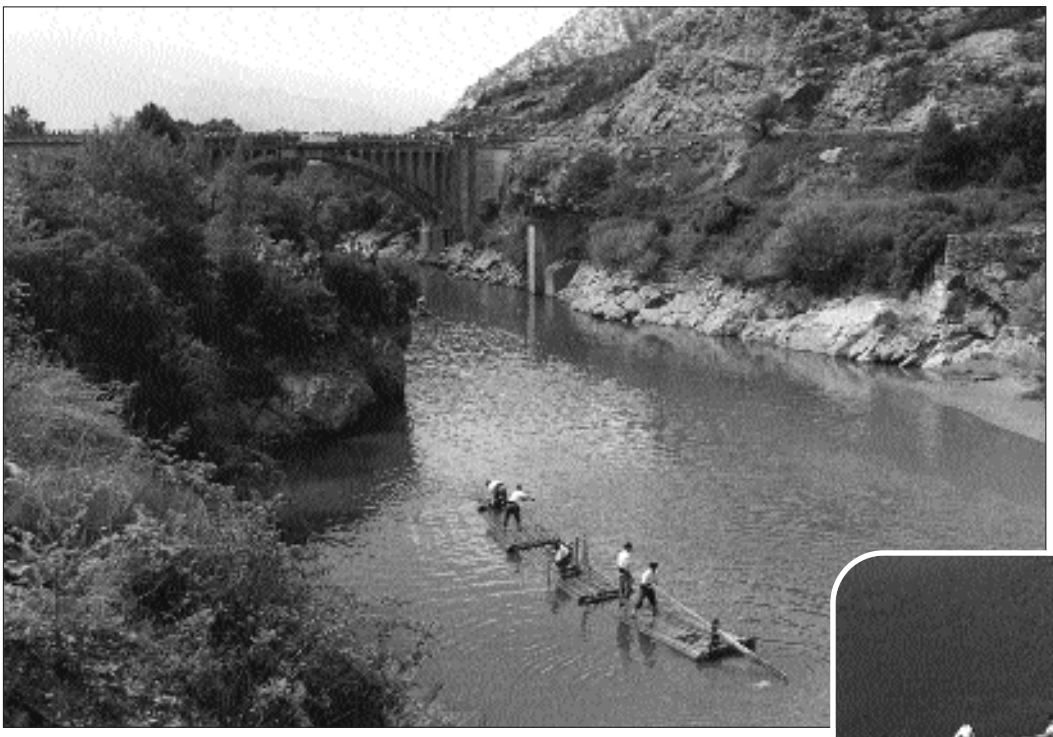

A L'ESQUERRA: raiers abans de passar el Pont d'Espia. (FOTO: Queraltó).

A SOTA: Els raiers en plena marxa. (FOTO: Queraltó).

o es desfan, d'acord amb les circumstàncies històriques, culturals i socials dels pobles o de les comunitats parlants que les han creades.

Les societats, els grups humans, al llarg de la història s'han trobat enfrontats amb realitats diferenciades i se les han hagut d'enginyar per a entendre-les i dominar-les per la via indefugible de seqüenciar-les i posar-los nom, sense cap altra intenció que adaptar-se a l'entorn i treure'n profit de la millor manera possible. Cada canvi efectuat en el llenguatge, cada paraula guanyada a la selva de les coses desconegudes, cada matís arrencat a l'ambigüitat, ha estat fruit d'un esforç perllongat i constant que només ha pogut consolidar-se després d'una llarga i balbucejant fase de negociació implícita, i generalment inconscient, entre els membres de la comunitat i entre aquesta mateixa comunitat i la realitat diferenciada amb què interactua.. Així, tenim tres colors per al vi i el fenomen no sembla pas inquietar-nos gaire. Però qualsevol que hagi fet un curset d'enologia haurà pogut comprovar que les denominacions dels tasts tradicionals (sec, abocat, dolç, àcid, fresc i aspre) es mostren del tot insuficients a l'hora de classificar la variadíssima gamma de matisos i de percepcions gustatives i olfactives que la moderna i potent cultura del vi ens ofereix. Totes les necessitats noves solen exigir paraules noves. El mètode de què generalment se solen valer els qui dirigeixen els cursets enològics és el de l'associació d'idees amb altres productes capaços de suggerir sensacions semblants. Si fa no fa, m'imagino que aquest deu haver estat, a un ritme molt més lent, el procés de creació de paraules a partir de realitats noves en el transcurs dels anys. En l'ampliació de la segmentació del camp dels colors es pot veure molt clar: color (groc) taronja, color carbassa, color granat...

L'abundància o l'escassesa de matisos lèxics i semàntics referits a una determinada parcel·la de la realitat, doncs, sol reflectir les relacions, les afeccions, les preferències, els interessos, les necessitats, la sensibilitat, etc., de la comunitat parlant amb l'esmentat fragment de la realitat. Que una llengua tingui una més gran riquesa lèxica en un determinat àmbit, però, no vol pas dir que sigui ni més rica ni més bella que no pas una altra. La riquesa lèxica no és mai cap prova de superioritat o de perfecció formal ni cap guarniment cultural complementari. La riquesa lèxica és una eina d'anàlisi d'un determinat camp de la realitat que acumula –i ens aporta– els esforços de precisió, d'aclariment i de matisació efectuats pels parlants que ens han precedit al llarg de moltes, i potser moltíssimes, generacions. Cada llengua que desapareix, doncs, és una enorme despesa d'energies i d'experiències que es malversa, és una via d'accés directe a una determinada parcel·la de la realitat que es perd devorada pel miratge sempre desertitzant de l'uniformisme. Qui sap si no és per això que els imperialismes més genocides i glotòfobs acaben sempre per ensorrar-se: en aniquilar les llengües dels indígenes –les quals en el fons del

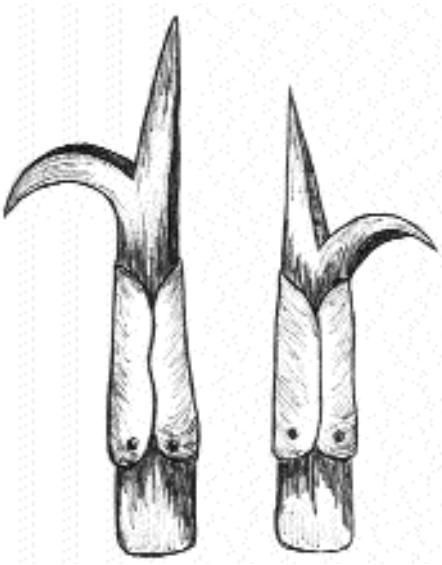

Ganxes dibuixades per Pilar Sanchez-Reseco. Quan un rai no podia passar per un lloc, calia *barranquejar* la fusta amb l'ajut de *ganxes*. La ganxa consistia en una barra de bedoll d'uns tres metres de llargada i acabada en una peça de ferro que era alhora ganxo i punxa.

fons consideren «inferiors»– acaben quedant-se sense una de les eines més valuoses i indispensables de què disposaven per a sobreviure i per a tirar endavant el territori que un dia van conquerir per les armes.

Els manuals de divulgació lingüística sovint ens mostren exemples de la riquesa o, més rarament, de la pobresa lèxica d'alguna part concreta d'una llengua, segons quina sigui la seva intenció. Un dels exemples més tòpics a què se sol recórrer és el del famosíssim vocabulari esquimal. L'autor que el va donar a conèixer va ser l'antropòleg nord-americà F. Boas, que, en les seves recerques en el món esquimal, va detectar unes quantes paraules per a descriure i matisar els diferents tons i característiques de la neu. El problema és que Boas només va parlar de quatre paraules justes i els qui van difondre la seva troballa, en canvi, van anar augmentat el nombre en una progressió només comparable al creixement d'una bola de neu. Tot i això, els lingüistes avui continuen aportant mostres de la riquesa lèxica de pobles de tot el planeta realment sorprenents. I, lluny de comprovar que una llengua és més rica o més pobra que no pas una altra, el que observen, en comparar llengües molt allunyades, tant pel que fa a l'espai com a les condicions de vida dels seus parlants, és que les llengües que tenen una part del seu lèxic molt desenvolupada solen tenir-ne alguna altra de molt empobrida i, al contrari, aquelles que no han assolit un desenvolupament determinat en alguns dels seus àmbits gaudeixen d'una riquesa lèxica insospitada en uns altres. Perquè, en definitiva, el que compta en qualsevol llengua no és tant el nombre de termes lèxics de què disposa, com la capacitat que té la mateixa llengua de generar-ne de nous.

Un exemple excepcional de la capacitat creativa de la llengua i de la manera com aquesta tradueix les relacions entre les persones i el seu entorn el tenim en l'antiquíssim ofici dels raiers, desaparegut a mitjan segle passat. Com és sabut, els raiers eren els homes que tenien per ofici transportar la fusta des de la muntanya fins a la plana i als ports, a través dels rius. Les primeres notícies que en tenim ja són documentades al llibre de Consolat del Mar: «Si algun senyor de nau, anant a veles o que surt sia en algun lloc, se encontrara ab algun raig de fusta...»

Des d'aleshores la navegació fluvial a través de les Nogueres o del Segre es va mantenir ininterrompudament fins a 1933. La gent que exercia aquesta feina es devien anar transmetent de generació en generació les experiències i les tècniques que els permetien de continuar duent-la a terme. Però la transmissió de coneixements específics requereix l'existència de formes lingüístiques específiques que els classifiquin i els ordenin per tal de fer-los comprensibles. Això és el que van saber fer els raiers d'una manera enormement rica i creativa. I això és el que ara ens permet de reconstruir la seva feina.

El seu calendari és dividia en sis grans grups d'activitats (*picar, desem-*

boscar, barranquejar, enraiar, navegar, desenraiar), cadascuna de les quals se solia fer en una època de l'any.

El *picador* no es podia limitar a conèixer el punt exacte on havia de fer l'*entalla* per a tombar l'arbre en la direcció convenient, sinó que a més havia de *desbrancar* el tronc, *esquadrejar-lo*, determinar-ne la *cara*, l'*esquena* i els *cantos* i fer-hi l'*escaubet* (arrodonir els caps per facilitar la navegació del tram).

Cada tronc, que un cop polit s'anomenava *peça,* rebia un nom segons la mida: *filetó, fila, fustet, fila ampla, vint-i-quatrè, dobler* i *cuixa.*

Un cop esquadrejades les peces calia *desemboscar-les* (fer-les arribar al riu). A l'*enraiador* de la vora del riu les dipositaven en una *engraellada* (munt de troncs) per tal que s'assequessin i perdessin pes, condició indispensable per a navegar adequadament. Amb una eina anomenada *tribi* es feia un forat a cada cap de peça, el qual es polia amb una altra eina dita *aurella* o *cullera*. Per aquests forats, en el moment d'enraiar, s'hi feien passar les *redortes* (llucs de bedoll masegats i flexibles) que servien per a lligar el *tram* (grup d'uns deu troncs), servint-se d'una barra de roure anomenada *barrer*. La redorta que servia per a unir un tram amb un altre, la més gruixuda, s'anomenava *afegidura,* i la lligada entre les *remeres* on es recolzaven els rems, *coixí.*

El raiers, abans de posar el primer rai a l'aigua, solien fer un primer reconeixement de l'estat del riu, acció que es coneixia amb el nom de *gaura*. Si la gaura era positiva començava la navegació. Aleshores entraven en acció el *davanter* (el qui portava el rem del davant) i el *cuer* (que portava el del darrere). A més dels rems comptaven amb la *ganxa*, eina imprescindible en aquells passos estrets en què calia desenraiar i barranquejar les peces d'una en una. Amb la ganxa podien recuperar les peces que se'ls *avoraven*, desencallar les *embarrancades* o apartar-ne qualsevol d'*entravessada*. L'*estisorada* era l'estructura que guiava les peces per un lloc determinat.

En arribar a les aigües tranquil·les de la plana, els raiers ja podien treure l'alforja de l'*estatge* (branques verticals, més una d'entravessada, on subjectaven el menjar, anomenat *fato*) per tal de fer una mossegada que, a més del pa i l'arengada de reglament, moltes vegades incloïa una mica de coca *maurada* (coca plana, molt compacta, que es conserva sense assecar-se durant bastants dies).

La tornada dels raiers cap al Pirineu, històricament, s'havia fet a peu, tant si el punt de partença era Lleida, Mequinensa o Tortosa. Com que el progrés va arribar a poc a poc, en la llengua dels raiers encara es distingia entre *caminar* i *espardenyar*. Darrerament la majoria espardenyava, però aquest era un privilegi que no tots els seus avantpassats havien conegut.

Amb la desaparició d'aquest ofici els rius han deixat de ser camins plens de signes i de records. La realitat de les generacions pirinenques actuals ha variat i ara empren termes d'informàtica, de tecnologia mecànica o del món dels esports. La llengua, doncs, continua fent interaccionar les persones amb el seu entorn. Només una cosa em preocupa: em sembla una llàstima que el món del ràfting (tan proper etimològicament i formalment al raier) no hagi recuperat cap de les expressions d'aquests primers navegants que van solcar els nostres rius.◆

Les parts i el tot

Jaume Vallcorba i Rocosa

El diccionari diu que el significat de *tot* equival a *enter*; també diu que vol significar *cosa entera*, *reunió entera de les parts*. Aquesta darrera definició va acompanyada de l'exemple: *El tot és igual a la suma de les parts.*

Això que transcrivíem ens serveix de suport per a explicar que quan parlem d'una part del tot diem que l'expressió és de partitiu.

L'oració de partitiu la construïm en català fent-hi intervenir un quantificador. Entenem per quantificador de partitiu els mots o expressions següents:

• Tots els numerals cardinals: *un* , *dos*, *tres*... *quinze*..., etc.

• Tots els numerals partitius: *mig*, *terç*... *centèsim*..., etc.

• Tots els numerals col·lectius: *centenar*, *dotzena*, *parell*..., etc.

• Tots els adjectius quantitatius: *quant*, *tant*, *poc*, *bastant*, *molt* (amb els corresponents femenins i plurals), *gaire*, (*gaires*), i els invariables *més*, *menys*, *massa*, *força*, *que*, *gens* i *prou*. També els corresponents pronoms homònims: *quants*, *tant*, etc.

• L'indefinit *algun* (en totes les formes flexives).

• Determinades locucions:

⬅ les formades amb la paraula «part», com ara *una part*, *la part més gran* (o *petita*), *la major part*, etc.

⬅ les constituïdes per *uns quants*, *més poc*, *una mica*, etc. (amb els corresponents femenins i plurals). I, encara, algunes més expressives d'una quantitat definida o indefinida.

El pronom *en* és el que intervé en les oracions de partitiu.

Ara, podem trobar-nos amb oracions en què aparegui algun dels quantificadors que suara hem transcrit, i el pronom que hi correspongui no sigui pas *en* de cap de les maneres. Vegem-ho en el diàleg següent, en el qual numerarem les parts del diàleg, cosa que ens en facilitarà el comentari.

Perquè l'explicació no quedi massa abstracta, suposem un diàleg entre dues dones. L'una diu a l'altra:

—Vaig encarregar a la nena que anés a comprar tres quilos d'avellanes torrades [1]. Compra'n tres quilos, ho has entès bé? [2].

—I els va comprar, els tres quilos?, que demana la interlocutora [3].

—Sí, els va comprar, que respon la mare [4], però se'n va menjar un bon grapat pel camí, tornant a casa [5].

Ens podem demanar: Què ho fa que sempre referint-se a *tres quilos*, amb el quantificador *tres*, en les frases [2] i [5] hi surti el pronom *en*, i, diferentment en [3] i [4], també referint-se als *tres quilos*, hi escaigui el pronom *els*?

Adonem-nos que en [1] i en [2] hi intervé l'expressió *tres quilos*, una quantitat que és una part de totes les avellanes que hauria pogut comprar; té, doncs, un significat partitiu. I, diferentment, en [3] i en [4], l'expressió és «els tres quilos», on *els* indica que els tres quilos són el total de la compra, i, si és el total, ja no és partitiu.

Aquest diàleg i el comentari que n'hem fet ens ensenya que el caràcter partitiu dels quantificadors queda desfet, i convertit en total, en enter, quan els quantificadors els fem precedir de l'article *els*/*les*. També destrueix aquell significat partitiu, i el converteix en total, l'adjectiu, en plural, *tots*/*totes*. Així, per exemple, diu un text:

«És un procés al qual coadjuven la inflació, l'estafa o el joc. Coses, *totes tres*, que abans es feien en pessetes i ara es fan en euros.»

La inflació, l'estafa i el joc són les parts que diu que coadjuven en el procés. Ara, la suma d'aquestes tres parts són el total o conjunt d'aquest procés, i, doncs, el text, en referir-se al total, destrueix el partitiu *tres*, fent-lo precedir de *tots*, que és evidentment un totalitzador.

Diguem, amb caràcter d'observació marginal, que encara que en el text no hi hagi explícit cap quantificador, també el pronom *tots*, en plural, té caràcter totalitzador:

«Van venir nois i noies de Berga, de Manresa i de Mataró. *Tots* anaven abillats amb vestits dels segles XVIII i XIX.»

Aquesta és esquemàticament la contraposició partitiu/sencer o total, en oracions on hi ha un quantificador. Així, les oracions de partitiu es constitueixen amb la inclusió d'un quantificador sense determinant; però en les oracions totalitzadores, les de sencer, enter o total, el quantificador va precedit d'un determinant, com ara el plural de l'article determinat o l'adjectiu *tots*/*totes*. Recordem també que el pronom **en** surt en les oracions de partitiu, tal com explicava en un meu article anterior en què tractava estrictament només dels pronoms *en* i *hi*; però el pronom **en** no intervé pas en les oracions «no partitives», vull dir les de total, enter o sencer.

Resumim-ho: els quantificadors fan funció partitiva si no van precedits, immediatament, de cap determinant; els quantificadors són expressius de la suma de les parts, ço és del total, o de tot si els precedeix un determinant o el totalitzador *tots*/*totes*.◆

Una estructura bona sols si hi intervé adverbi

Josep Ruaix

Primer de tot, vegem les equivalències catalanes a expressions castellanes en què es fa servir l'article neutre «lo» amb una FUNCIÓ INTENSIVA:

FRASES EN CASTELLÀ

- «ven *lo más* pronto posible, ven *lo* antes posible»
- «es de *lo más...*»
- «hazlo *todo lo* bien *que* sepas»
- «trabajar *todo lo que* se pueda»
- «cuesta *lo que* un jornal de un peón»
- «no pudes figurarte *lo* tonto *que* era»
- «¡quién sabe *lo* lejos *que* está!»

FRASES EN CATALÀ

- *vine* ***al més*** *aviat possible,* ***tan*** *aviat* ***com*** *puguis,* ***com més*** *aviat millor*
- *és d'****allò*** *més...*
- *fes-ho* ***tan*** *bé* ***com*** *sàpigues*
- *treballar* ***tant com*** *es pugui*
- *costa* ***tant com*** *el jornal d'un peó*
- *no pots afigurar-te* ***com*** *era* ***de*** *babau; ...* ***que n****'era,* ***de*** *babau;* ***que*** *babau* ***que*** *era*
- *qui sap* ***quant*** *lluny és!;* ***que n****'és,* ***de*** *lluny!*

Vist això, direm que la forma catalana **al** traduint el neutre castellà «lo» es dóna en EXPRESSIONS ADVERBIALS SUPERLATIVES, és a dir, precedint advervis com **millor**, **pitjor**, **màxim**, **mínim**, i **més**, **menys** seguits d'adverbi: *Fes-ho* ***al millor*** *que sàpigues*. *Una idea* ***al màxim*** *de clara*. *Eren* ***al menys*** *lluny que els va ser permès de posar-se*. En canvi, creiem que s'ha d'evitar, recorrent a altres construccions, la combinació «*al més* + adjectiu + *possible*», usada recentment per alguns escriptors. Així una frase com «una crítica *al més* desapassionada possible», l'esmenaríem dient: *una crítica* ***com més*** *desapassionada* ***millor*** *(o* ***la més*** *desapassionada* ***possible****, o* ***al màxim de*** *desapassionada*).

L'estructura '*al més* + adverbi + *possible*' és bona, mentre que l'estructura '*al més* + adjectiu + *possible*' és errònia

Ampliant-ho una mica, vegem uns quants exemples documentats (recollits a l'atzar) de l'ús correcte de *al* (això és, en expressions adverbials superlatives): *E,* ***al pus breu*** *[=* ***al més breument****] que poré, iré en sa ajuda* (Crònica de Jaume I, dins *Les quatre grans cròniques*, p. 142); *... e puix aparellà's molt honradament,* ***al mills*** *[=* ***al millor****] que poc [= pogué], ab dos-cents cavallers* (Crònica de Desclot, *ib*., p. 420); *... e servirien al rei* ***al mills*** *que porien* (ib., p. 423). *Eren* ***al menys*** *lluny que els va ésser permès de posar-se* (Fabra). Observem que en italià existeix el gir equivalent: *Adesso quello che volevo era lasciare la borgata* ***al più presto****, per liberarmi dall'impressione di far tutt'uno con quelle baracche, quella miseria, quel isolamento* (Moravia, *Nuovi racconti romani*, p. 47).

Després fixem-nos que, quan trobem l'estructura '*més* + adjectiu + *possible*', l'adjectiu concorda amb el substantiu al qual es refereix, i l'article que precedeix tota l'estructura també hi concorda. Exemple d'un bon autor: *Jo, home retret, que cerco, amb l'ajuda de Déu, guarir-me de vanitats i passions en una vida* ***la més retirada possible****, m'he sentit també trontollat per la fragor d'aquesta batalla...* (Ruyra, *Obres completes*, p. 615).

Per tant, l'estructura '*al més* + adj. + *possible*' és errònia i s'ha de corregir. Exemples: «una resposta al més ajustada possible» (hauria de dir: *una resposta tan ajustada com sigui possible*, o *una resposta la més ajustada possible*). «L'artista es complau vivint

al més acostat possible de la terra generosa i dels animals domèstics»[1] (hauria de dir: *L'artista es complau vivint* ***al més a prop possible*** *de la terra generosa i dels animals domèstics*, o bé *L'artista es complau vivint* ***com més acostat millor*** *a la terra generosa i als animals domèstics*).◆

(Text extret del llibre ***Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1***, pp. 113-114)

[1] En aquest exemple, tret de J. Pla (*Obres completes* 14, p. 197), l'error és molt explicable, ja que hom ha interpretat *acostat* com si fos un adverbi (ja que és canviable per *a prop*), però en realitat és un adjectiu, com ho demostra el fet que concorda amb el substantiu *artista.*

Sobre l'ús dels pronoms forts

Albert Jané

[1] Va conèixer una noia molt bonica i es va enamorar **d'ella**.

Davant d'una construcció com aquesta, tots nosaltres (els qui ens preocupem per aquestes qüestions) coincidiríem probablement a afirmar que cal veure-hi una interferència del castellà, car en una expressió genuïna es diria *se'n va enamorar*, i no *es va enamorar de ella*. I, en el moment i en l'estat actuals de la llengua, és més que probable que fos així: que hi hagués una interferència. Però, per molt que ens

dolgui a tots plegats l'afebliment de l'ús del pronom *en* (i del pronom *hi*), no ens hem de deixar vèncer per la temptació de desfigurar la realitat de la llengua i la seva història. Perquè és un fet que en la llengua medieval podem trobar molts exemples de l'ús del verb *enamorar-se* amb un complement format per la preposició *de* i un pronom fort de tercera persona:

[2] ... Déu li havia donada corporal bellesa, ab aquella ensems li donà gràcia de quants ulls lo veyen; així que no·l veya persona que **d'ell** no s'enamoràs (*Curial e Güelfa*, Editorial Barcino, vol. I, p. 22).

[3] ... no obstant que minyona fos, que anvides lo tretzèn any aconseguia, se enamorà **d'ella** (*ibid.,* vol. I, p. 23).

[4] Per què així fort **d'ella** s'enamorà e s'encès (*ibid.*, vol. I, p. 23).

[5] E tant de bé dix Laquesis del cavaller, que lo rey conegué ubertament ésser enamorada **d'ell** (*ibid.,* vol, II, p. 164).

[6] D'açò·m tench per dit que sia la pus bella del món; que no la veu persona alguna que **d'ella** no·s enamor (*ibid*., vol. II, p. 222).

[7] Seguí's que un escrivà de la nau del capità de genovesos era eixit en terra, e véu la gentill dama e enamorà's molt **d'ella** (*Tirant lo Blanc*, Editorial Barcino, vol. II, p. 138).

[8] Sobre les tues armes he vist portar hàbit de donzella; mostres, segons lo senyal, ésser enamorat **d'ella** (*ibid.*, vol. III, p. 118).

El sistema anafòric del català, amb el paper, tan important, que hi tenen els pronom dits adverbials, es va anar formant, com és lògic i natural, d'una manera gradual al llarg dels segles. I és erroni de pensar en l'existència d'aquest sistema, ben fixat i establert, ja des dels orígens de la llengua literària. Només cal llegir atentament els nostres escriptors medievals per a adonar-se'n. És evident que trobem des dels orígens de la llengua un ús habitual dels pronoms *en* i *hi*, com no podia ésser altrament, car es tracta de mots hereditaris que ens vénen del llatí parlat, però primerament tenien sobretot funcions adverbials: no endebades provenen de mots que eren adverbis, i encara en diem, més aviat impròpiament, pronoms adverbials[1]: va ser amb l'ús, de mica en mica, que van adquirir funcions personals.

Ens sorprèn, així, que Jaume Vallcorba, per molt preocupat que estigui pel perill d'exinció dels pronoms *en* i *hi*, hagi arribat a dir que «en català hi ha en tots els temps el domini absolut dels pronoms adverbials *en* i *hi* en tots els casos, i no els substitueix pas per aquella locució [*d'ell*, *d'ella*, etc., *en ell*, *en ella*, etc., *a ell*, *a ella*, etc.]»[2].

I ens diu que no n'ha trobat cap exemple en la seva prospecció o buidatge d'un fragment més o menys extens del *Blanquerna*, i només dos casos dubtosos en un fragment del *Tirant*. És evident que calia haver pres en consideració fragments més extensos. Nosaltres en podem reproduir un bon lot, que no són pas tots els que hem trobat, ni de bon tros:

[9] Tuyt saludaren Nathana, e li digueren que no hagués pahor **d'els** (*Blanquerna*, Ed. Barcino, vol. I, p. 135).

[10] Cor si elles no han vergonya, enfre nós, a significar lur folla entenció, gens no·s cové que nosaltres ajam vergonya **de elles** a reprendre (*ibid*., vol. I, p. 157).

[11] ... la dona e totes les altres ne foren alegrades en lur coracge; e la fe fo **en elles** tan fortment fortificada... (*Ibid.,* vol. I, p. 169).

[12] Tant fortment représ la abadesa la dona, que d'aquí en avant no fo **en ella** lo foyll pensament en què ésser sulia (*ibid.,* vol. I, p. 182).

[13] ... los crestians, que Déus los dó devoçió [...] e que **en ells** retorn la santa devoció (*ibid.*, vol. I, p. 201).

[14] Bé sabets vosaltres que no basten poders sobre franch arbitre en los dexebles de mon frare; e per açò jo no pusch ésser **en ells** sens lur francha volentat (*ibid.,* vol. I, p. 225).

[15] Molt desplach a Narpan con entès que Blanquerna se volch partir **d'el** (*ibid.,* vol. I, p. 274).

[16] E on la cogitació és major, més pot **en ells** multiplicar devoció e amor en amar nostra Dona (*ibid.,* vol. II, p. 59).

[17] Al .VIII. jorn pres cumiat **d'els**, e anà a preycar a altres pastors, qui estaven en altres partides (*ibid.,* vol. II, p. 69).

[18] Al cardenal vench a saber que aquel burgès era molt desconsolat, e vench **a ell** e féu-li comparació, segons estes paraules (*ibid.,* vol. II, p. 236).

[1] Curiosament, si bé hi ha lingüístes que dels pronoms no en volen dir «pronoms» perquè no sempre és veritat que siguin usats en lloc del nom, en canvi, de les partícules pronominals que apareixen en la frase *No en sé res, de la Marta, però hi penso sovint*, en podem dir «adverbials» sense que això origini cap objecció.

[2] Jaume Vallcorba, «Les interferències en els adverbials *en* i *hi* i les substitucions esgarriadores. Segona part: Les formulacions catalanes», *Llengua Nacional*, núm. 29, p.13.

[19] ... ferí en los moros, e feien tan grossa destrucció **d'ells** que era cosa d'espant (*Tirant lo Blanc*, Ed. Barcino, vol. I, p. 56).
[20] Cridà un seu cambrer e donà-li lo mig anell que havia partit ab la Comtessa com **d'ella** pres comiat (*ibid.,* vol. II, p. 97).
[21] Digau-me per vostra bondat si és estat pres ne cativat per los moros, ne què és estat **d'ell** que no es sia trobat... (*ibid.,* vol. I, p. 99).
[22] L'Emperador anava un poc enujat d'un bisbe qui la missa dita havia, e dix algunes paraules **d'ell** (*ibid.,* vol. I, p. 109).
[23] ... aqueix cavaller comte Guillem de Varoic, mas jamés l'he vist ne conegut e per ço me só lleixat parlar **d'ell** (*ibid.,* vol. I, p. 126).
[24] Com lo jutge veu estar los dos cavallers tan pacífics, davallà del cadafal e acostà's **a ells** e dix-los.. (*ibid.,* vol. II, p. 31).
[25] Un vailet del rei de Burgunya conegué lo rei d'Apol·lònia, acosta's **a ell** e féu-li gran reverència (*ibid.,* vol. II, p. 46).
[26] Com lo cavaller véu parlar així a Tirant pensà en sí que per temor ho deia que havia **d'ell** (*ibid.,* vol. II, p. 114).
[27] E tots los qui l'havien acompanyat prengueren comiat **d'ell** (*ibid.,* vol. II, p. 117).
[28] La gentil dama, perquè pogués haver **d'ell** molt més, li féu grans festes mostrant-li amor infinida (*ibid.,* vol. II, p. 139).
[29] E per tal un tal gran traïdor com aquest, és digne de gran paor, car **en ell** regnen tots los set pecats mortals (*ibid.,* vol. II, p. 299).
[30] Com Tirant véu a sa senyora, féu-li molt gran reverència humiliant-se molt **a ella** (*ibid.,* vol. III, p. 12).

En aquesta darrera obra (en l'edició, reduïda, de la col·lecció «Els nostres clàssics») n'hi ha, pel cap baix, un centenar més. Volem dir un centenar més dels sintagmes *d'ell* (*d'ella*, etc.) reduïbles a *en*, i *a ell* (*a ella*, etc.) i *en ell* (*en ella*, etc.) reduïbles a *hi*.

Però també en podem trobar exemples en els altres grans prosistes medievals (en els uns més que en els altres, això també és veritat):

[31] E així, com éls se combatran ab aquels de fora, e nós exirem ab lo gran poder de la vila, del qual éls no·s dessuspitaran, e ferrem **en éls**, e així desbaratarlos em... (Bernat Desclot, *Crònica*, Ed. Barcino, vol. II., p. 13).
[32] E aytantost la host dels crestians girà sobre·ls sarraÿns e comensaren de ferir **en éls** si fortment... (*ibid.,* vol. II, p. 35).
[33] Quant los misatges agren assò entès que·l rey avia dit, no agren gens paor **d·él** e dixeren·li... (*ibid.,* vol. II, p. 40).
[34] E per lo gran bé que yo he oÿt dir **d'ela**, són mogut de ma terra... (*ibid.*, vol. II, p. 50).
[35] ... e serviren al rey al mils que purien, e no·s partirien **d'él** entró que la terra aguessen gasayada (*ibid.,* vol. II, p. 75).
[36] ... no es partí null temps, mentre fo viva, de madona la reina; e així mateix lo fill, que havia per nom Roger de Lòria, no es partí **d'ella** ans nodrí en la cort (Ramon Muntaner, *Crònica*, MOLC, p. 44).
[37] En Rogeró [...] jove de vint-e-dos anys morí. Emperò **d'ell** parlarem més avant (*ibid.,* p. 44).
[38] ... sí que hi hac sarraïns qui dixeren al llur capità que les galees venien **a ell** per ço que es retessen **a ell** (*ibid.,* p. 46).
[39] Ara d'aquí avant no pertany a la matèria d'aquest llibre que jo deja **d'ells** parlar (*ibid.,* p. 52).
[40] E con la coronació sua fo feta en Aragó, venc-se'n en la ciutat de València; e així mateix faeren-li corts molt grans que s'hi faeren, e hi vengren de Castella e de totes parts gents, qui reeberen **d'ell** grans dons e grans gràcies (*ibid.,* p. 58).
[41] ... així com a desesperada e avorrint lo seu senyor e marit e no anant-li lo cor **en ell**... (Anònim, *Història de Jacob Xalabín*, Ed. Barcino, p. 53).
[42] ... així com acell qui era molt discret e savi, sí·s desexí **d'ella**, e sí isqué de la sua cambra... (*ibid.,* p. 54).
[43] Mon senyor me tramet a vós que tantost de present vingats **a ell** (*ibid.,* p. 73).
[44] ... així com fan los nostres en crestiandat; e com fossen tots acostats **a ell**, los moros li feren gran reverència (F. Eiximenis, *Contes i faules*, Ed. Barcino, p. 16).
[45] E Pere, entrant, féu gran reverència al dit Arnaud, ço és, reverència així com a rei, emperò Arnaud no s'hac cura **d'ell** (*ibid.,* p. 42).
[46] E, amant-la son marit ultra mesura, ella **d'ell** s'apoderà e s'ensenyorí (Anònim, *Curial e Güelfa*, Ed. Barcino, vol., I, p. 94).
[47] La Güelfa amava molt aquest Melchior e fiava **d'ell** no solament les riqueses, ans encara tots los seus secrets (*ibid.,* vol. I, p. 27).
[48] Per què lo marquès, no podent pus escoltar los dos ancians, murmurant e menant lo cap, **d'ells** se partí (*ibid.,* vol. I, p. 43).
[49] Lo pretor, veent los estrangers, desijós d'honrar-los s'acosta **a ells** e·ls tornà los saluts (*ibid.,* vol. I, p. 57).
[50] Los acusadors havien oyt que Curial era molt valent home d'armes a cavall; per què, pensant haver millor partit **d'ell** a peu... (*ibid.,* vol. I, p. 72).
[51] Tiraven-li dels cabells e del nas, e cridaven-lo per son nom, mas certes açò era no-res; los seus spirits se éran molt lunyats **d'ell** (*ibid.,* vol. I, p. 89).
[52] E mentre ells dos staven així alienats, una noble donzella apellada Tura, la qual a Curial servia de coltells, e no menys que Laquesis se era altada **d'ell**, s'apercebé d'açó... (*ibid.,* vol. I, p. 98).
[53] Lo duch d'Ostalriche, qui sabé que Curial se'n anava, vench **a ell**, e, presentant-li dons molt preciosos... (*ibid.,* vol. I, p. 120).
[54] E, dites aquestes paraules, pres comiat **d'elles**, reebent dons... (*ibid.,* vol. I., p. 121).
[55] Pensats que Curial haurà a memòria los beneficis que de vós ha reebuts, e no regnarà **en ell** tanta ingratitud (*ibid.,* vol. I, p. 137).

Què us diré? Bé cal estroncar aquesta exemplificació, que, si no, podria córrer el risc d'allargar-se *ad nauseam*. Però calia, sens dubte, desfer la falsa idea que la construcció «preposició més pronom fort» és

estranya al català i no hi apareix sinó en el segle XIX, quan es produeix entre els escriptors, o entre les persones lletrades, la lamentable interferència del castellà deguda a l'escolarització en aquesta llengua. És un coneixement banal, que no cal escarrassar-se gaire a demostrar, que el castellà perdé molt aviat els pronoms febles equivalents a *en* i *hi*, i que els substituí, naturalment, amb uns altres procediments gramaticals. El català va fer el contrari: va desenvolupar les funcions primitives que tenien aquestes partícules. En quin moment, en la llengua parlada, es va deixar de dir *Es va enamorar d'ella* (o *Enamorà's d'ella*) i *Es va acostar a ell* (o *Acostà's a ell*) i es va generalitzar *Se'n va enamorar* (o *Enamorà-se'n*) i *S'hi va acostar* (o *Acostà-s'hi*)? Això deu ésser impossible de dir. Probablement quan encara s'escrivia una cosa (amb la preposició i el pronom fort) ja era habitual de dir l'altra (amb *en* o *hi*), perquè la llengua parlada és sempre la que té tendències innovadores. Però és en tot cas innegable que en la llengua dels nostres escriptors medievals són preponderants, gairebé absolutes, les primeres solucions. No escau, per tant, de dir, com fa Vallcorba, que el català no substitueix els pronoms adverbials *en* i *hi* per les locucions *d'ell*, *d'ella*, *a ell*, etc. És precisament el contrari: el que fa el català és substituir aquestes locucions pels pronoms *en* i *hi*, que de mica en mica esdevenen generals, fins al moment en què, això sí, la interferència espanyola origina una regressió. De fet, és un cas semblant al que passa amb el verb *haver-hi*: Llull deia (com els altres escriptors medievals) *En la via per on passava havia una sgleya* i *Moltes terres havia en lo món on havia moltes gents on Déus no era loat*, sense el pronom *hi*, que encara no s'havia lexicalitzat, tal com diuen avui tots aquells que han assumit la interferència castellana: *En aquella casa no havia ningú*.

Una lectura atenta de tots els exemples que hem transcrit, del [2] al [55] inclusivament, ens fa adonar que el conjunt format per la preposició i el pronom fort (sempre referit a una persona) hi seria substituïble pel pronom *en* (en el cas de la preposició *de*) o pel pronom *hi* (en el cas de les preposicions *a* i *en*). Potser algú podria considerar que aquesta substituició no seria possible en tal o tal exemple, per raons d'intel·ligibilitat o de confusió d'antecedent. És a dir, que podríem suposar en l'autor un propòsit de focalització que el pronom feble no permet. No ho discutiríem, havent consideració que ens les havem amb cinquanta-quatre exemples. En tot cas, en la nostra tria, ja hem prescindit deliberadament de tots aquells casos en què aquesta raó, la necessitat de distingir o especificar l'antecedent, fa inviable l'ús del pronom feble.

La necessitat d'especificar l'antecedent no deixa d'ésser, però, en alguns casos (no sempre) més o menys subjectiva. Segons Vallcorba, si el català, «en algun moment» fa servir «excepcionalment» les locucions formades per una preposicio àtona (*a*, *en* i *de*) i un pronom fort en lloc dels pronoms febles *hi* i *en*, no és pas per reemplaçar-los sinó amb el propòsit d'especificar clarament l'antecedent. Deixant de banda que, tal com ja hem vist amb la nostra copiosa exemplificació, no es tracta pas de cap ús «excepcional» sinó ben general, i que no escau parlar de substitució, creiem, com hem dit, que no sempre estem en disposició d'afirmar categòricament que el parlant ha volgut, intencionadament, focalitzar un complement amb l'ús d'un pronom fort. No es pot ser tan absolut. En l'ús que en la llengua moderna es fa del sintagma amb un pronom fort que és reemplaçable per un pronom feble hi intervenen, al nostre entendre, tres factors: les reminiscències d'un ús antiquíssim, que potser en èpoques passades era general, el propòsit de focalitzar l'antecedent, i *last but not least* (sí, sí, *not least*: hi estem plenament d'acord), la inevitable, trista i dissortada influència del castellà. Però el greu que ens sap aquest fet no ens ha de privar de veure, d'intentar veure, les coses tal com són. Considerem els exemples següents:

[56] Vaig telefonar a la Núria però s'hi va posar en Daniel i no li'n vaig dir res: jo volia parlar **amb ella**.

[57] Vull aconseguir una entrevista amb el president perquè fa temps que tinc ganes de parlar **amb ell**.

El propòsit focalitzador que hi ha en [56] és evident: *jo hi volia parlar* seria inviable. En [57], en canvi, podríem dir *tinc ganes de parlar-hi* en lloc de *parlar amb ell*, i seria lícit suposar-hi una sempre possible interferència del castellà. Però no es pot pas descartar la possibilitat d'una idea d'èmfasi en el parlant que l'hagi fet decidir per *parlar amb ell*.

Hi ha altres factors relacionats amb l'estructura de la frase que obliguen a recórrer al pronom fort en lloc del feble: la coordinació amb un altre terme de la proposició, el fet que faci d'antecedent d'una altra oració, etc.

[58] ... si alcunes dones nostres éntran en la ciutat, per alcuna necessitat, qui·s prenguen guarda de lur comportament e dels lochs on iran, ne si **d'elles ni de vosaltres** ohiran dir alcunes paraules deshonestes... (*Blanquerna*, vol. I, p. 204).

[59] E dic que el filosop no sap tant com io em pensava, ne vull haver més consell **d'ell ni d'altri** (Tirant lo Blanc, II, p. 251).

[60] E lo Capdillo soltà-li la fe, la qual

Tirant li havia promesa, de no partir-se **d'ell ni d'aquella sua terra** (*ibid.*, vol. IV, p. 261).

[61] Que lo joc que havia fet de son senyor podria fer **d'ell e de la ciutat** si mester era (*ibid.,* vol. IV, p. 277).

Acostar-se a ell i *partir-se d'ell*

En obres narratives com *Curial e Güelfa* i *Tirant lo Blanc* hi ha un bon nombre d'exemples dels verbs, de valor oposat, *acostar-se*, que regeix la preposició *a*, i *partir-se*, que regeix la preposició *de*. També n'hi ha, encara que no tants, en el *Blanquerna*, les cròniques de Muntaner i Desclot, i els contes d'Eiximenis. Com és sabut, l'ús del primer, *acostar-se*, es manté en la llengua actual, mentre que el segon ha desaparegut del tot (només perdura, amb molt poca vitalitat, *partir*, sense reforç pronominal). En la immensa majoria d'aquests exemples el complement és representat pel pronom fort, precedit per la preposició, és a dir, *a ell*, *a ella*, etc., *d'ell*, *d'ella*, etc. Solament en algun cas aïllat trobem que aquest complement *ja* s'ha pronominalitzat.

Aquests casos, però, són molt alliçonadors, perquè creiem que ens il·lustren sobre el pas del sintagma format amb el pronom fort al pronom feble. Probablement, en un estadi d'aquest canvi, els pronoms *hi* i *en* no designaven la persona sinó el lloc on hi havia la persona a qui hom s'acostava o de qui hom es partia. S'hauria passat de dir *Acostà-s'hi* com a reducció de *Acostà's al finestral on hi havia la princesa* a la mateixa solució com a reducció de *Acostà's a la princesa*. I, anàlogament, abans de significar *Partí's de la princesa*, la reducció pronominal *Partí-se'n* hauria significat *Partí's de l'indret on hi havia la princesa.* Així, en l'exemple següent, si bé Hipòlit i el Vescomte és a Tirant que s'acosten, no ho saben prou bé: és qüestió d'una presència misteriosa, potser una ànima en pena, que una mica abans ha fet proposar al Vescomte d'anar a cercar aigua beneita i un crucifix i tornar «a veure açò què és»:

[62] Acostà-*s'hi* ab gran temor que tenia, mas certament molt més ne tenia lo Vescomte, que no *s'hi* gosava acostar (*Tirant*, vol. IV, p. 69).

Però, mitja dotzena de ratlles més avall, quan Hipòlit ja s'ha adonat que no se les heu amb cap ectoplasma sinó amb el seu amic Tirant, tornem a tenir el verb *acostar-se* amb una preposició i un pronom fort:

[63] Hipòlit, coneixent-lo en la paraula, corrent acostà's **a ell** e dix-li... (*ibid.*, vol. IV, p. 69).

En canvi, en l'exemple següent, ja trobem, com a cas excepcional, una pronominalització normal d'un complement referit a persona:

[64] E dient aquestes paraules no pogué detenir que dels seus ulls no destil·lassen vives llàgrimes, e Tirant ab los altres acostaren-*s'hi* per aconhortar-la (*ibid.,* vol. IV, p. 146).

Els complements amb la preposició *amb* (*ab*)

Quan tractem dels complements preposicionals susceptibles d'ésser representats per un pronom feble, i, també, de l'ús abusiu, o incorrecte, o simplement desplaent, dels pronoms forts, ens referim gairebé sempre, exclusivament, a les preposicions *a*, *en* i *de*. Efectivament: els complements introduïts per la preposició *per* poques vegades són pronominalitzables. I encara menys els complements introduïts per una preposició forta o per una locució prepositiva (cosa que justifica sovint l'ús de *ell*, i flexió, referit a inanimats). Però no podem oblidar la preposició *amb*, que en la llengua medieval revestia, com és ben sabut, la forma *ab*.

No sembla arriscat afirmar que *amb* ocupa una posició intermèdia entre *a*, *en* i *de*, per una banda, i *per* per l'altra. Teòricament, tots els complements del verb introduïts per aquesta preposició són susceptibles d'ésser representats per un pronom feble –el pronom *hi*, com tothom sap. Però, en la pràctica, aquesta representació no sempre és factible per raons de confusió d'antecedent; dit d'una manera més general, d'intel·ligibiliat, com hem mostrat en l'exemple [56]. Això fa que en la llengua dels escriptors medievals aparegui constantment *amb* (*ab*) més pronom fort. Si hi busquéssim amb lupa un exemple del pronom *hi* representant un complement introduït per aquesta preposició, és segur, n'estem convençuts, que acabaríem trobant-lo. Tant és. El cas és que amb verbs com *parlar*, *dinar*, *sopar*, etc., hi trobem sempre *ab ell*, *ab ella*, etc.

De fet, examinant un per un tots aquests exemples, constatem que, en general, per raons d'intel·ligibilitat, en molt pocs casos aquest complement es podria pronominalitzar. Amb un parell d'exemples n'hi haurà prou:

[65] Blanquerna sentí temptar son coratge de carnal delit, per la gran bellea de la donzella e per la soliditat en la qual era **ab ella** en lo boscatge (*Blanquerna*, I, p, 259).

[66] Com la Infanta fon prop del Rei féu-li una petita reverència de genoll, e lo Rei abaixà lo cap retent-li les saluts; aprés tots los qui venien **ab ella** besaren la mà al Rei (*Tirant*, vol. I, p. 149).

Ara bé, els casos en què *ab ell*, *ab ella*, etc. es podrien reduir a *hi*, bé que en franca minoria, no són pas escassos:

[67] Com la Princesa véu que Tirant se n'anava, cridà a Diafebus e prega'l molt digués a Tirant de part sua com fos dinat que vingués tantost, com ella tenia gran desig de parlar **ab ell** e que aprés dansarien (*Tirant*, vol. II, p. 308).

[68] ... e com l'havia lleixada prenia la més gentil dama d'aquell estat e dansava una dansa **ab ella** (*Tirant*, vol. I, p. 142).

[69] En tot lo món no trobareu cavaller qui **ab ell** se puga egualar (*ibid.,* vol. III, p. 61).

[70] E com lo Soldà hagué conquistada tota aquella terra, vengué en aquell pont, e jamés lo cavaller, senyor d'aquells dos castells, se volgué concordar **ab ell** (*ibid.,* vol. III, p. 69).

[71] Doncs façam així –dix la Princesa–; parlau **ab ell** e vejam si té alguna traïció al cor (*ibid.,* vol. IV, p. 149).

La llengua oral, amb el seu caràcter emfàtic i expressiu, que comporta

sovint l'anticipació d'un complement per mitjà d'un pronom feble, i les seves continues reiteracions, fa, certament, un ús més freqüent que no la llengua escrita del pronom feble *hi* com a representant d'un complement regit per la preposició *amb*.

Hem vist, doncs, l'escassa intervenció dels pronoms febles com a representants de complements referits a persones en la llengua medieval. Generalitzant molt, podríem dir que el pronom *en* hi apareix, principalment, en uns usos idèntics als de la llengua moderna, com a complement partitiu, així com representant un complement del verb regit per una preposició quan aquest complement designa especialment una idea o una acció i com a terme complementari de l'acusatiu. També apareix molt aviat combinat amb verbs de moviment, com *anar-se'n*, *tornar-se'n*, *venir-se'n*, *entrar-se'n*, etc., més copiosament que no en la llengua actual, en què es pot dir que només s'ha mantingut en els dos primers casos. Pel que fa a *hi*, el trobem, d'acord amb seu origen, i revestint formes diverses (fins i tot, algun cop, la forma originària *hic*), com a circumstancial de lloc, encara que no són rares expressions anàforiques com *en aquell lloc*, i també, com en la llengua actual, com a complement datiu de tercera persona del singular, en contacte amb un pronom acusatiu també de tercera persona.

En el sistema anafòric de la llengua medieval s'ha de tenir en compte el paper que hi tenen els demostratius i les nombroses repeticions, que, en la llengua actual, serien totalment insòlites.

L'antecedent inanimat

Fins ara ens hem referit, d'una manera exclusiva, a antecedents animats, és a dir, que designen una persona. Vallcorba nega categòricament que aquests sintagmes formats per una preposició i un pronom fort es refereixin a coses[3]. Ho fa basant-se, com hem dit, en uns determinats fragments d'extensió regular (d'unes catorze mil paraules, diu) de cinc textos medievals. Bé s'ha de considerar lícit, i no menys «científic», de prendre en consideració fragments més extensos. El resultat és que hi ha, en els textos medievals, un cert nombre, si es vol, relativament reduït, de complements verbals fàcilment pronominalitzables en què l'antecedent no designa cap persona. Advertim que ja hem prescindit dels exemples amb complements no personals però, podríem dir, relativament animats (animals i embarcacions), i els que designen sentiments o idees personificats, tan usuals en la prosa del beat Llull:

[72] ... e en les altres figures qui·ns representen la vida dels sants qui són passats d'aquest segle. Honrament façam a aquests figures, soplegant **a elles** tota ora que les vejam (*Blanquerna*, vol. I, p. 155).

En el sistema anafòric de la llengua medieval s'ha de tenir en compte el paper que hi tenen els demostratius i les nombroses repeticions

[73] On, a aytal oració cové que hom recorra a les virtuts demunt dites, e que **ab elles** faça hom concordar l'ànima e les paraules (*ibid.,* vol. I, p. 200).

[74] E per ço que Fèlix mils pogués entendre la virtut que les plantes han en pendre hom vida **de elles**, dix aquest eximpli (Ramon Llull, *Llibre de meravelles*, vol. II, p. 56).

[75] Per què, així com del monastir fonch partit, en lo qual alguns jorns havia reposat, no hach gayre anat, ne·s era molt **d'ell** lunyat, que encontrà un nan (*Curial*, vol. II, p. 74).

[76] Humanitat e virtut la han moguda a avançar aquest per sos mèrits. Nulls temps oy parlar, a savis ne folls, deshonestament **d'ells** (*ibid.,* vol. II, p. 203).

[77] ... e donà-li la major part el regne de Cornualla, e que es pogués coronar de corona d'acer e no d'altra cosa, e que s'hagués a coronar lo dia dels tres Reis d'Orient e lo dia de Cincigesma. E tots quants eixiren **d'ell** servaren aquest ordre (*Tirant*, vol. I, p. 105).

[78] Aprés lo portà en altra tenda on hi havia quatre llits de camp molt singulars e molt bells.
–Quina era la singularitat **d'ells**? –dix l'ermità (*ibid.*, vol. II, p. 53).

[79] E tramès lo Rei de França per a la nora quatre peces de brocat molt belles e tres milia marts gibelins e un collar d'or obrat en Paris molt bell e de gran estima, perquè hi havia **en ell** engastades moltes pedres fines qui eren de gran vàlua (*ibid.,* vol. II, p. 228).

[80] –¡Oh –dix Tirant–, mal profit faça la roba! E no cureu **d'ella** (*ibid.,* vol. II, p. 231).

[81] E en aquell cas lo rei Artús tenia l'espasa recolzada sobre los genolls, e estava molt mirant **en ella**, ab lo cap molt baix (*ibid.,* vol. III, p. 254).

Creiem que són de remarcar els exemples [75], [78], [79], [80] i [81], els antecedents dels quals són, *el monastir* [*sic*], *quatre llits*, *un collar d' or*, *la roba* i *l' espasa*, respectivament.

Cal fer observar, d'altra banda, que la preposició de l'exemple [73] és *ab*, en aquest cas concret fàcilment reduïble, amb el pronom fort que introdueix, al pronom *hi*. En l'exemple [78], si bé també la prominalització seria viable, *Quina n'era la singularitat?*, en la llengua moderna potser més aviat ens decidiríem per l'ús del possessiu. Finalment, en l'exemple [79] podríem, en principi, considerar que ja hi ha pronominalització, *hi havia en ell*, amb què hi hauria duplicació del complement, però ens sentim més aviat decantats a interpretar que el pronom *hi* ja s'hi ha lexicalitzat, és a dir, ja forma part del verb o locució verbal *haver-hi.* En la llengua del *Tirant* ja es donen casos d'aquesta lexicalització, encara que no hi apareix d'una manera general. Un exemple d'aquesta lexicalització ens el dóna, incidentalment, l'exemple [78], on trobem *on hi havia quatre llits*.

Els exemples del pronom *ell* (i flexió) referit a inanimats en sintagmes no reduïbles als pronoms *en* o *hi* són, com és natural, més nombrosos. Limitemnos, ara, a un brevíssim florilegi d'exemples del *Blanquerna* i del *Tirant*, que són dues de les obres medievals preses en consideració per Vallcorba quan ha intentat demostrar que aquest ús era estrany a la llengua catalana més genuïna:

[82] Mas l'abat dix que lo monge qui hauria aquell ofiçi, covenia ésser gran clergue en diversses sciències, per ço que **per elles** sabés elevar son enteniment a contemplar e a saludar Nostra Dona (*Blanquerna*, vol. II, p. 29).

[83] ... los crestians, qui són en veritat e deuen squivar que al sant sacrifiçi del

[3] Jaume Vallcorba, *ibid.*, p. 13.

altar no sia feta nulla deshonor, con sia cosa que **ell** sia digne de tan gran honrament (*ibid.,* vol. II, p. 95).

[84] Ador-te remembrant, entenent, amant, parlant en tu e en totes les virtuts demunt dites, les quals són ab tu e tu ab **elles** una cosa (*ibid.,* vol. III, p. 100).

[85] E per ço vós, lo meu germà, li portareu moltes recomanacions, e en mig **d'elles** embolicat, que negú no ho sàpia ni ho veja... (*Tirant*, vol. III, p. 99).

[86] Com fou en lo camí, que ja los turcs lo podien veure, despullà's l'aljuba, cavalcà sobre **ella** e posà una tovallola al cap de la llança (*ibid.,* vol. III, p. 161).

[87] Que la majestat del senyor Rei prenga l'espasa per lo pom e l'egregi capità per la punta, e tots los de la ciutat passaran sots **ella** (*ibid.,* vol. V, p. 94).

L'estat de la qüestió

És comprensible, fins a cert punt, que l'alarmant habitualitat progressiva de construccions com *M'agrada molt la botànica però no em dedico a ella* en lloc de *M'agrada molt la botànica però no m'hi dedico* s'arribi a resoldre, en alguns casos, en els intents de deslegitimar d'una manera rotunda l'ús del pronom fort referit a inanimats. Tampoc no és pertinent de dir (si més no, en la majoria dels casos) *No la veig mai però cada dia penso en ella* en lloc de *No la veig mai però cada dia hi penso*, substitució que comporta també l'eliminació del pronom feble *hi* a favor del pronom fort, i això no ens indueix pas a deslegitimar l'ús del pronom fort referit a persones o éssers animats.

És curiós que al costat de tantes innovacions que s'admeten simplement perquè han esdevingut usuals, i s'entén que l'ús crea la norma, el pronom fort referit a inanimats origini encara tantes reserves, fent abstracció del fet que el trobem en els escriptors medievals, en tots els escriptors moderns i contemporanis (potser no seria fàcil, de dir un escriptor del segle xx que no l'hagi usat mai), en les nostres obres normatives (més de dos-cents casos en el Fabra i en el DIEC), en tots els nostres lingüistes més eminents, i, finalment, en els qui el combaten a ultrança. En la que és encara la nostra gramàtica normativa, n'hi ha, si més no, dotze exemples: a les pàgines 18, 22, 33, 40, 51, 59, 113, 118 (dos), 122, 127 i 135. Perquè no sigui dit, ens limitarem a transcriure l'últim:

[88] La conjunció *perquè* pot donar lloc a frases equívoques quan el verb de la preposició introduïda **per ella** revesteixi una forma...

Segons el nostre punt de vista, qualsevol objecció que es faci a l'ús del pronom fort referit a inanimats, basada en les pròpies observacions o reflexions, hauria de començar, honestament, dient «Malgrat l'ús que n'han fet els millors escriptors i lingüistes de totes les èpoques i malgrat els nombrosos exemples fàcilment observables en les nostres obres normatives, creiem que...».

Entre els animats i els inanimats, entre les persones i les coses, hi ha tota una sèrie de casos intemedis, sobre els quals caldria tenir en compte uns quants matisos

D'altra banda, potser escau d'insistir en el fet que els adversaris irreductibles de l'ús del pronom fort *ell* (i flexió) referit no exclusivament a persones fan una divisió absoluta, sense distincions ni matisos, sense casos intermedis, entre els antecedents (o referents) animats i els inanimats. O, dit d'una altra manera, entre persones o coses. Com en la vella lliçó del mestre de filosofia, tot el que seria animat no seria inanimat, i tot el que seria inanimat no seria animat. Però és fàcilment observable que la realitat defuig aquesta simplicitat. Ja hem comentat, parlant dels exemples poats en el *Blanquerna*, que Llull personificava idees i conceptes, que dialogaven entre ells. Cal suposar que en aquest cas extrem el rigor en la condemna de l'ús del pronom fort es veuria atenuat. Però entre els animats i els inanimats, entre les persones i les coses, hi ha tota una sèrie de casos intemedis, sobre els quals caldria, posats a prohibir, prendre una decisió. En primer lloc, els animals. Vius o morts. Pel que fa a les persones, també caldria decidir-se en el cas dels cadàvers, dels esquelets, de les mòmies... El negre de Banyoles, per exemple, l'hauríem de considerar un SN animat o inanimat? Una persona o una cosa? Hi ha, després, les corporacions, és a dir, «agrupacions d'animats»: els governs, les assemblees, els comitès, les comissions, les juntes directives, els consells... I els sentiments humans: la voluntat, el desig, la decisió, l'empenta, la virtut, la concupiscència... I les parts del cos humà: els ulls, la llengua, els braços, les mans, les cames, els peus... són animats o inanimats? No ens podríem deixar, tampoc, els vehicles, els cotxes, els trens, els vaixells, els avions... ni els elements naturals i les forces de la natura: l'aigua, el mar, els rius, les fonts, els volcans, la lava, el foc, el vent, la pluja, els núvols, el llamp... És un punt que creiem que no haurien de negligir els qui han optat per posicions extremes en la condemna de què ara fem qüestió.

Segons Júlia Todolí, en el seu treball «Els pronoms», que és el capítol 6 de la part destinada a la sintaxi de la magna *Gramàtica del català contemporani*, dirigida per Joan Solà[4], «són totalment rebutjables els usos en què els pronoms forts [referits a inanimats] funcionen com a arguments del verb (subjecte, complement directe, complement indirecte i complement de règim), o com a adjunts del predicat (és a dir, complements locatius, d'instrument o mitjà, per exemple)». Creiem que aquesta expressió tan contundent, «són totalment rebutjables», no deixarà de sobtar en una obra d'aquesta natura, que acull tantes innovacions, que es caracteritza més aviat per la seva intenció descriptiva i que sembla, en general, evitar condemnes tan categòriques. En fi, la nostra opinió és que el fet que en molts casos (no diem en tots, sinó en molts) hi hagi solucions alternatives que es puguin considerar preferibles no ha d'emmenar a aquestes posicions extremes. Potser sí que rarament trobaríem aquest pronom fent de complement directe o indirecte, però els casos que en tenim fent, per exemple, de subjecte són tan clamorosos que ens meravella que no hagin estat presos en consideració:

[89] E io ho tinc en tan gran estima com si **ell** [lo comdat de Sent Àngel] valia

[4] Júlia Todolí, «Els pronoms», dins *Gramàtica del català contemporani*, dirigida per Joan Solà i altres, vol. II, p. 1369.

quatre-cents mília ducats de renda... (Martorell i Galba, *Tirant lo Blanc*, vol. III, p. 173).

[90] —Senyora –respòs lo pintor–, **ell** [un entremès] se pot ben fer, mas al present io tinc molta faena (*ibid.,* vol. IV, p. 163).

[91] La llengua antiga l'hem de tenir sempre molt en compte: **ella** ens dóna fetes les convencions... (Pompeu Fabra, *La llengua catalana i la seva normalització*, p. 76).

[92] El rutinarisme: aquest és un dels pitjors enemics de la nostra ortografia! **Ell** pren tota mena de formes... (P. Fabra, *ibid.,* p. 76).

[93] **Ella** [la intercalació de l'apòstrolf] ens permet així mateix d'establir una distinció entre la *s* i la *n*... (P. Fabra, *ibid.,* p. 120).

[94] **Ella** [la coneixença de la llengua antiga] ens ha permès, per exemple, de corregir els nombrosos defectes... (P. Fabra, *ibid.,* p. 158).

[95] Ho crec! **Ell** [el vi del convent de Blanes] serà tan exquisit com vulgui la vostra paternitat (Joaquim Ruyra, *Les coses benignes*, dins *Jacobé i altres narracions*, p. 171)[5].

[96] En aquesta conquista l'aigua és la gran aliada de l'home. **Ella** és la sobirana de les planes fèrtils (Antoni Rovira i Virgili, *Teatre de la natura*, p. 18).

[97] És la terra el gran dipòsit de la vida. Tot allò que, vivint, surt de la terra, **a ella** torna morint. Els ocells de més alt vol i els homes de més gran geni, a la terra tornen. **Ella** és la falda que acull tots els éssers caiguts. **Ella** evita que els éssers es fonguin dins el no-res (*ibid.*. p. 22).

[98] ... dóna notícia de tots els manuscrits que coneix: **ells** contenen textos en etiòpic... (Ramon Aramon i Serra, *Estudis de llengua*, p. 150).

La nostra modesta (que no voldríem pas que fos molesta) opinió és que quan és qüestió de fer una radiografia del català contemporani no es pot deixar de prendre en consideració, com si es tractés d'un fet irrellevant (o inexistent), l'ús d'aquests escriptors i lingüistes il·lustres (amb cometes o sense).

Júlia Todolí, en el seu treball esmentat, comenta a continuació, amb una notable vacil·lació («es podria », «probablement») l'ús del pronom fort amb antecedent inanimat fent altres funcions, i, finalment, afirma que aquest ús és possible en oracions, de caràcter recíproc, com *No retenen més de cinc paraules, sense relació significativa entre elles*[6]. És aquí que fa referència al nostre treball sobre aquesta qüestió, publicat a LLENGUA NACIONAL[7], dient que sobre aquest punt nosaltres adoptem una actitud permissiva en base als nombrosos exemples que en recollim d'autors «il·lustres». Ben mirat, no és pas ben bé així. En el nostre estudi anàvem prou més enllà d'una mera actitud permissiva. I no ens referíem pas solament, ni de bon tros, a aquest punt tan específic, és a dir, a les construccions amb el sintagma *entre ells* (o *entre elles*), sinó que generalitzàvem prou més, tractàvem globalment l'ús del pronom *ell* (i flexió) amb un antecedent inanimat. A més, no deixa de sorprendre'ns (volem dir que ens sorprèn molt), que parli d'autors «il·lustres», entre cometes. Què volen dir, aquestes cometes? Signifiquen «falsament il·lustres»? O «suposadament il·lustres»? Aquests autors «il·lustres» eren, bé cal especificar-ho, ultra Llull, March, Metge, etc., tots els grans escriptors contemporanis, des de Verdaguer i Ruyra a Jordi Sarsanedas, incloent-hi la nòmina dels lingüistes amb més autoritat, com Fabra, Coromines, Moll, Aramon, Badia i *tutti quanti*. I incloent-hi també les nostres obres normatives, les quals han quedat, amb aquest procediment, dissimulades entre aquestes cometes desconcertants.

En la *Gramàtica del català contemporani* també apareix, com no podia ésser altrament, l'ús del pronom fort referit a inanimats. En una lectura merament aproximativa i superficial (la GCC ens ha de robar, encara, moltes hores de son), en descobrim exemples de Joan Julià, Maria Rosa Lloret, Pilar Prieto, Joan Mascaró, Maria Teresa Cabré, Mercè Lorente Casafont, Maria Lluïsa Hernanz, Aurora Bel, Lluís Payrató i Anna Bartra Kaufmann. Hem de suposar que no són pas els únics, que n'hi ha també d'altres autors. Ens limitarem a reproduir un dels exemples més interessants (amb el pronom fent de subjecte, és a dir, un «argument del verb»).

[99] L'estructura argumental dels verbs psicològics és de fet bastant més complexa, ja que molts **d'ells** admeten també una interpretació causativa... (M. Lluïsa Hernanz, *GCC*, «L'oració», vol. II, p. 1025, nota 43).◆

[5] Aquest exemple del mestre Ruyra sempre ens ha fet rumiar: no hi podríem veure un *ell* exclamatiu com el que és habitual en els parlars balears? Normalment, tal com fa Júlia Todolí, s'especifica que aquest ús és exclusiu del «dialecte balear», però el DIEC no indica aquesta limitació, i potser no seria estrany de trobar-ne algun rastre en els parlars del nord-est de Catalunya. D'altra banda, hem observat que no s'indica mai cap exemple d'aquest ús en oracions amb un subjecte sobreentès de tercera persona del masculí singular, però tampoc no es diu que no sigui possible.s

[6] Júlia Todolí, *ibid.*, p. 1360

[7] Albert Jané, «El pronom *ell* (i flexió) referit a inanimats», *Llengua Nacional*, núm. 35, p. 23.

Una web interessant

entitats.info

LLENGUA NACIONAL s'ha incorporat en el portal d'Internet entitats.info <http://www.entitats.info>, fundat per un conveni d'associacions que treballen per la bona marxa de la nostra llengua i de la nostra cultura. Aquest portal compta amb el suport de la Generalitat, amb la qual les entitats han signat conjuntament un conveni.

Val la pena que tots els qui navegueu per Internet tingueu aquesta web ben present a fi d'estar al corrent de moltes coses que ens toquen de la vora. Les notícies i les lliçons de casa nostra han de ser-nos sempre preferents.

A la cafeteria

Jaume Vallcorba i Rocosa

Si a Madrid entreu en una cafeteria i demaneu «un cafè» us serviran un cafè amb llet. Curiosa contradicció. I és que, allà, si no hi voleu llet, heu de dir «un café solo».

A Catalunya sempre dient «un cafè» us servien «un cafè». Si demanàveu «un cafè amb llet», us el servien amb llet. És a dir, parlàvem amb propietat: cada cosa pel nom que toca.

Des de fa uns quants anys, a Barcelona, si demaneu «un cafè», la persona de darrere el taulell us demana: «Sol?» Aquesta pregunta em fa sortir de polleguera perquè em sotmeten a l'estil i al llenguatge castellà i de Madrid.

Per això acostumo a ferhi diverses respostes. Com ara: «No pas sol, sinó amb totes les persones que hi ha al bar.» Si al bar només hi ha el cambrer i jo: «No cal que se'n vagi, no em cal quedar-me sol.» O, en un altre cas: «El vull amb tassa, cullereta i sucre; no sé pas com s'ho faria per a servirme el cafè sense tassa, sol.» Si puc, els explico d'on em ve el rebuig. Ells es queden, però, impassibles; i al client següent li pregunten: «Sol?».◆

La restauració de monuments, element de promoció econòmica

La restauració de monuments i la recuperació del patrimoni històric i cultural incorporen un element de promoció econòmica molt important, ja que la seva valorització constitueix un gran atractiu per a la promoció turística de qualsevol país.

Diputació de Girona

Confusió de preposicions

Ferran Palau i Martí

La *b* de la preposició *amb* només se sent davant de vocal: *Tallar la carn* ***amb*** *un ganivet*. Per contra, en *No parla* ***amb*** *ningú*, la *b* no se sent, i si escrivíssim *No parla am ningú* ho pronunciaríem de la mateixa manera; *amb* i *am* són dues variants d'un mateix mot, ens servim de l'una o de l'altra segons quin sigui el context.

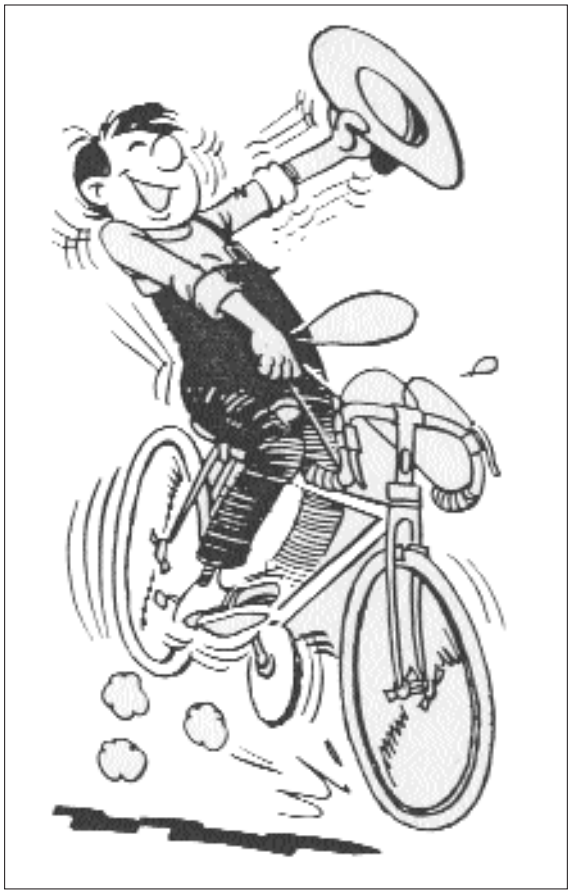

Considerem ara les frases:

[1] Estar en pau.
[2] En poques paraules.
[3] Doctor en medicina.

Si entre la preposició i el mot següent no fem cap pausa, en realitat, potser sense adonar-nos-en, pronunciarem:

[1bis] Estar amb pau (am pau).
[2bis] Amb poques paraules (am poques).
[3bis] Doctor amb medicina (am medicina).

Abans de prosseguir, potser val la pena d'explicar breument per què, si no fem cap pausa entre la preposició i el mot següent, en lloc de [1], [2], [3] obtenim [1bis], [2bis], [3bis]. Així, per articular el so representat per la lletra *p*, el llavi superior es dirigeix cap al llavi inferior, fins que els dos llavis es toquen: es diu que *p* és bilabial.

Per pronunciar el so representat per *n*, la punta de la llengua es dirigeix cap a les dents superiors, fins a entrar-hi en contacte: *n* és una apicodental (*àpico-*, del llatí *apex*, que vol dir *punta*). Ara bé, en pronunciar la successió *np (en poques*, frase [2]), sempre sense pausa, abans que la punta de la llengua hagi pogut tocar les dents superiors, els llavis ja han entrat en contacte i obtenim la successió *mp*, de dues bilabials (*m*, com *p*, és una bilabial). El resultat de tot això és que obtenim la frase [2bis] en lloc de [2].

A parer meu, tant [2] com [2bis] són correctes. En canvi, no hi ha cap dubte que [1bis] i [3bis són incorrectes.

Veiem, si comparem [1], [2], [3] amb [1bis], [2bis], [3bis], una causa de la confusió de *amb* i *en*.

Sovint s'empra *amb* en lloc de *en* en casos on caldria *en* i s'arriba a absurditats com *Ferreteria amb general* (tal com es podia llegir a l'entrada d'una ferreteria d'Andorra la Vella) i *Seure amb un banc*. Si substituíssim *amb* per *en*, tant si hi féssim una pausa com no, sempre sentiríem *en*.

En el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, Palma de Mallorca, València, 1995), a les entrades *amb* i *en* llegim els exemples:

[4] Anar amb bicicleta.
[5] Viatjar en tren.

També es pot escriure:

[6] Viatjar en bicicleta.

Però, sense pausa entre *en* i *bicicleta*, [6] es pronuncia:

[5bis] Viatjar amb bicicleta.

D'altra banda, jo dic:

[7] Viatjar amb tren.

I, si no m'equivoco, hi ha molta gent que també ho diu. A parer meu, tant [5] com [7] són correctes. Pràcticament, la distinció que es podria fer entre [5] i [7] no té cap importància: [5] significa que el lloc on sóc és el tren, [7] significa que es viatja per mitjà del tren. Naturalment, tenim frases comparables a [5] i [7] substituint *tren* per *autobús*, *cotxe*, etc.

Per acabar, em permeto d'evocar una anècdota personal que m'ha induït a escriure el present article.

Actualment, he de fer exercicis de rehabilitació. A parer meu, caldria dir *fisioteràpia*, o, millor, *cinesiteràpia*. Vegeu les entrades *rehabilitació*, *fisioteràpia*, *cinesiteràpia* en la *Gran enciclopèdia catalana*. En particular, he de fixar-me constantment en els peus; si algú em distreu, dic:

[8] He de pensar amb els peus.

La cinesiterapeuta que em fa treballar em va fer observar que, en lloc de [8], hauria de dir:

[9] He de pensar en els peus.

Tant si fem una pausa com no entre la preposició i *els peus*, [8] i [9] es distingeixen perfectament. Ja sabem que sols pensen amb els peus els tabalots, els imbècils, els capsigranys. Amb el cap!, cal pensar, i no pas amb els peus.◆

Hi cal «ésser» o «estar»?

Jaume Vallcorba i Rocosa

Força vegades hi ha qui demana si tal adjectiu, o aquell participi passat, cal fer-lo precedir del verb *ésser* o del verb *estar*. En català són possibles l'un i l'altre, però amb significats diferents. I això no sols acompanyant adjectius, sinó en tota mena de contextos. En tots són possibles l'un verb o l'altre, però amb l'un el significat és diferent que amb l'altre verb. Cal tenir en compte que *estar* solament és ben emprat quan ens referim al fet de passar temps transitòriament en un lloc o un estat, condició que es compleix tant si l'acompanya un circumstancial de durada com si no l'acompanya cap circumstancial, però que hi escauria si l'hi afegíssim. Quan no enfoquem l'atenció en la durada sinó en la presència o existència, duri o no duri, fem servir el verb *ésser*. Convé de tenir present que el català no és el castellà, perquè l'ús i la funció de l'un verb i l'altre no són ben semblants en l'una llengua i l'altra; i fins i tot hi ha significats de *estar* en català que no tenen correspondència en el verb *estar* castellà. Però ja que en altres articles hem parlat força del valor duratiu del verb *estar* català, que és usat com a expressió de duració limitada de temps, comentarem el cas dels adjectius *casat*, *vidu* i *mort*.

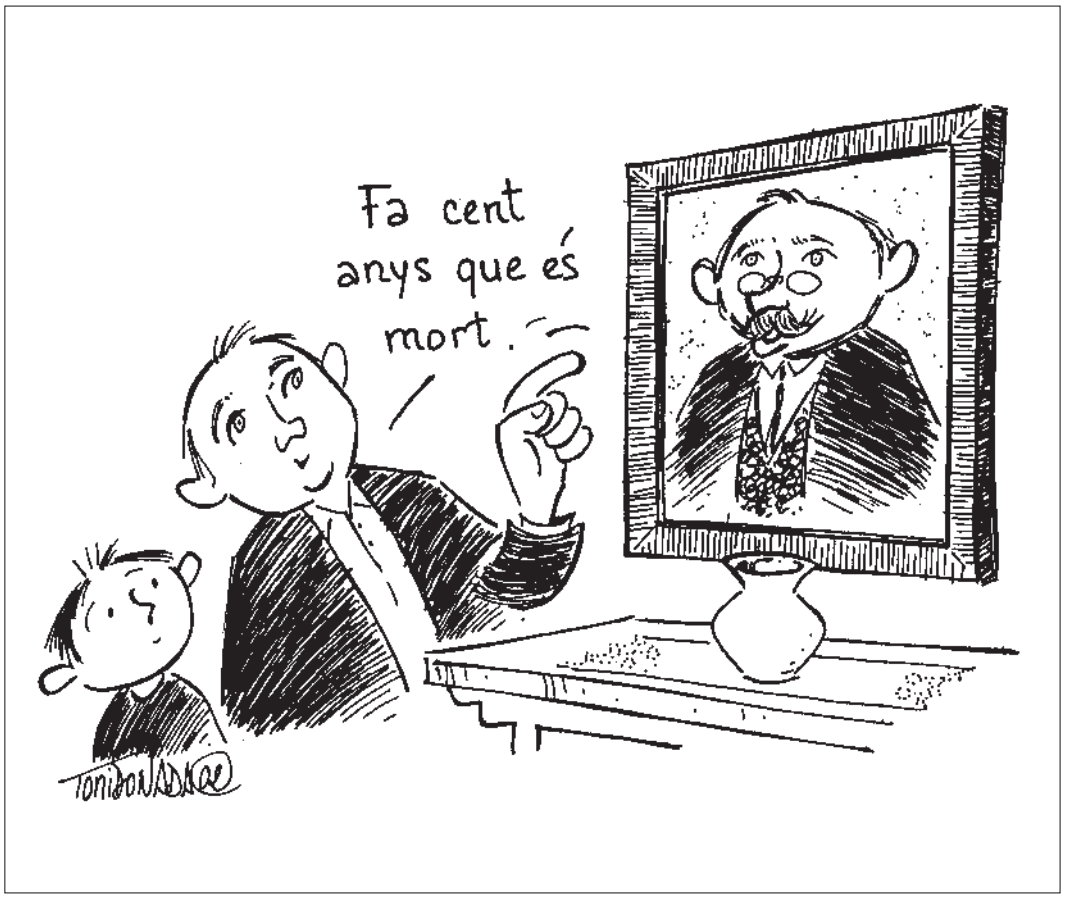

Normalment, aquests mots van precedits del verb *ésser*, tal com hi ha qui ens recorda sovint. *Una tia meva que* ***era casada*** (*Memòries de Pau Porcet, pagès*; 1788-1856; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 216). *Feia cent anys que* ***era mort*** (*ib*., p. 106). Vol dir: un dia de fa cent anys esdevingué mort.

Amb **estar** és excepcional d'introduir aquells adjectius. Quan es fa? Quan el text es refereix a la durada limitada: *Lo meu pare Andreu Porcet no* ***va estar*** *sinó un any i set mesos* ***viudo*** *i se va tornar a casar amb la dita Antònia* (*ib*., p. 46). «Un any i set mesos» expressa la durada, és a dir, la quantifica.

Més exemples:

Amb *ésser*, com correspon quasi sempre, com és habitual: *Los fills després no los maleeixen los ossos, després de* ***ser*** *ells* ***morts*** (Sebastià Casanoves, *Memòries d'un pagès del segle XVIII*, p. 37). Però, amb estar*: Amb molt poc temps que* ***estigué viuda*** *replegà a lo menos cinc-centes lliures* (id, p. 56). «Molt poc temps» quantifica la durada de la viduïtat.

Teòricament, ben difícil és *estar* amb l'adjectiu *mort*, i això perquè a la mort no sembla propi d'atribuir-li una durada limitada, ja que és definitiva i per sempre més.

Tanmateix, vegeu sant Vicent Ferrer, *Sermons*, vol. VI, Barcino: *Sapiats que Jesucrist ans* [abans] *de la sua* [seva] *Passió dix* [digué] *als Apòstols*: [...] *un poc de temps passarà que no em veurets. E açò deïa per los* ***tres*** *jorns que* ***estec mort*** (p. 73). I és que, després, ressuscità.

És mort, doncs, vol dir que algú ha mort o va morir; l'expressió enfoca l'atenció en l'agent, la persona morta, amb independència de la temporalitat. *Estigué mort tres dies* enfoca l'atenció en la temporalitat, restant secundari el pacient; ho és, el pacient, la persona morta, en l'exemple de sant Vicent Ferrer (1350-1419) i els vidus en els dos textos dels pagesos dels segles XVII i XVIII.◆

Impropietats lèxiques

Jossep Ruaix

Observem una sèrie d'impropietats lèxiques, és a dir, d'ús de mots amb un sentit impropi, o bé amb un context que no correspon a la semàntica del mot. Mirarem d'agrupar temàticament els exemples que en tenim recollits i els comentarem breument, donant-ne la solució (és a dir, l'esmena del defecte).

1) Exemples de superlatius i altres termes que no admeten quantitatius:

- «Les perspectives per al curs vinent semblen *més òptimes* (o *molt òptimes*).» L'adjectiu *òptim* és un superlatiu; per tant, no admet comparacions o graus. Solució: *Les perspectives per al curs vinent semblen* ***òptimes***.
- «... arriba al seu punt *més àlgid*.» Com que *àlgid* ja vol dir 'més greu' no admet comparatius. Solució: *arriba al seu punt* ***àlgid***.

(Tenim molts altres exemples on intervenen els adjectius *definitiu, frenètic, immediat, ineludible, paral·lel, preferible, perplex, principal, transcendental.*)

- «... per la seva condició *no li és massa possible* de sortir gaire de casa seva.» La impossibilitat no té graus. Solució: *per la seva condició* ***no li és possible*** *de sortir gaire de casa seva.*

2) Exemples d'incompatibilitat o redundància entre un adjectiu i el context:

- «R.C., detinguda ahir, *una* de les *úniques* dones que ha aconseguit formar part de la cúpula de la Màfia...» Si és *única* no pot ser *una* entre altres dones. La solució depèn del significat de la frase: ***una de les poques dones*** o bé ***l'única dona***.
- «... ambdues col·locacions no són *optatives de lliure elecció,* sinó regulades per la natura de la forma verbal.» Els termes *optatiu* i *de lliure elecció* volen dir el mateix. Solucions: ***no són optatives, sinó***... o bé ***no són de lliure elecció, sinó***...
- «Vegeu els exemples que *segueixen a continuació.*» Si *segueixen,* ja vol dir que es troben *a continuació.* Solucions: ***Vegeu els exemples que segueixen*** / ***Vegeu els exemples que vénen a continuació***.

3) Exemples de confusió lèxica (un terme per un altre):

- «la gent que viu *inscrita* en la vida quotidiana»: ***inserida***.
- «La carta de Jeremies no és una simple *polèmica* contra els déus falsos, sinó...»: ***requisitòria***.
- «En el text, allà on *posa* tal...»: ***diu***.
- «No hi vaig *posar* resistència»: ***oposar***.
- «En els meus cursos de redacció, cada any tinc feina a convèncer els alumnes sobre ... L'autoritat que em *respecten* durant tot el curs, me la discuteixen a l'hora de...»: ***reconeixen***.
- «La gramàtica *sanciona* l'anomenat gerundi copulatiu...»: ***condemna*** (ja que *sancionar* vol dir 'ratificar, donar per bo').
- «Reben el tractament de "monsenyor" el nunci, l'internunci apostòlic, els delegats i enviats pontificis, els prefectes de les *santes* congregacions, els auditors de les nunciatures i els secretaris de les internunciatures»: ***sagrades***.

4) Exemples d'impropietat o confusió que afecten locucions:

- «Ha de ser una carta no gaire llarga però que *exposi pèls i senyals*.» La locució és *exposar* (*alguna cosa*) *amb pèls i senyals*. Per tant, hauria de dir: *Ha de ser una carta no gaire llarga però que* ***ho exposi tot amb pèls i senyals***.
- «*Heus a continuació* una mostra de...». Confusió entre *heus ací* i *a continuació* (*donem*). Solucions: ***Heus ací una mostra de***... o bé **A continuació donem una mostra de**...
- «Un problema que ens procura molts *mals de cap*.» Confusió entre el subst. compost *maldecap* i la locució *mal de cap*. Solució: *Un problema que ens procura molts* ***maldecaps*****.**
- «Hi vaig arribar poc després de *mitja nit*.» Confusió entre la combinació de l'adj. *mig mitja* i el subst. *nit* (p.e., *he passat mitja nit sense dormir*) i el subst. *mitjanit* ('les dotze de la nit' o 'part de la nit entorn de les dotze'). Per tant, ha de ser, ***mitjanit***.
- «L'aprenent sol tenir *poca noció o cap* del que es tracta...» La locució és *no tenir noció de..*; a més, el quantitatiu *poc* implica un cosa partitiva, i l'indefinit *cap* implica una cosa no partitiva. Per tant, hauria de dir: *L'aprenent* ***no sol tenir cap noció*** *del que es tracta...*
- «A vegades no sabem com posar-nos a escriure i restem indefensos davant un *paper blanc.*» Confusió entre l'adj. *blanc* i la loc. *en blanc.* Hauria de dir: *davant un paper* ***en blanc***.
- «Ja sabem que ací *fem una revista d'*uns quants temes fonamentals per tal d'introduir el lector en...» Confusió entre la loc. *passar revista a...* i una altra combinació de mots que aquí no fa al cas. Per tant, hauria de dir: *Ja sabem que ací* ***passem revista a*** *uns quants temes...*
- «Es trenca la unitat significativa quan dues unitats veïnes tracten del mateix tema *sense raó* perquè no puguin constituir un sol paràgraf.» Confusió entre la loc. *sense raó* i la combinació *sense cap raó perquè...* Per tant, hauria de dir: *tracten del mateix tema* ***sense cap raó*** *perquè no puguin constituir...*
- «La repetició d'un mot provoca monotonia. *Tant li fa* que sigui un mot bonic, curt, bàsic...» Confusió entre les locucions *tant li fa*, que s'aplica a persones, i *tant és*, que s'aplica a coses. Per tant, hauria de dir: ***Tant és que***...
- «El jugador serà operat d'un esquinçament muscular i *serà baixa* dos mesos.» Confusió entre la loc. *tenir la baixa* i una combinació com *serà absent.* Per tant, hauria de dir: *El jugador serà operat d'un esquinçament muscular i* ***tindrà la baixa*** *dos mesos.*◆

(Text extret del llibre ***Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2***, pp. 122-124)

Pesant i pesantor

Lluís Marquet

Els termes *pesant* i *pesantor* tenen importància en física i són emprats per a referir-se als fenòmens de l'atracció dels cossos per la força de la gravetat. Tot i que són mots que no presenten, de fet, cap problema, ni formal ni d'ús, volem fer-hi unes breus consideracions.

Ja fa temps que ens vam referir, en un altre lloc, a l'adjectiu *pesant*, que significa «que pesa» i serveix per a qualificar un cos, un objecte, una màquina, etc. que tenen un pes considerable. Així tenim *cos pesant*, *maquinària pesant*, *artilleria pesant*, etc., i fins i tot parlem de *indústria pesant*. Anàlogament, cal dir *aigua pesant*, terme de física nuclear que ja aleshores vam defensar en aquesta forma[1] i que ha estat acceptat així en els diccionaris catalans. Tal com dèiem en l'article referit, en tots aquests casos no és apropiat emprar *pesat -ada* perquè aquest, deixant a part el sentit figurat que té (*un son pesat*, *un temps pesat*, etc.), no significa «que pesa» sinó «que és o ha estat pesat». Dèiem també que *pesant* és un mot de la mateixa formació que molts altres adjectius anàlegs, com *radiant*, que significa «que radia», *brillant*, «que brilla», *absorbent*, «que absorbeix», etc., i remarcàvem la diferència de significat entre *pesant* i *pesat* tot fent referència a un article d'Albert Jané en què s'exposa amb claredat tot això[2].

Les equivalències del mot *pesant* en les altres llengües són: fr. *lourd -e* (sinònim de *pesant -e*), angl. *heavy*, it. *pesante*, cast. *pesado -a*, termes que ens confirmen que, anàlogament al que fan aquestes, llevat del castellà, cal emprar també en català l'adjectiu *pesant* en els casos abans esmentats, i no pas *pesat -ada*. Cal conservar la distinció anterior, malgrat que el castellà no la faci, perquè resulta útil i enriquidora per a la nostra llengua. Si insistim aquí en tot això és perquè aquests dos adjectius es confonen i sovint s'empra *pesat* en lloc de *pesant* per influència del castellà, que fa servir *pesado* i gairebé mai no usa *pesante*.

Un derivat de l'adjectiu *pesant* és el substantiu *pesantor*, que significa «qualitat de pesant» i així podem parlar de la *pesantor d'un cos*. Aquest mot és en el Fabra, que el defineix d'una manera general com a «qualitat de pesant». Però cal dir que té, a més, un ús i un significat especialitzat més precís com a terme de física. Si comparem el terme amb els de les altres llengües trobem que el francès té anàlogament *pesanteur*, mentre que l'italià té *pesantezza* i el castellà fa *pesantez*.

Comentem ara uns aspectes quant a l'ús d'aquests dos termes en català. És un fet que el castellà usa molt poc els termes *pesante* i *pesantez*. Per al primer, prefereix gairebé sempre l'adjectiu *pesado -a*, la qual cosa ha tingut repercussió en el català afavorint l'ús de *pesat -ada* en lloc de *pesant*, tal com hem comentat més amunt. Semblantment, *pesantez* és poc emprat en castellà. En català tampoc no és gaire corrent l'ús de *pesantor*. Però resulta ben apropiat i cal usar-lo com a terme físic per a referir-se als cossos sotmesos a l'acció de la gravetat.

En física hi ha encara els termes, ben corrents, de *gravetat* i *gravitació*, que tenen relació amb *pesantor*. La gravetat és la «força d'atracció que, a causa de la gravitació, és exercida per la Terra sobre els cossos materials». La gravitació és, doncs, la causa de la gravetat. Com veiem, tant *gravetat* com *gravitació* fan referència més aviat al «fenomen de l'atracció universal», mentre que la *pesantor* és la «qualitat», és a dir, la propietat dels cossos de pesar, com a conseqüència del fenomen esmentat.

Diguem de passada que els termes *gravetat* i *gravitació* existeixen en totes les llengües: cast. *gravedad* i *gravitación*, fr. *gravité* i *gravitation*, it. *gravità* i *gravitazione*, angl. *gravity* i *gravitation*. Quant a *pesantor*, cal remarcar que en la *GEC* aquest terme, a més de la definició general de «qualitat de pesant», hi figura com a terme de física, amb la següent definició: «atracció d'un cos per la massa d'un astre a causa de la gravitació». Aquesta definició s'assembla a la de la gravetat, però cal distingir els dos conceptes, perquè la gravetat és la força d'atracció, mentre que la pesantor és la qualitat o característica d'un cos de pesar.

A partir de *pesantor* podem crear encara *apesantor*, terme fet a imitació del francès *apesanteur* i que ens pot servir per a indicar «manca de pesantor». És un terme de formació correcta creat a partir dels mots *pesant* i *pesantor*. Creiem que és un neologisme perfectament acceptable que figura en la *GEC* i en el *DGEC* però no en el *DIEC*. La *GEC* el defineix d'aquesta manera: «absència de pes d'un cos material com a resultat del seu moviment lliure i solament sota la influència combinada de gravetat i inèrcia».

En resum, cal que no oblidem en català l'adjectiu *pesant* que, com hem dit, no és sinònim de *pesat -ada*. Aquell ens serveix perfectament en física per a qualificar els cossos que, per efecte de la gravetat, tenen pes. I, a més, ens permet de crear els derivats esmentats, tan útils per a expressar les propietats indicades.◆

[1] «Aigua pesant o aigua pesada?», *Serra d'Or*, novembre de 1976, p. 21, recollit a *Novetat i llenguatge*, segona sèrie, Barcino, Barcelona 1981, p. 74-76.
[2] Albert Jané, «Pesant i pesat», dins la columna «El llenguatge», *Avui*, 10 d'octubre de 1979.

Problemàtica de la traducció anglès-català en textos informàtics

Quico Llach i Xavier Rull

1. Introducció

La traducció anglès-català presenta unes dificultats concretes, degudes a les diferències gramaticals entre les dues llengües. Per exemple, en anglès un mateix mot pot tenir diverses funcions gramaticals; en català, en canvi, per a aquestes mateixes funcions gramaticals usem formes distintes, ja que disposem de terminacions verbals i sufixos[1].

En aquest article exposem els criteris que fem servir a Softcatalà en les traduccions de textos informàtics al català[2] i fem veure quins són els problemes més habituals, quina és l'opció que hem pres i per què. Creiem que aquests apunts poden ser útils per a altres traduccions semblants (cal tenir present que les qüestions que detallem solen ser comunes a totes les traduccions més o menys tècniques)[3].

2. Les formes verbals

Com se sap, a diferència del català i altres idiomes europeus, la conjugació dels verbs anglesos és reduïda, de manera que hom depèn totalment del context per a esbrinar el sentit exacte de la frase. En el cas de textos llargs (en una novel·la o en unes instruccions d'ús d'un aparell, per exemple) el context té prou entitat, cosa que permet d'interpretar correctament el valor gramatical de cada mot. Però en el llenguatge informàtic els missatges i les instruccions solen ser molt breus i, per tant, disposem de molt poc context per a interpretar-los.

Per exemple: un segment com *delete file* pot ser un missatge que l'ordinador adreça a l'usuari (llavors equivaldria, més o menys, a *suprimiu el fitxer*) o bé el text que apareix en un botó sobre el qual s'ha de picar amb el ratolí (llavors equivaldria, més o menys, a *per suprimir els fitxers*). En aquest cas el context és de caràcter visual i no pas de caràcter textual: el lloc on es troba el text és el que realment indica què significa. Com es pot deduir, la traducció s'ha de fer gairebé sempre tenint present l'estructura del programa informàtic i, sobretot, elements de diàleg com ara les finestres, els missatges que el programa dóna i les opcions que ofereix.

A més, cal decidir si els missatges –que posem sempre en imperatiu– són instruccions adreçades a l'usuari (cas en què utilitzem la segona persona del plural, *vós*) o bé són ordres que l'usuari dóna a l'ordinador perquè faci tal o tal altra cosa (segona persona del singular, *tu*) [4]. Afortunadament, tot sovint el mateix verb ens dóna una idea del tipus de missatge de què es tracta; per exemple, els verbs *to choose* 'triar, escollir' o *to select* 'seleccionar' indiquen clarament que el missatge va adreçat a l'usuari, atès que l'ordinador normalment no tria ni selecciona res; en canvi, el verb *to search* 'cercar' queda habitualment reservat per a ordres donades a l'ordinador, ja que és ell qui ha de fer la feina de cerca. Així,

Select an option
Seleccioneu una opció (l'ordinador s'adreça a l'usuari i li demana que n'esculli una)
Search file
Cerca el fitxer (text d'un botó mitjançant el qual l'usuari pot encomanar a l'ordinador que faci una cerca)

3. El pretèrit

En català, el passat presenta més matisos que en anglès. Per això, en principi qualsevol passat anglès (en *-ed*) pot equivaler a qualsevol pretèrit (*va fer*, *ha fet*, *feia*) i al participi de passat (*fet*). Així, un missatge com:

Connection interrupted at 18:45 PM

pot traduir-se, d'entrada, per aquestes tres possibilitats:

La connexió va tallar-se a les 18:45 PM
La connexió s'ha tallat a les 18:45 PM
Connexió tallada a (o des de) les 18:45 PM

En la llengua general, l'ús d'un pretèrit o de l'altre depèn de l'*hodiernitat*, això és, de la ubicació temporal dels fets (dins i fora de la unitat temporal en què ens trobem) [5]. Per això, en teoria hauria de ser *la connexió es va tallar* si la interrupció és del dia abans, i *la connexió s'ha tallat* si la interrupció és del mateix dia.

Però això és impredictible: caldria saber quan l'usuari llegirà el missatge (si el mateix dia de la desconnexió o un altre). Per això hem optat per prescindir del pretèrit perfet (*va* + infinitiu) i emprar sistemàticament el pretèrit indefinit (*haver* + participi), ja que, al capdavall, si s'interromp la connexió, el missatge que mostra l'ordinador es refereix a un fet que, als ulls de l'usuari, té lloc en un espai temporal dins el marc d'hodiernitat (el procés que s'ha interromput és el marc mateix).

Cal tenir present, també, que la construcció amb el verb auxiliar *to be* (equivalent als verbs catalans *ser* i *estar*) + participi (en *-ed*) pot equivaler tant al pretèrit indefinit (*ha fet*) com al pretèrit perfet (*va ser fet*). Cal determinar quin dels dos temps és l'adequat (generalment és l'indefinit):

Printing software **was installed**
*El programa d'impressió es **va instal·lar**
El programa d'impressió **s'ha instal·lat**

4. El gerundi en *–ing*[6]

En anglès, la forma verbal en *-ing* té diversos usos: com a gerundi (emprat en els temps compostos), com a adjectiu i com a substantiu d'acció:

We **are editing** ('editem'; literalment, 'estem editant')
This is an **editing** program ('això és un pro-

[1] Vegeu, a tall d'exemple, la traducció al català de la novel·la *Mil nou-cents vuitanta-quatre* de George Orwell (Edicions 62 - Destino). El traductor fa explícita (p. 313) la dificultat de traduir certes solucions gramaticals de l'anglès en la Novoparla (p.e., que *taste* tant pot voler dir *tast* com *tastar*).

[2] Softcatalà és una associació sense ànim de lucre que es dedica a traduir programes informàtics al català. Per a més informació, vegeu l'article de Quico Llach «Softcatalà: el programari en català a la Xarxa» (*Llengua Nacional*, 37, p. 30).

[3] Els criteris de traducció de Softcatalà es poden consultar sencers a la *Guia d'estil*, que es pot trobar a Internet: <http://www.softcatala.org/projectes/eines/guiaestil/guiaestil.htm>. El Termcat ha publicat també uns criteris per a la localització de productes informàtics, que es poden consultar a <http://www.termcat.es/termgia/criteris/loc_inf.pdf>.

[4] Vegeu, al punt 7, algunes explicacions sobre la tria de persona.

[5] La frase *Avui he menjat carn i ahir vaig menjar peix* es construeix amb dos temps verbals distints (*he menjat* i *vaig menjar*), tot i referir-se sempre al passat, perquè en el primer cas l'acció té lloc dins el marc en què ens trobem (el dia d'avui), i en el segon cas l'acció té lloc fora d'aquest marc (el dia anterior al d'avui). El marc bàsic sol ser el dia –d'aquí que el terme tècnic sigui *hodiernitat*–, però pot ser qualsevol altre: la setmana, l'any (*Enguany hem anat a Praga i l'any passat vam anar a Londres*), etc. L'ús d'un pretèrit o d'un altre varia del català a l'espanyol. Per exemple, allà on el català sols pot dir *Avui ja he dinat: podem anar-nos-en*, en espanyol pot ser *Hoy ya he comido: podemos irnos*, però també *Hoy ya comí: podemos irnos* (en català no es diu **Avui ja vaig menjar*). Per això, en espanyol l'exemple reportat també podria ser *La conexión se cortaba a las 18:30 PM* (a part de *se cortó* i *se ha cortado*).

grama d'edició')
Editing is very laborious ('l'edició és molt entretinguda')

Message **is printing** ('el missatge s'està imprimint')
Printing software was installed ('el programari d'impressió s'ha instal·lat')
Printing is in process (literalment, 'la impressió està en procés')

En aquests exemples el context textual és prou desambiguador; però quan no n'hi ha (p.e., el segment *editing program* aïllat pot ser *programa d'edició* o *edició del programa*) cal recórrer de nou al context visual.

Els problemes gramaticals concrets del gerundi són bàsicament quatre:

1. Hi ha el cas dels missatges que indiquen que una operació s'està duent a terme (o quin és l'estat d'una operació):

Printing
Downloading files

Hem recomanat de traduir-ho per tota la perífrasi sencera, amb *estar*:

S'està imprimint
*Imprimint-se
S'estan descarregant els fitxers
*Descarregant-se els fitxers

2. Per a traduir una forma en *-ing* en posició inicial absoluta, sovint sona més natural l'infinitiu que no pas el substantiu d'acció:

Editing is very laborious
~L'**edició** és molt entretinguda
Editar és molt entretingut

Compressing this folder may save disk space
~La **compressió** d'aquesta carpeta pot estalviar espai de disc
Comprimir aquesta carpeta pot estalviar espai de disc

3. Quan el gerundi s'acompanya de la partícula *when*, que indica el que podem anomenar una *acció marc simultània* (és a dir, una acció durant la qual passa una altra cosa), recomanem de traduir-lo amb la construcció *en* + infinitiu:

An error has occurred **when reading** mail
S'ha produït un error **en llegir** el correu

Bookmarks are saved **when leaving** the program
Les adreces d'interès es desen **en sortir** del programa

Be careful **when entering** your password
Aneu amb compte **en introduir** la contrasenya

Aquesta construcció pot sonar, en algun cas, un pèl forçada, ja que *en* + infinitiu s'aplica a accions puntuals o de durada breu (*en arribar va trucar-me* 'en el moment d'arribar, just quan va haver arribat'), i no pas a accions duratives (*~en passejar va trobar-lo* 'quan passejava'), i, per tant, correm el risc que alguna frase grinyoli (per exemple, *~en imprimir* 'mentre imprimia') [7].

Per a evitar aquest problema, s'hauria pogut resoldre amb *quan* (o fins i tot *mentre*, segons el cas) i el verb conjugat, una fórmula que sona natural en tots els contextos:

Les adreces d'interès es desen **quan surts** del programa
Aneu amb compte **quan introduïu** la contrasenya.

Ara bé, aquesta altra opció presenta problemes. Per exemple, segons el context s'hauria de posar algunes vegades en subjuntiu i d'altres en indicatiu, o bé fins i tot en passat:

S'ha produït un error **quan llegies** el correu
Les adreces d'interès es desaran **quan surtis** del programa

Alhora, algun cop no sabem quin és el subjecte del verb (l'usuari, l'ordinador, el programa), i, per tant, tampoc no sabem quina forma verbal hi ha d'anar:

S'ha produït un error **quan llegíeu** el correu (l'usuari llegia un missatge)
S'ha produït un error **quan llegia** el correu (el programa que gestiona correu llegia un missatge)

Posant-hi *en* + infinitiu, ens estalviem tots aquests problemes, ja que és una forma verbal atemporal i apersonal: tan sols indica una acció simultània, que és el que ens interessa. D'altra banda, en els missatges informàtics la construcció *when* + gerundi generalment indica una acció puntual o bé de durada breu i, per tant, gairebé sempre la construcció *en* + infinitiu s'hi adiu.

4. Atès que el gerundi expressa una acció, no pot usar-se com si fos un adjectiu (és a dir, amb valor estàtic) [8], i en certs casos és aconsellable traduir-lo en present anteposant-hi la conjunció *que*:

The file **containing** the documentation is in...
El fitxer **que conté** la documentació és a...

See the webpage **showing** this problem at...
Vegeu la pàgina web **que mostra** aquest problema a... (o **en què es mostra**...)

CD **including** English version
CD **que inclou** la versió anglesa (o **amb** versió anglesa)

5. La veu passiva

L'anglès fa un ús de la veu passiva molt més habitual que el català. Cal tenir present que els pronoms *es* i *hom*, que en català permeten de construir frases impersonals (habituals en textos acadèmics, per exemple), són desconeguts en anglès.

Generalment és millor passar la veu passiva a la veu activa, sovint utilitzant l'estil impersonal (amb el pronom *es*):

Your signature **is not displayed**, but **is added** to the message when the message **is sent**.
~La signatura **no és visualitzada**, però **és afegida** al missatge quan **és enviat**.
La signatura **no es visualitza**, però **s'afegeix** al missatge quan **s'envia**.

Això no vol dir que no puguem utilitzar la veu passiva quan calgui:

This program **has been written** by X.
~Aquest programa **l'ha escrit** X.
Aquest programa **ha estat escrit** per X.

6. Construccions complement + substantiu

En anglès, els complements del nom generalment es posen davant el substantiu (complement + substantiu). D'entrada, aquesta construcció no presenta gaires problemes: *text file* es tradueix per *fitxer de text* i en cap cas no es pot traduir per *text del fitxer*, atès que sabem que *text* és el complement (perquè és al davant) i que *file* és el substantiu[9].

No obstant això, en anglès molts infinitius –i, per tant, altres formes del verb– tenen la mateixa forma que els seus substantius corresponents[10]. I, atesa la seva facilitat per substantivar altres partícules, no sempre és fàcil determinar el tipus de frase amb què ens trobem, sobretot si tenim en compte que sovint no hi ha preposicions ni articles que ens hi ajudin; és a dir, no sabem si ens trobem davant una construcció substantiu + substantiu o

---

[6] Aquí no tractem altres problemes del sufix *-ing*, com ara l'ús que se'n fa popularment per a indicar 'acció' en mots com *pènging* 'el fet de penjar-se un ordinador'. Per a més informació, vegeu l'article de David Casellas «*-Ing*: l'aparició d'un nou sufix?» (*Llengua Nacional*, núm. 34, p. 20).

[7] Sembla que sols admet durativitat quan té el sentit causal (*Si, en examinar les dades, veieu que hi ha irregularitats, notifiqueu-ho*). Val a dir que no hem trobat cap referència sobre aquesta restricció en cap gramàtica que hem consultat (Francesc de Borja Moll, *Gramàtica catalana*, Moll, 1968; p. 203; Josep Ruaix, *Català complet*, volum 3, Ruaix, 1998, p. 252; Josep M. Mestres *et al.*, *Manual d'estil*, Eumo, 1995, p. 732; Antoni M. Badia i Margarit, *Gramàtica catalana*, Enciclopèdia Catalana, 1994, p. 212 i p. 670; Josep Lacreu, *Manual d'ús de l'estàndard oral*, Universitat de València, 1990 –tampoc en la 3a ed., del 1996–; Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana*, Teide, 1956, p. 86). Tan sols en alguna obra hi ha pistes sobre aquesta limitació. Per exemple, segons *El llibre de la llengua catalana* (Jordi Badia *et al.*, Castellnou, 1997, p. 297) la preposició *en* amb infinitiu indica «simple precedència –(quasi) simultaneïtat o procedència immediata– [...]». El *Diccionari de la llengua catalana* (3a ed., Enciclopèdia Catalana, 1993, s.v. *en*, acc. 4) explicita que «davant un infinitiu, [*en*] expressa relacions circumstancials que denoten precedència immediata o causalitat».

[8] Aquest ús estàtic és compartit per l'espanyol (*texto incluyendo...*), però en català es considera incorrecte (Josep Lacreu, *Manual d'ús de l'estàndard oral*, Universitat de València, 1990, 1a ed., p. 234).

bé davant una construcció verb + substantiu. Així, en construccions com ara *download manager* tenim dues traduccions possibles:

- Cas que *download* sigui substantiu ('baixada, descàrrega'), és el complement de la frase, atès que va al davant, i per tant s'ha de traduir per *gestor de baixades* (o *gestor de descàrregues*).
- Cas que *download* sigui verb ('baixar, descarregar'), ens trobem davant una forma en imperatiu i per tant s'ha de traduir per *baixeu* (o *descarregueu*) *el gestor*.

Un cop més, en casos com aquest depenem totalment del context visual: si aquesta frase apareix en un menú podem deduir que és una ordre que l'usuari dóna a l'ordinador, de manera que cal triar la segona opció (en segona persona del singular): *baixa el gestor*. En canvi, si es troba en un text en què es parla de diferents aplicacions informàtiques, es pot inferir que s'ha d'utilitzar la primera opció: *gestor de baixades*[11].

7. El tractament

En anglès, el tractament que es dóna a tothom és el mateix, *you*, tant si és singular com plural. Per tant, *you* es pot traduir per *tu*, *vós*, *vosaltres*, *vostè* o *vostès.* En els originals en anglès no tenim cap referent pel que fa al tractament i, per tant, a Softcatalà hem optat per utilitzar persones diferents segons qui sigui l'emissor i qui sigui el destinatari.

Així, hem optat per la segona persona del singular (equivalent a *tu*) quan l'usuari s'adreça a l'ordinador:

> Desa; Imprimeix; Retalla; Copia; Enganxa (instruccions)

De la seva banda, hem optat per la segona persona del plural (equivalent a *vós* i *vosaltres*) sempre que l'ordinador, d'una manera o altra, s'adreça a l'usuari:

> Espereu-vos un moment
> Seleccioneu una opció
> Torneu-ho a intentar
> Deseu l'arxiu

Hem refusat l'us de l'infinitiu per a aquests casos (*~desar*, *~retallar*, etc.), que trobem en espanyol[12], ja que hi apliquem la recomanació que diu que les ordres no s'han d'expressar amb infintiu, sinó amb imperatiu (*~empènyer* [rètol d'una porta] ha de ser *empenyeu*; *~emplenar el formulari* ha de ser *empleneu el formulari*; etc.).

Les raons per les quals hem triat la segona persona del plural (*vós* o *vosaltres*) en comptes de la tercera persona (*vostè* o *vostès*) són diverses:

1. En primer lloc, la segona persona del plural és un tractament prou neutre, que permet d'adreçar-se a un ventall ampli de persones: des dels usuaris més joves (la nostra intenció és que hi interpretin *vosaltres*) fins als usuaris del sector econòmic, com ara administratius o banquers (la nostra intenció és que hi interpretin *vós*). Si optéssim pel singular, ens trobaríem amb el dilema d'haver d'escollir entre el tractament de *tu* (apropiat per al jovent, però inapropiat per als clients d'una asseguradora que treballa en línia, posem per cas) i *vostè* (que té el mateix problema, però a la inversa). En resum: *vós* té molta versatilitat, ja que permet d'adreçar-se alhora informalment a uns usuaris (el jovent) i formalment a uns altres (el món empresarial i l'administració pública).

2. En segon lloc, el plural és vàlid, tant si hi ha un sol usuari com si n'hi ha diversos. Per exemple, hi ha entorns de treball que permeten que diversos usuaris treballin en línia i alhora sobre els mateixos arxius. Si el programa que ho gestiona ha d'enviar un missatge alhora a tots els usuaris és preferible que ho faci en plural (per exemple, *deseu tots els arxius i sortiu del sistema*). Si ho fes en singular (*desa* i *surt*) semblaria que només s'adreça a un usuari, i, per tant, és poc adequat. A la inversa aquest problema no hi és: *deseu* i *sortiu* poden servir per a adreçar-se a un sol usuari.

3. En tercer lloc, ens estalviem problemes d'identificació amb el model de llengua. Efectivament, si s'empra la tercera persona (*vostè*), les formes en subjuntiu poden ser, normativa en mà, tant en *-i* (*esperi's*, *faci*) com en *-a/e* (*espere's*, *faça*). Tenint en compte que els missatges que dóna el programa solen ser en imperatiu i que l'imperatiu té moltes formes en subjuntiu (*esperi*, *no s'esperi*), ens trobaríem que, tant si escollim una forma com una altra, una part dels parlants no s'hi sentirien identificats. Acceptarien els internautes d'Osona un missatge com *imprimisca* al seu navegador? Acceptaria un ajuntament valencià un gestor d'arxius amb un missatge com *imprimeixi*? L'ús de la segona persona, *imprimiu*, ens estalvia aquest problema.

4. En quart lloc, *vós* és la forma tradicional catalana d'adreçar-se de manera respectuosa a un desconegut. Per això, hem optat –com han fet altres entitats– per usar *vós* en els missatges neutres i adreçats en principi a qualsevol persona.◆

[9] En aquest apartat s'hi podria incloure el *genitiu saxó* (*'s*), un recurs gramatical equivalent al possessiu. Val a dir, però, que és una construcció que en textos informàtics apareix molt poc, i que per norma no presenta cap problema, ja que es tradueix per *de*.

[10] És el mateix procés que fa que en català hi hagi parells com *salt/saltar*, *tast/tastar*, *bot/botar*, *crit/cridar*, *trenc/trencar*, etc. En català, però, tenim més terminacions morfològiques (*-a* de femení, *-r* d'infinitiu, *-o* de primera persona, *-s* de plural, etc.); això fa la sensació que hi ha dos mots diferents (*tast* i *tastar*) i que en anglès –que té menys terminacions– hi ha un sol mot amb dues funcions gramaticals (*taste*).

[11] Un cas similar amb gerundi podria ser *running processes*, que es pot traduir per *s'estan executant els processos* o bé per *processos que s'executen*. Vegeu l'apartat 4.

[12] També es troba en alguna traducció de programari al català que no ha fet Softcatalà.

El llit fluvial

Carles Domingo

El concepte de *llit* d'un riu

El solc que recorre un corrent d'aigua en constitueix el *llit*. L'ús d'aquest mot per a designar una entitat que no té cap mena de relació amb el parament domèstic no ens ha d'estranyar, perquè, en aquest sentit, no és sinó un cas més de l'extensió o generalització de *llit* a «cosa que està disposada com a fons inferior o de sosteniment d'altres», com diu el diccionari Alcover-Moll. Val a dir que totes les paraules que la llengua ofereix per a aquesta denominació del marc natural d'arruament de les aigües són mots que emmanllevem o adoptem i que no usem pas en llur sentit recte.

Cal tenir en compte que els llits fluvials, aquestes cintes que recorren el paisatge, constituint-ne un element clarament diferenciat, en els nostres climes si més no, no acostumen a estar sempre aprofitats íntegrament per l'aigua. En realitat, la major part del temps són com llits parats, però ocupats tan sols en part. Són uns espais marcats sens dubte per la immediatesa de l'aigua, tant per la mena de vegetació que s'hi fa com per l'aspecte especial dels elements minerals que s'hi troben; ara bé, d'aquests espais, l'aigua només se'n sol reservar una fracció, de vegades ben petita. No és pas, si així ho podem dir, que l'aigua renuncïi a la plena potestat de tot l'indret i, de fet, de tant en tant, l'exerceix amb una bona revinguda, però habitualment roman aparentment inofensiva, arrambada i continguda en un sector concret.

De fet, el concepte de *riu mediterrani* implica més una noció d'espai que no pas d'un esdeveniment. El riu és l'espai per on s'esdevé o pot esdevenir el pas de l'aigua. Un riu en un moment donat pot no dur aigua i, tanmateix, continua essent un riu, perquè és més que res l'espai per on indefectiblement passarà quan les circumstàncies ho permetin. Per això, així mateix, un riu sec continua essent un riu.

Parts del llit fluvial

Podem distingir, doncs, com a mínim, dues parts en el llit fluvial: la part ocupada permanentment per l'aigua i la que l'aigua cobreix tan sols en les revingudes normals. La llengua general, però, no ha creat mots distints per a distingir aquestes dues parts. Si més no, no els hem sabut trobar. La potamologia o ciència dels rius, en canvi, diferencia el *canal fluvial* –o simplement *canal*–, que es caracteritza per no tenir vegetació, del *llit menor* o *llit ordinari*, els límits dels qual no són sinó les ribes o dics naturals.

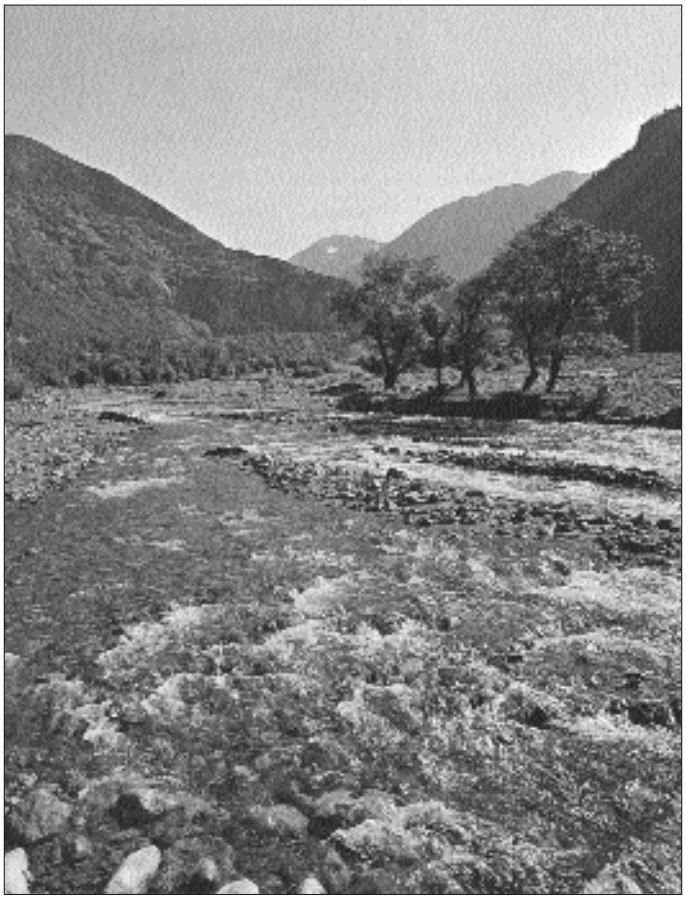

Un tram de la Noguera Ribagorçana lliure de l'empremta de cap aprofitament hidroelèctric. S'hi distingeix bé el canal fluvial o llera i el llit menor o ordinari; aquest darrer ja amb una mica de vegetació, que n'hi pot fer, perquè normalment és eixut. El riu no es troba lluny del seu naixement i en la fotografia el veiem travessant la vall de Barravés en un punt situat entre Senet i Vilaller (Alta Ribagorça).

Hi ha també el *llit major*, o *llit* o *plana d'inundació*, que s'estén més enllà de les ribes i és ocupat tan sols quan el riu es desborda, de tan ple que va.

Aquesta part de plana riberenca entre la riba i el marge de la primera terrassa fluvial és anomenada *sot* en diversos punts del domini del català occidental, que trobem seguint ribera amunt els grans rius des de llur junció amb l'Ebre. Coromines adverteix que el nom *sot* no té res a veure amb el *sot* propi del català central; fins i tot té un origen diferent, com suggereix el fet que no es pronunciï igual: la o és tancada.

Ús, etimologia i extensió del mot *llera*

Un mot que s'ha anat imposant, diríem, d'ençà dels anys seixanta (potser coincidint amb l'elaboració de la *Gran enciclopèdia catalana*) és *llera*. Aquest mot té un significat més específic que *llit*, el qual, en realitat, convé a tot fons que sosté una massa d'aigua (així, posem per cas, parlem del «llit d'un llac» o bé del mar). *Llera*, en canvi, tan sols és aplicable a jaç d'aigua que flueix.

Precisant encara més aquest significat, Oriol Riba, en el *Diccionari de geologia*, entenem que proposa reservar *llera* per a anomenar el canal fluvial; és a dir, no s'ha dir *llera* de tot el llit menor del riu, sinó tan sols la part de la regata més fonda, aquella que no mancarà mai d'aigua si el curs fluvial és permanent, o que omplirà primer si aquest curs és per definició temporal.

Tanmateix, els testimoniatges dels diccionaris Alcover Moll i Coromines sobre l'ús viu d'aquest nom popular als llocs d'on ha estat

captat no s'avenen pas gaire a justificar aquesta derivació moderna. Sembla com si s'hagués produït l'adaptació a significar això d'una manera més aviat forçada; una mica com si hom hi hagués volgut fer entrar el clau per la cabota. Com si el fet de ser un mot dialectal poc conegut –evidentment relacionat amb el món fluvial i també amb aspectes de la riba– el convertís en el mot més adient per a ser adaptat per anomenar allò que la llengua fins aleshores no sabia designar sinó d'una forma poc satisfactòria, per tal com ho feia a través de metàfores d'aplicació poc exclusiva.

Cal dir, però, que això realment no és sinó un procés de neologia semàntica, o sia, com diu Carles Riera, l'ús d'un terme ja existent en la llengua (*llera,* en aquest cas) amb un contingut semàntic nou (*llit fluvial, tout court*). S'ha de convenir que els llenguatges tècnics són plens d'aquesta mena d'habilitacions.

Tornant, però, a la informació que ens proporcionen els diccionaris suara esmentats, cal dir que tots dos consideren *llera* un mot secundari: de fet, una simple variant ribagorçana del mot *glera*, al qual «llera», fins i tot és remès per a definir-lo en Alcover-Moll. Segons Coromines, *glera*, que en el període antic tenia un ús que s'estenia per tot el domini, actualment, per contra, es troba restringit a tan sols dos nuclis del català occidental, l'un del sud-oest, que arriba fins al Baix Maestrat i l'altre del nord-oest.

Glera, altrament, no fa mai referència al llit sencer del riu, sinó tan sols a un tros; un que es fa notar perquè és ple de pedres. I és que en *glera* (i això és vàlid també per a la seva variant *llera*) és significatiu sobretot l'amuntegament pedrós; en principi, un amuntegament de rocs en certa manera especial, perquè han estat arrossegats i afaiçonats en l'arrossec, per corrents d'aigua. Aquest amuntegament pot agafar un aspecte com de platja fluvial «platja de còdols i areny gruixut», com diu Coromines de les gleres tortosines. Més que més, però, és un codolar, un munt qualsevol de còdols arrambat en una vora d'un corrent fluvial que potser hi fa un sortint que l'aigua mig volta, com consideren pertinent a Fraga per a les seves «glieres», sense que això, amb tot, sigui bàsic.

Només excepcionalment es pot arribar a perdre la referència a l'aigua en la caracterització d'una llera o glera concreta. A l'abrupte massís muntanyós del Turbó, entre l'Alta i la Baixa Ribagorça, entenen per *llera* una «clapissa de canal molt rosta» (aclarint que una *clapissa* és un acumulament rodoladís de rocs de mida mitjana i que les *canals* a què ens referim són barranquets d'un pendent molt fort).

El pas de *glera* a *llera* es devia produir al nucli nord-oest del català occidental, que correspon al domini del ribagorçà. És sabut que en aquest dialecte es produeix la palatalització de la *l,* precedida d'oclusiva, a *ll*. *Glera*, per tant, devia passar a *gllera*, forma de la qual, després, s'hauria eliminat la g, potser amb ensordiment previ d'aquest so (de fet, segons Coromines, a les valls de Boí i de Castanesa s'hi troben la variant *cllera* i *clera*).

Corroborant que *llera* té més a veure amb *pedram* que amb *llit de riu,* tenim el derivat *lleral*, recollit a Sopeira (Alta Ribagorça). Un lleral és un tros del llit major on, de resultes de passar-hi el riu en una avinguda, en retirar-se, l'aigua hi ha deixat tot de pedres rodades, amb què s'ha perdut per al conreu.

Altres mots usats per a referir-nos al llit d'un riu: *mare, jaç, caixer, buc*

Quan un corrent d'aigua es desborda diem que *surt* o *ix de mare*. I és que la concavitat del terreny que acull el curs fluvial en totes les seves variacions –o sia, el llit menor– és vist com la seva mare. *Mare*, és clar, més aviat en el sentit de matriu o marc natural seu, on no passa res si fa de les seves.

Creiem que aquesta aplicació de *mare* significant llit fluvial deu tenir poca vida independent; és a dir que, llevat de les locucions esmentades d'*eixir* o *sortir de mare*, no és normal referir-se al llit fluvial amb aquest mot.

Talment com un llit, és també un jaç –és a dir, una cosa que hi ha a la base d'una altra i que la sosté–. El llit fluvial sovint és anomenat *jaç del riu*.

Cal dir que, com *llit*, *jaç* en aquest sentit no es limita a significar el continent de la massa aquosa d'un corrent fluvial, sinó que ho pot ésser de qualsevol massa d'aigua, amb fluència o sense. Així com s'esdevé en *llit,* la massa aquosa no sol establir-se permanentment damunt la totalitat del jaç potencial, sinó que en sol cobrir només una part. *Jaç* equival a llit menor, i no (segons el valor que li dóna Oriol Riba) a *llera.*

Tenim finalment els mots *buc* i *caixer*, els quals, però, semblen referir-se sobretot a les parets de les vores i al fons, que es troben habitualment en contacte amb l'aigua del corrent fluvial.

De fet, en una significació parallela, *caixer* s'usa molt, en contrades on el reg és una pràctica agrícola inveterada, per a anomenar les parets laterals d'una sèquia; sovint, però, no anomena el conjunt dels dos costers sinó un de sol (Tremp, Balaguer, Segrià, Baix Ebre, País Valencià), per bé que a vegades en valencià també designa el conjunt dels dos marges amb l'espai entremig. D'ací a esmentar així mateix els marges dels cursos d'aigua natural, el trànsit sembla fàcil i, si ho és, en algun lloc es deu haver esdevingut. Així és, en efecte: Coromines ens el reporta de Soses i Massalcoreig (Segrià), on s'aplica al conjunt dels dos marges dels rius que coneixen: el Segre i el Cinca.

Altrament Oriol Riba ens reporta també el primitiu *caixa* amb el significat precís, recollit en valencià, de «llit i riba d'un curs d'aigua».

Pel que fa a *buc*, aquesta accepció no cal dir que és translatícia, de fet, una més de les que presenta aquest mot. Val a dir que, en el fons, tots els *bucs* tenen en comú en llur significat una idea de ser els embolcalls o contenidors d'una cavitat, el contingut intern de la qual és la cosa més important de l'objecte en qüestió. Així, per exemple, en l'accepció bàsica de *rusc d'abelles*, no cal dir que allò de més valor d'aquest buc és l'eixam.

Entre les coses formades per un bastiment anomenat *buc* –en l'espai intern del qual hi ha allò material que és la seva raó d'ésser– tenim, per exemple, les *cisternes* i les *escales*. Fixem-nos que en aquests casos es tracta de construccions allargassades, si més no, disposades a l'entorn d'un eix longitudinal, per les quals es circula o s'ha circulat (per l'escala hom hi puja o hi baixa; per la cisterna cau aigua o en traiem). Si abstraiem aquesta funcionalitat per a un trànsit qualsevol, fet possible gràcies a una determinada estructura, i projectem horitzontalment aquesta estructura sobre el paisatge allargant-lo tant com calgui, la paraula *buc*, que expressa tot això, convindrà també per a *caixer* de curs d'aigua qualsevol.◆

Identitat, servei, guiatge

Entrevista a Gabriel Barceló i Bover

Ramon Sangles i Moles

Gabriel Barceló Bover nasqué l'any de la Guerra d'Espanya i patí la rusca de la postguerra, cursà humanitats en el seminari de la Porciúncula i el professorat de llengua catalana amb el mestre de mestres, Francesc de B. Moll. Ha ensenyat la nostra llengua des de l953 en diversos centres i localitats de Mallorca. S'ha cuidat del Servei d'Assessorament Lingüístic de l'Ajuntament de Manacor i ha dirigit les activitats de l'Escola Municipal de Mallorquí des de l973 fins a 2001, data en què es jubilà per edat reglamentària. Fervent impulsor de la cultura catalana, té publicades diverses obres. Tot això, i molt més, li ha valgut un calorós «Reconeixement de mèrits» de part de la gent de Manacor i de nombroses amistats d'arreu dels Països Catalans. LLENGUA NACIONAL també s'hi vol adherir. D'ací que publiquem aquesta conversa mantinguda no fa gaire amb motiu d'aquest homenatge.

—Definiu la vostra identitat (manacorí?, mallorquí?, balear?, català?...). Com la sentiu en vós i com la mostreu a fora?

—Som un català que va néixer a Manacor, a l'illa de Mallorca. Per tant, em sent molt català, molt mallorquí i moltíssim manacorí. Així, en aquest ordre: nissaga-nació, illa i pàtria. Això de *balear* és una cosa que ens dugué el «café para todos», que per via lentíssima –la de l'article 144– ens féu empassar Madrid per esquarterar, encara més, la nostra identitat i, sobretot, la nostra nació natural. Ara bé, l'accept –quin remei!– com un mal menor per a arribar altra vegada a la unitat política, ja que la unitat lingüística i la cultural és un fet evident que la recobram. Supòs que el meu ideari és –en aquests moments– pura utopia. Però sense uns pensaments i desigs previs mai no s'ha arribat enlloc. Sé que no entraré a la terra promesa –només la puc intuir i desitjar–, però almenys me'n podré anar a l'altre barri tranquil d'haver escampat la llavor que això és un fet possible i que, tanmateix i malgrat tots els entrebancs que ens posen i ens posaran els nostres ocupants, ens sortirem amb la nostra, car és cosa d'estricta justícia i de sentit comú. Només cal que ens ho acabem de creure –i que ho desitgem!– els qui som d'aquesta nació per dret de naixença o d'elecció. I per a poder creure-ho, cal que aprenguem la història, pura i nua de tot l'engany, no condicionada pel furt i la repressió. Els mitjans informatius *distreuen* i fan el joc als colonitzadors perquè passi temps i se'ns esborri la memòria. Qui no sap, no reclama ni exigeix res.

—Davant el concepte tan en voga de *multiculturalitat*, com feu atractius, respectables i envejables els trets característics de la vostra personalitat?

—La multiculturalitat és un miratge més que ens porta a la mort inexorable. És com el bilingüisme, que tant s'ha pregonat com un bé però que tanmateix tots sabem que només té una sortida possible: la substitució de la llengua més dèbil. No podem ser herois i màrtirs indefinidament. Tota lluita acaba amb una retirada o amb una victòria, amb uns vencedors i uns vençuts, amb uns fotuts i uns contents. Això de «i tots tan contents i ben avinguts» és pura fantasia, cosa de cine. La multiculturalitat és quelcom semblant: els espais que ocupen dins casa nostra les *altres cultures* no els té la nostra. Molt probablement en quedarem empeltats, i difícilment la

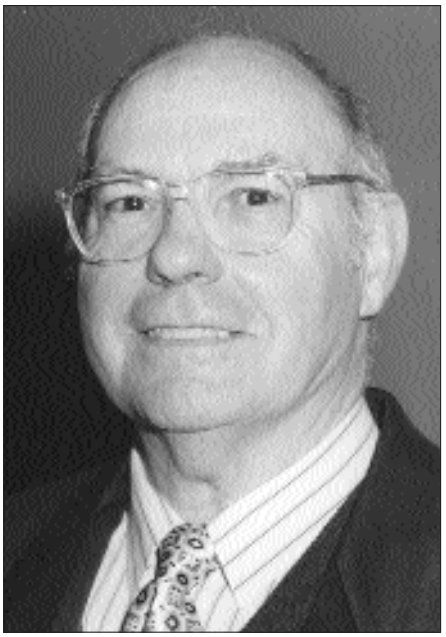

Gabriel Barceló i Bover FOTO: Pep Blau

nostra empeltarà les altres, a menys que sien més febles. Aquesta és una llei natural, que fa més de cent anys descobrí Mendel. Jo procur ser molt respectuós amb les altres cultures i donar raons perquè entenguin que la convivència i bona avinença no poden ser indefinides si una de les dues parts no s'integra totalment en l'altra. És allò que ens deien els nostres avis i pares: «Allà on vagis, fes el que vegis»; és a dir, integra't i no et vulguis imposar, o, si no, torna a casa.

Jo no sé si la meva personalitat té aquests trets 'atractius, envejables i respectables' a què al·ludiu. En tot cas, sí que voldria tenir-los en gran abundància per a poder convèncer la gent perquè canviï la seva actitud endormiscada davant les coses tan serioses de la nostra llengua i cultura, i voldria ficar al cap de les persones que deixin, d'una vegada per totes, l'actitud d'autoodi i que prenguin llum de na Pintora dels nostres veïns i nou arribats, que mai per mai no minusvaloren la seva procedència i cultura. Voldria que tota la gent d'aquí –dels Països Catalans– se sentís molt gelosa i orgullosa de pertànyer-hi. Una altra utopia?

—Sou un home sempre prompte a servir i amb tendència a restar en l'anonimat. Què cerqueu, primer de tot, de fer surar dels altres, i què creieu que us heu callat massa?

—Reconec que, efectivament, no cerc tenir protagonisme en la meva vida. Em sent, com ja deia el benaurat Josep M. Llompart, un soldat ras. Però un soldat, uep! No un gos que es conformi amb els ossos i les miques de la taula i amb les coces dels impertinents. Tenc esperit gregari, si voleu dir-ho així, i m'importa més que suri el tot que la part. De petit ja m'inculcaren que en aquest món, individualment, som poca cosa: una formiga en un immens formiguer, un gra de sorra en una platja grandiosa. De nosaltres solament perdurarà allò que hagi contribuït a millorar el benestar dels altres, malgrat que aquests no ho vulguin reconèixer. «Fes bé i no miris a qui.» «Que no sàpiga la mà esquerra el que ha donat la dreta.» Coses que queden i que et fan sentir bé amb tu mateix i que, en tocar llit, et deixen dormir sense remordiments. És allò de: «Viu com si haguessis de morir avui, i treballa com si haguessis de viure eternament.» El fet que dins meu hi bateguin aquests sentiments, crec que és fruit d'una educació sana, d'un seminari que, més que líders agressius i persones competidores (com es fa ara en molts llocs), formava simplement persones *competents*. I estic ben satisfet de tenir aquesta actitud davant la vida, sense gaires ambicions de profit purament personal sinó més bé de caire col·lectiu. Com veis, en el fons, també és egoisme desitjar la pau personal i la col·lectiva...

Quant a això d'haver callat massa, crec que mai hom no és prou prudent si el parlar no ha de reportar cap bé a algú o a la col·lectivitat. Jo diria que, de vegades, fins i tot he parlat massa, i això ha molestat. Vaig deixar d'escriure en la premsa local del meu poble precisament perquè les veritats que deia es feien insuportables a certes persones que n'eren lectores. Les veritats molesten la gent. No és estrany que la gent prefereixi l'evasió, l'esport, la intranscendència... Se sol copiar i voler la vida –més fictícia que real– dels qui desitgen ser famosos. Això no fa per a mi. No tenc cap necessitat de ser-ho, de famós i conegut. Estic molt bé així, dins el gruix de la tropa, dins la massa del formiguer. I em fa molt feliç de constatar que hi ha molts anònims com jo i com vós mateix que ens sentim ben orgullosos de ser com som i d'on som. Per això, sense cercar-los, hem trobat molts de simpatitzants i bons amics, amb ideals semblants.

Professors de l'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor FOTO: Pere Orpí

—De l'Escola Municipal de Mallorquí, de la qual sou el pal de paller, què en lloeu i què en retraieu referent al passat? I què en demaneu per al futur?

—Em sent satisfet de diverses coses: en primer lloc, satisfet de la trajectòria i desplegament que l'Escola ha tengut al llarg dels vint-i-vuit anys en què hi he treballat. No cal dir que ací he de fer especial menció del professorat que hi ha hagut, sempre tan pacient i lliurat. Per a mi, aquests professionals han estat qualque cosa més que uns ensenyants de llengua catalana: han estat uns apòstols i missioners, amb donació total a la causa. En segon lloc, remarcar que no ha mancat mai la voluntat de fer país, sempre amb la fita clara del reagrupament cultural i nacional. I, en tercer lloc, voldria posar èmfasi en els actes de reconeixement envers els lluitadors –reconèixer els encerts i la lluita del dia a dia per al recobrament de la nostra dignitat i la dels altres sempre ha estat cosa que ha costat, sobretot als manacorins, tan egoistes com som! Afortunadament, aquest gel s'ha fus i ja fa anys que es camina cap a fer costat als de dintre i als de fora, als grans intel·lectuals i als humils impulsors de la cultura popular, sense diferències ni escalafons... Sortosament, aquesta germanor s'ha aconseguida.

També destacaria les eixides per a conèixer *in situ* tota la gran Catalunya: la del nord, la del sud, la de llevant i la de ponent... No podem passar per alt la qüestió dels exàmens, sempre abundosos, tant en l'època en què l'avaluació passava per un tribunal mixt, EMM-OCB, com quan, a partir del 92, se'n feu càrrec la Junta Avaluadora de Català del Govern de les Illes Balears. Em sent molt satisfet del suport que li han donat els polítics, sobretot els locals, tant els d'un color com els d'un altre. És obligat dir que quasi mai no hem trobat entrebancs de tipus econòmic. Hi ha encara tantes coses de què em sent molt satisfet que es faria massa llarg si hagués de fer un repàs de tot allò digne de lloança.

Quant a reprensions, preferesc no retreure coses negatives del passat, que n'hi ha hagudes i no poques. Però, com que ja han estat superades, deixarem que s'esvanesquin.

Què em deman per al futur? Doncs, continuïtat en les línies mestres: ensenyar la llengua i cultura catalanes amb qualitat, amor i il·lusió, tractant els alumnes com si fossin els millors amics; fidelitat absoluta als postulats de fer país; desterrar l'autoodi i el rebuig al mot *català*, i engrescar la gent en el més important dels projectes per a recobrar la dignitat nacional: la normalització lingüística, encara tan lluny, ai las!

—Confesseu-nos tres qualitats de la vostra vida i digueu-nos con hi heu estat conseqüent?

—Paciència, constància i fidelitat. Com hi he estat conseqüent? A la paciència, procurant no precipitar esdeveniments i esperant temps millors en les adversitats; no hi ha cap mal que duri cents anys, i sovint moltíssims menys!; donar temps al temps i saber esperar el moment favorable m'ha fet aconseguir moltes victòries. A la constància, bastant lligada amb l'anterior –on acaba l'una i on comença l'altra?–, hi he estat conseqüent autosuggestionant-me que tot es pot aconseguir si un no defalleix i si no ho engega tot a rodar un cop emprès el camí; hom avança si mira sempre enfora, al cim de la muntanya, malgrat que sembli inabastable. A la fidelitat hi he estat conseqüent sacrificant petits plaers personals i mostrant cara, si ha calgut, per a retornar les coses al seu lloc, sempre des del respecte a les opinions dels altres, però mai no afluixant en les meves conviccions. No sé si aquestes poden ser titllades de *qualitats*. Probablement, per a alguns, són covardies o febleses de la condició humana.

—Coneixedor com sou de l'obra de mossèn Alcover, com aplaudiríeu tot allò de positiu, i com excusaríeu el seu pecat de posar-se als peus del rei i en contra de l'Institut?

—Ara heu tocat el punt més feble de la meva trajectòria *militant*. Mn. Antoni M. Alcover ha estat –i continua essent-ho– la meva gran raó de militància. Què té de positiu? Doncs, gairebé tot: es lliurà en cos i ànima a la seva gran dèria de dignificar i enaltir la llengua catalana, i la serví amb totes les conseqüències positives i negatives que comporta tota empresa gegantina. Ell sí que ho fou, de fidel, de constant, de pacient i, sobretot, de valent! Tant de bo que aquest canvi de segle –del XX al XXI– hagués comptat amb una personalitat tan *geniüda* i *genial* com la seva. No hi hauria tants dubtes ni desercions. No hi hauria tants polítics que prediquen una cosa i en fan una altra –ah, la por de perdre vots, quantes traïcions ens ha reportat!–. Amb un 'Revenjoli' i una altra *Aurora*, quantes cinglades dialèctiques no s'haurien aventat i quantes promeses ja s'haurien acomplert. Afortunadament, avui hi ha un bon grapat d'estudiosos de mossèn Alcover que el van posant en el pedestal que li correspon i que és altíssim: Joan Veny, Maria Pilar Perea, Albert Hauf, Isidor Marí, Gabriel Janer, Joan Mas, el pare Josep Massot, Damià Pons, Joan Miralles, Aina Moll, Josep A. Grimalt, Jaume Guiscafrè, Brauli Montoya, Jaume Corbera, Gabriel Bibiloni, Rosa M. Calafat, Felip Munar, Antoni Llull, Pere Orpí... i me'n deix, ben segur, una bona partida que amb els seus estudis i anàlisis reposades fan l'aplaudiment de les coses positives que jo, tanmateix, en aquest espai no podria fer dignament. Mossèn Alcover avui torna a ser tema d'actualitat gràcies a aquestes persones que han esdevingut hereves dignes de la deixa alcoveriana.

Com excusaria el seu «pecat» de posar-se als peus del rei i en contra de l'Institut? Doncs, mirau: la seva desesperada fidelitat a la causa del recobrament, l'absència de Prat de la Riba, president de la Mancomunitat, mort prematurament –l'únic home que sabé entendre mossèn Alcover i que li havia confiat la presidència de la Secció Filològica, per qualque cosa seria, no?–, i sobretot, sobretot, per la intransigència dels 'instituters' –ja m'enteneu– que li feren la vida impossible, volent el predomini del barceloní a totes passades, com a model de llengua literària, comptant poquíssim –com bé ha demostrat el Dr. Joan Veny en *Llengua històrica i llengua estàndard*– amb les variants dialectals perifèriques. Ell, que havia recorregut pam a pam tot el domini lingüístic i coneixia *in situ* la realitat lingüística, no va ser escoltat; i fins i tot s'aprovaren les *Normes* sense la seva presència ni consentiment. Si això no és traïdoria i fer parts i quarts per certs membres de l'Institut d'aleshores, ja em direu què havia de fer aquell home d'empenta acorralat si els seus li posaven bastons a les rodes per a dur endavant el seu projecte. Hauria pactat, no amb el rei, sinó amb el dimoni i tot –i això que era tan religiós i devot– per tal de mantenir-se fidel als seus principis. Tanmateix, han hagut de passar anys i panys i ha hagut d'haver-hi l'ungüent de reblanir del Dr. Francesc de B. Moll perquè l'Institut acceptàs les seves tesis de més alta participació de la resta dels dialectes en la formació de la llengua comuna. El que dèiem abans: temps al temps i passa a passa. El seu «pecat», si en va cometre algun, no va ser pidolar al rei sinó perdre els estreps i rebentar amb els manifests. Això s'ho hauria pogut estalviar i hauria guanyat en prestigi davant contemporanis i, sobretot, en salut. Per ventura li mancà paciència i mà esquerra. Però en aquest món no ho podem tenir tot. Ell era un gran lluitador, no un *santo baixo*, com deim per Mallorca.

—Us heu jubilat dels vostres càrrecs i al vostre lloc hi heu deixat una noia jove. ¿Creieu que el potencial de tradició lingüística, de cultura i de compromís amb la llengua i el país, de persones com vós, pot ser encarnat i assumit pels joves d'avui?

—Sí, efectivament, m'he jubilat de tots els meus càrrecs de funcionari: professor i director de l'Escola Municipal, cap del Servei d'Assessorament

Isabel Andreu FOTO: Pep Blau

Lingüístic de l'Ajuntament i alguns altres que aquesta funció portava implícits, per edat reglamentària, no per anticipació o cansament. Cal deixar llocs buits perquè els ocupin la gent jove i amb ganes de fer coses noves i empeltar nova saba. Aquesta al·lota a qui us referiu fa més de tres anys que imparteix classes de català a l'Escola i ha fet de col·laboradora en les tasques administratives i d'assessorament lingüístic. És llicenciada en Filologia Catalana i d'una solvència com poques persones de la seva edat poden oferir. Coneix a fons l'Escola i el Servei, i l'experiència d'aquests anys la fa la persona més indicada per a la substitució. Ha passat unes primeres oposicions per a assumir els càrrecs interinament i voldria que se'n sortís a les definitives. Tant el Patronat que governa l'Escola com jo hi tenim plena

Foix de Sarrià

Fundada el 1886

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 BARCELONA
Tels. 93 203 07 14 / 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 BARCELONA
Tel. 93 203 04 73 / Fax 93 280 65 56

confiança. Creiem que reuneix el perfil que voldríem per al futur impulsor de la llengua catalana a Manacor. Els joves d'avui poden –i els toca– superar les nostres limitacions. Juguen amb un gran avantatge: s'han pogut preparar per a aquesta professió. Nosaltres haguérem d'improvisar moltes de vegades damunt la marxa. Haguérem de fer el treball de camp, amb poques referències i encara amb menys comprensió aliena. Si els joves no fessin avançar i no hi posassin molta d'il·lusió, encara pintaríem cérvols a les parets de les coves. Per tant, sí, tenc fe en la gent jove que fa servir el cap –els peus, ja és altra cosa. Voldria que no ens equivocàssim.

—Per uns moments sentiu-vos emperador i feu un crit d'autoritat als ciutadans de les Balears, als de tot Catalunya, als d'Espanya, als de tot el món.

—Això de sentir-me emperador, o ni que sols fos sentir-me sergent, em va molt ample. Ja us he dit que el lloc més còmode és el de soldat ras. Però, per a vós i per als lectors de LLENGUA NACIONAL, provaré de fer un esforç d'imaginació gairebé impossible. Als meus paisans de les Illes els arengaria: «Va, arremolinem-nos tots quants som ara mateix si no volem desaparèixer del mapa i quedar engolits per l'allau de la immigració que ja ens ofega. Parlem-los sempre en català; aquesta és la nostra i única llengua nacional. Són ells que s'han d'integrar a la nostra, no nosaltres a la seva. Va, amunt els cors, estigueu orgullosos de ser d'on sou, fora son!» Als meus germans de tota la gran Catalunya –no sols del Principat–: «S'ha acabat el bròquil! D'ara endavant, tots som u. Donem-nos les mans d'una vegada per sempre en senyal d'amor i de pau. Aquesta és una retrobada definitiva, no el comiat d'un país, d'una llengua, d'una nació. Amb els veïns, respecte i bona avinença, però ni un fil de submissió. Facem el que fan ells, i prou de complexos!» Als arrogants 'civilitzadors' i colonitzadors que volen comandar fins i tot fora de casa seva: «*Esto es Europa, caballeros. No nos gusta estar en ella de realquilados. Ya nos entenderemos directamente con el propietario. Es un mal negocio valerse de intermediarios. Así que, muy buenas! Recuerdos a sus pupilos de Ceuta, Melilla, Galicia, el País Basco, Asturias...*» O collonades semblants a aquesta, els diria. Ho faria en castellà, ja que m'obligaren a aprendre'l i que és l'única llengua que entenen fins i tot en la intimitat. La mel no està feta per a segons quines boques... I a la resta de tot el món (vaja un emperadoràs que hauria de ser, segur que ningú no l'escoltaria) hi faria arribar el missatge en els idiomes respectius, ja que me'n guardaria prou de voler imposar-los el nostre o cap altre. Traduït al català serien, poc més poc menys, aquestes breus paraules: «Viviu i deixau viure tothom en pau i a casa seva.» Ja sé que tot això és fer ciència-ficció. Però no està malament adesiara somniar de dir-ne quatre de fresques.

—Què més espereu de la vostra vida? Què ens diríeu per a comunicar-nos entusiasme i fe en coses, no pas fugisseres i supèrflues sinó perennes i profitoses?

—No esper gaire coses més. Continuar col·laborant, des de darrere la roca, a fer possibles aquestes utopies: reunificació del país, plena oficialitat i ús de la llengua en tots –ho he dit bé, *tots!*– els àmbits, reivindicació i dignificació de la bona memòria de Mn. Antoni M. Alcover, conservar els bons amics...

Com comunicar entusiasme? Doncs, tenint-ne i predicant amb l'exemple. Amb més fets que paraules. Les catedrals són fetes de moltes pedres i gotes de suor. I, de moment, no cauen. O, si us agrada més, amb aquesta dita mallorquina: «Moltes mosques maten un ase.» La causa del nostre redreçament és la més urgent, perenne i profitosa. No és perdre el temps lliurar-nos-hi amb il·lusió i alegria. Mirem el camí recorregut, no el que ens resta per recórrer.

—I, per acabar, digueu deu paraules que us agradaria que fossin més a flor de llavi de la gent, sia pel dring, sia pel significat i característica, sia per la riquesa de cabal lingüístic.

—N'hi ha tantíssimes que voldria que la gent pronunciàs més sovint! Provem amb aquestes, per ordre alfabètic: *amor*, *bellesa*, *Catalunya*, *diàleg*, *engrescar*, *fidelitat*, *gràcies*, *honestedat*, *il·lusió*, *joventut*, que ja són deu. Però n'hi hauria d'afegir moltes més, com *llengua*, *pàtria*, *rialla*, *salut*, etc., perquè totes les lletres de l'alfabet tenen entrades meravelloses.◆

Verdaguer i Gaudí

Antoni Boada

El novembre de 1965 el Celler d'Art de la Pobla de Claramunt va honorar Verdaguer, commemorant el primer centenari de la revelació poètica del gran recreador de la nostra parla. Pel març de 1967 honorà un altre geni, Antoni Gaudí i Cornet, artífex d'un monument que serveix de símbol de la nostra Barcelona: el Temple de la Sagrada Família. En aquella ocasió el Celler d'Art ens presentà un caire de l'obra de l'eximi arquitecte, gairebé inèdit: el mobiliari dissenyat per Gaudí; una demostració més de la potència creadora del geni.

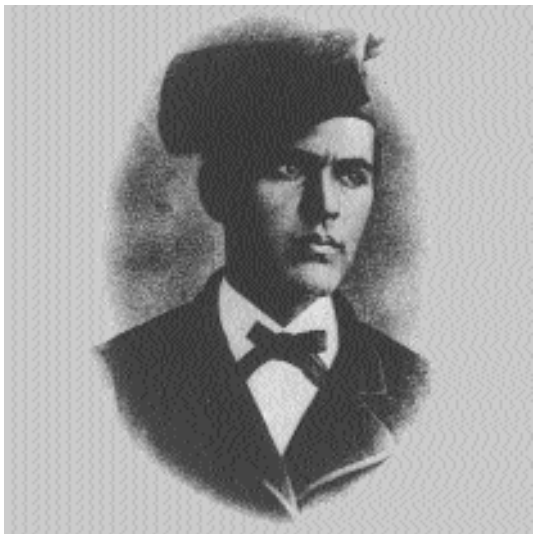

Jacint Verdaguer

Com a verdaguerians ens plau posar de relleu el fet que dins aquelles parets es rememorà el record del primer poeta de Catalunya i d'aquell qui de la pedra sabé fer-ne poesia.

A l'entorn de Verdaguer es mogueren tots els personatges de més relleu de l'època. Gaudí fou un d'ells. I és sota aquest aspecte que presentarem la figura del superdotat. La relació que existí entre els dos personatges és provada. Però, a més, és curiós d'anar assenyalant algunes de les similituds en algunes circumstàncies de llur vida.

Començant, com a exemple, amb el seu lloc de naixença: respecte a Gaudí hi ha qui defensa amb tot el braó que va néixer a Reus. Altres, amb no menys coratge, defensen que nasqué a Riudoms, al mas de la Calderera. Quant a Verdaguer, si aneu a Folgueroles us mostraran quatre cases on diuen que hi nasqué el poeta. I ja hi ha qui diu –Josep M. Claramunt en *El libro de las curiosidades*– que mossèn Cinto no està enterrat a Montjuïc sinó a Tavèrnoles.

Plau-me dedicar aquest article a l'amic senyor Joan Bassegoda i Nonell, doctor en arquitectura, president dels Amics de Gaudí, sobretot perquè mossèn Cinto va casar el seu avi, el senyor Bonaventura Bassegoda.

Una altra similitud: Tots dos genis sofriren el seu calvari, el de la incomprensió. Verdaguer fou escarnit, titllat de boig, li varen negar el pa i la sal, i la comunió, que era el que més desitjava. Gaudí fou ridiculitzat a través de l'acudit, de l'article biliós i del poema irònic.

Blai Bonet deixà escrita, en el pròleg del llibre del malaguanyat Enric Casanelles *Nueva visión de Gaudi*, aquesta frase: «Antoni Gaudí: creador de espacios para hijos de Dios». No temples representatius de Déu, sinó temples per als fills de Déu. Comparant aquest aspecte de l'obra gaudiniana amb l'obra verdagueriana, també podem aparellar-los. Vegem-ho. El misticisme de mossèn Cinto, diferent del de santa Teresa i sant Joan de la Creu, no està, com la d'aquests sants, en contacte directe amb Déu, sinó que va a Déu passant primer a través del poble. Resumint: Gaudí, crea espais per als fills de Déu; Verdaguer fa poesia mística per als fills de Déu.

Però, abans no arriben a aquest punt de serenitat, hauran de passar per idèntics períodes de titubeig: ni Gaudi ni Verdaguer no trobaren jovençanament el seu veritable camí a seguir. Casanelles ens parla d'un Gaudí inclinat a un «dandisme pletòric i epicuri, amant de menjar bé, freqüentador de salons i vetllades musicals, Liceu, anticlerical, indiferent en matèria religiosa i, per no dir ateu del tot, direm vorejant l'ateisme». Quant a Verdaguer, el quadre no és tan negre; però tots li sabem els titubeigs de joventut per a seguir la carrera sacerdotal, inclinacions vers la militar, somnis d'embarcament vers les Amèriques, els enamoraments, la poesia jovenívola més amarada de terra que de cel, i encara hi podríem afegir el benestar en companyia dels marquesos de Comillas, el gaudi en una situació de privilegi dins la societat i el fet de trobar-se bé entremig de la fama; tot, fins a una data decisiva que canvià per complet el curs de la seva vida: després del viatge a Terra Santa s'adonà que no s'havia fet sacerdot per

Antoni Gaudí

a viure regalat, i la seva obra es convertí en vera i gairebé excessiva obra d'apostolat. I dic *excessiva* perquè, si de quelcom pecà mossèn Cinto, fou precisament d'excés, no de manca.

Els uns parlen d'un franciscanisme verdaguerià; altres, d'un franciscanisme gaudinià.

Un altre paral·lelisme: quan en l'any 1865 Verdaguer rebia a Barcelona els seus primers premis florals, a Vic li donaven un «suspensus» que el faria trontollar i sortir de polleguera. Aquell mateix any 1865 a Antoni Gaudí també el «suspenien» de Geografia Descriptiva.

Desconec si existeix correspondència epistolar entre Gaudí i Verdaguer. Qui sap si Josep M. de Casacuberta

guardava per a algun volum de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* alguna carta. Jo, de moment, no n'he trobada cap. Verdaguer ens diu que vivia «íntimament lligat» a les famílies Güell i López. El mateix ens podria dir Gaudí. Verdaguer n'era el capellà, el confessor, el conseller, el consol en moments de trasbals. No solament dels Comillas, sinó també dels Güell. Amb aquesta família aniria a Caldetes; amb en Güell viatjaria per tot Europa, des de França a Rússia. Antoni Gaudí era l'arquitecte dels Güell i més tard dels Comillas. Això fa suposar que Gaudí i Verdaguer s'havien de veure gairebé diàriament; si alguna consulta s'havien de fer, se la podien fer personalment. Però, si bé he dit que no havia trobat correspondència entre ells dos, sí que he trobat al·ludit el nom de Gaudí en l'epistolari entre el poeta i el seu amic Collell. Des de Barcelona, el 22 de novembre de 1884, Verdaguer li escrivia: «Caríssim Jaume: En la Torra del senyor Güell hi ha una font abundosa, sota un bust romà: si trobasses un nom llatí bonic? Gaudí m'ho diu a mi, i del meu cap no'n surt rès de bò temps há.» Demostració de relació, de respecte, de consulta i d'amistat.

Amistat que no comença pas aquell 1884. Ja en 1876 Gaudí i Verdaguer formaren part de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Set anys més jove que Verdaguer, podem dir que Gaudí era el soci més cadell. Dos anys abans d'acabar la carrera ja era soci de l'entitat.

L'any 1883, Gaudí i Verdaguer, amb Guimerà, Oller, Collell i altres socis d'aquesta associació, anaren a Banyuls i a Elna, agermanats amb els literats catalans del Rosselló. Sota l'aixopluc dels claustres romànics d'Elna, Verdaguer els llegí un fragment inèdit del seu poema *Canigó*. D'aquella diada n'ha quedat un document gràfic: una fotografia en la qual apareix, entremig dels companys literats, el perfil de Gaudí, poblat d'una negra i abundosa barba. Casanellas, doncs, no l'encerta quan diu que «la primera fotografia documentada que posseïm de Gaudí és la del carnet de l'Exposició Universal del 1888, que es conserva en el Museo de Reus». Per aquestes dates Gaudí tenia trenta-cinc a trenta-sis anys. No és aquesta, doncs, la primera fotografia, sinó aquella que es féu a Elna, junt a Verdaguer, ja que, com sabem, l'any 1883, Gaudí tenia trenta-un anys.

Joan Bergós, en el seu llibre *Gaudí, l'home i l'obra*, en el capítol «El ciutadà» ens diu que «l'arquitecte compartí totes les inquietuds i idealismes que vibraven en l'ambient durant els anys de la seva joventut, juntament amb els poetes Verdaguer i Maragall... i altres grans homes de la Renaixença Catalana, amb els qui lligà altíssima amistat».

Frederic Ratera, dins *Ripollès,* en un article dedicat a Gaudí i Verdaguer, ens diu que «una continuada relació d'afectes va ser entre els dos durant els anys», i que «aquesta amistat no fou trencada pels esdeveniments ocorreguts a mossèn Cinto». Això és molt interessant de tenir en compte, ja que, a un cantó de la seva balança amical i professional, hi havia uns cognoms que pesaven molt i que en aquells tristos moments representaven una part molt important del bàndol contrari a Verdaguer. Així, almenys, ho creia el mateix sacerdot-poeta.

Gaudí digué, de mossèn Cinto, que *Canigó* traduïa més que *L'Atlàntida* el seu poema petri del Portal del Naixement del Temple de la Sagrada Família.

A la paret mitgera del Palau Güell i del gran edifici dels Comillas, del carrer del Comte de l'Assalt, Gaudí volgué homenatjar mossèn Cinto fenthi dibuixar pel pintor Aleix Clapés un Atlant de grans dimensions amb una atxa a la mà, en memòria de *L'Atlàntida* de Verdaguer, dedicada al primer marquès de Comillas.

Quan en Matamala feia d'aprenent al costat de Gaudí, va modelar un bust de Verdaguer amb barretina, inspirant-se en aquella fotografia tantes vegades reproduïda. Quan Gaudí el veié, se'l mirà, no pas amb l'esperit crític que es mira una obra d'art, sinó amb ulls amorosos, diu Matamala, i tustant la testa de l'aprenent, li digué: «Fes-la tan bé con sàpigues, que la guardarem.»

Aquest amic sap de les visites sovintejades de Verdaguer al Temple de la Sagrada Família i de les converses sostingudes per ambdós. «Una vegada –continuarà dient-nos Matamala– el meu pare va dir-me que mossèn Cinto havia vingut a les obres sense dir res, i se'n tornà a ciutat; d'un tros lluny es girà i remirà el temple, caminant treballosament, malalt ja. No hi tornaria més. A l'any, moria.»

Heus ací, per acabar, un darrer paral·lelisme: mossèn Cinto moria un 10 de juny; Gaudí expirà també un 10 de juny.

No faltant gaire per a morir Verdaguer, aquell poble –aquell mateix poble que s'estriparia les vestidures en saber que se li moria el «seu poeta»– ni s'adonava de la seva presència pels carrers, sota la pluja, acompanyant enterraments, barrejat en aquells oficis funeraris entre altres capellans simplement com un més, per guanyar alguna pesseta, ja que el benifet no li arribava gairebé ni per a pagar el pis on vivia. Tan sols algun o altre company lletraferit ens l'ha descrit en aital situació. Un, d'entre els milers de ciutadans, que s'adonava que aquell capellà alacaigut i físicament acabat era el geni de la poesia catalana.

Quelcom semblant passà amb el gran arquitecte: un jorn fatídic del mes de juny de 1926, un tramvia atropellava un pobre vell de barba blanca que no coneixia ningú. Sense sentits fou portat a l'hospital. Tres dies després moria. I la ciutat donà proves de la seva consternació, organitzant un enterrament apoteòsic, semblant al de mossèn Cinto Verdaguer.

Ara una associació anomenada Amics de Gaudí té cura de la seva universalitat. I una entitat semblant, anomenada Amics de Verdaguer, es constituí legalment per a mantenir viu el record del gran poeta.

L'un i l'altre, però, ja fa anys que gaudeixen d'una altra mena de glòria, eterna i indiscutible i que ningú no els pot regatejar.◆

Jordi Bonet i Armengol

–arquitecte de la Sagrada Família–

Víctor Pallàs

Passem per davant de la Sagrada Família. Cues per a entrar-hi. Llengües i més llengües. Entrem per la porta del darrere. Paletes amunt i avall. Al fons, un despatx. Ordinadors ocupats i una taula emmarcada per múltiples esbossos i fotografies de tot el procés de construcció de la Sagrada Família. Cordial, ens acull Jordi Bonet i Armengol (Barcelona, 1925), l'actual director de l'obra i un dels arquitectes actuals més remarcables del nostre país.

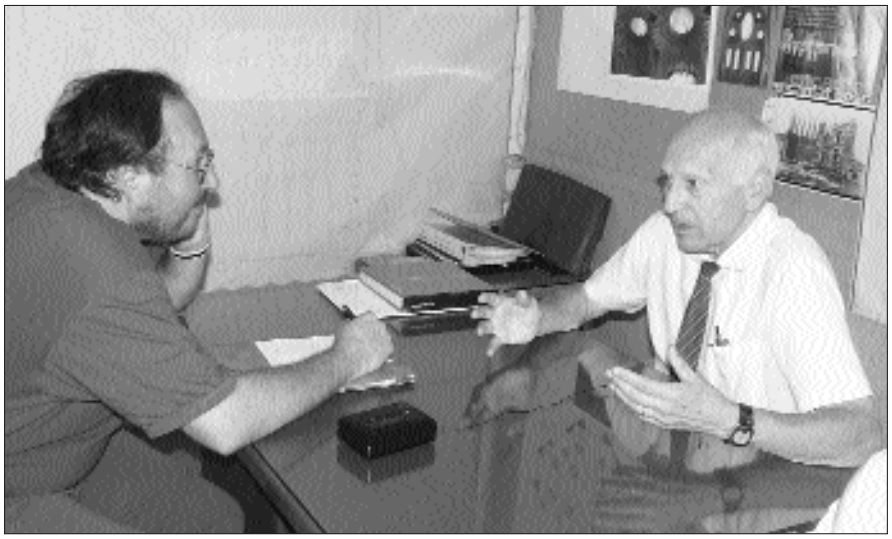

Víctor Pallàs (esquerra) i Jordi Bonet (dreta)

—Arquitecte de la Sagrada Família..., una feina complicada?

—Sens dubte, complicada però apassionant.

—És difícil de compaginar un tipus d'arquitectura diguem-ne civil amb una altra de religiosa?

—Jo diria que no, perquè en el fons tota la història de l'arquitectura és la història del temple, de l'arquitectura religiosa, des dels temples egipcis o grecs, romànics, gòtics o renaixentistes. L'encàrrec més important que pot rebre un arquitecte és un temple. Per tant, ja ho veieu, em veia obligat a acceptar-ho.

—Com s'enfronta un al repte de continuar la construcció d'un temple tan singular?

—La veritat és que quan m'ho van proposar vaig respondre que no, perquè m'havia compromès feia poques setmanes a fer de director general del Patrimoni Artístic i Cultural de Catalunya. M'havia tret un pes de sobre. Però, com que només vaig acomplir el primer mandat d'aquell càrrec (anys 1981-1984) i després vaig tornar a la meva feina d'arquitecte, em van tornar a demanar que agafés aquesta responsabilitat i ja no vaig tenir més remei que acceptar-la. Tanmateix, em feia molta basarda: la primera cosa que em semblava que s'havia de tirar endavant era la construcció de la nau del temple. Des dels qui estaven en contra de la continuació de la Sagrada Família fins als qui hi estaven a favor, tothom n'admirava la maqueta; i anava ensenyant-se per aquests mons de Déu. Jo pensava que una maqueta no té res a veure amb una realització a escala natural. Vaig pensar-hi molt, en aquella nau. Pensava que tardaríem anys a fer-la. Però en aquest moment ja no es tracta de la nau sinó de tot el tancament de les voltes. La meva il·lusió fóra que d'aquí a cinc anys poguéssim cloure les voltes interiors del temple. Acabar-la tota, no; això, jo no ho acabaré...

—En la vostra trajectòria professional us havíeu interessat sempre molt per l'obra de Gaudí, oi?

— Sí, sense cap mena de dubte. La primera experiència professional –i vaig tenir la sort que me l'acceptessin– fou una església petita a Vinyoles d'Orís, d'on havia estat vicari mossèn Cinto. Em van encarregar que fes el projecte de la nova església parroquial. Vaig fer-hi servir la tecnologia i les idees de Gaudí. Això era l'any 1955...

—¿No hauria estat millor deixar-la tal com estava, la Sagrada Família, un cop desaparegut Gaudí?

—Jo crec que no. Perquè hem de pensar que Gaudí era el primer interessat en el fet que allò no quedés a mig fer. Ho havia manifestat com a arquitecte del temple; va fer el seu projecte, que havia començat l'arquitecte Villar en estil neogòtic, gràcies a un donatiu excepcional. Cal que se sàpiga que la Sagrada Família només es fa amb donatius; aquí no hi ha diners de l'administració. Gaudí veia el projecte tan gros que es pensava que duraria segles. I es proposa una cosa extraordinària: davant la rauxa de fer divuit campanars en lloc d'un de sol, com havia projectat Villar, Gaudí proposa de fer una façana en lloc d'aixecar el temple per filades horitzontals. Així els seus contemporanis veurien una cosa acabada i serviria de repte per als barcelonins i catalans del futur per tal que s'engresquessin a continuar l'obra... Jo diria que no tan sols era el temple d'aquell moment sinó que ho és d'ara mateix i que enllaça amb el de la Catalunya del futur.

—En la continuació d'aquesta magna obra, cal tenir en compte criteris que ultrapassen els estrictament arquitectònics?

—Hi ha uns criteris que són clarissims: és un temple que està obert a tothom; però que és cristià i porta un missatge que tothom pot entendre: el de Jesucrist, que diu que tots som fills d'un mateix Pare, el missatge de la fraternitat universal. La Sagrada Família és l'exemple de la família universal.

—Hi ha una simbologia molt clara, en les façanes de la Sagrada Família...

—Sense cap mena de dubte. A part del missatge cristià esmentat, Gaudí afirmava que «una vegada em van dir que Catalunya no havia estat mai res. Doncs, ara estem fent una cosa que podrà arribar a tot arreu del món». I és el que està passant. Per tant, cal entendre-ho també com un missatge de catalanitat.

— ¿Condicionen, els elements simbòlics, a l'hora de la construcció?

—S'han de tenir en compte. A vegades comporten uns certs problemes, però Gaudí va deixar tota la part simbòlica resolta. Escrita en gran part, perquè ja des dels anys vint es publica en l'àlbum que es donava a la gent perquè veiessin tot el que s'estava fent. Hi ha explicades moltes i moltes coses, i els simbolismes hi són pràcticament tots.

—L'any 1878, any en el qual Gaudí obté la llicenciatura d'arquitecte, Lluís Domènech i Montaner expressa la necessitat d'arribar a una «arquitectura nacional». ¿Creieu que la Sagrada Família i, en general, l'obra de Gaudí anava en aquesta línia?

—Ell fa una arquitectura nova i la fa com a català. No va parlar mai d'aquesta idea de Domènech, almenys no hi ha documents que ho diguin. Torno a repetir el que he dit abans: per a ell aquest temple el fa el poble. Quin poble? Doncs, els barcelonins, gent dels pobles dels voltants, de Catalunya (i no oblidem que estem parlant de finals del segle XIX).

—El que Verdaguer representà per a les nostres lletres, ho és Gaudí pel que fa a l'arquitectura?

—Sí, naturalment, i amb l'avantatge que l'arquitectura és un llenguatge que tothom pot entendre, com la música, que no necessita traducció. Arriba més fàcilment a tothom. Per què ve gent de tot arreu? Doncs perquè ho entenen. L'arquitectura entra pels ulls i és una emoció com la que ens pot produir la lectura d'un poema de Verdaguer...

—Sense el que avui se'n diu *espònsors*, Gaudí hauria pogut arribar a tenir el ressò actual?

—Sense Güell l'arquitecte no hauria pogut arribar a fer el que va arribar a fer. La confiança que Güell li tenia era total; però això no vol dir que no hagués pogut fer altres coses prou vàlides. De tota manera, Güell li proporciona no solament la llibertat de creació sinó també els elements materials. No oblidem que Güell és l'impulsor, l'empresari que engega la fàbrica de ciment Portland, la primera, la de la Pobla de Lillet, i Gaudí és el primer que acaba les torres de la Sagrada Família amb formigó armat. Fins i tot en aquest sentit Eusebi Güell és un gran empresari i tenia un sentit de Catalunya. S'admiraven mútuament. Hi havia una confiança absoluta entre ells dos.

—Vós heu estat, des de sempre, molt lligat al món de l'escoltisme: Creieu que els valors que es desprenen de l'obra gaudiniana poden esdevenir referents per al jovent d'aquest segle XXI?

—Us diré una cosa: jo era un dels escoltes de l'agrupament on hi havia Mn. Anton Batlle. Mossèn Batlle ens va fer venir aquí, als escoltes, perquè ajudéssim en les obres. Vam passar uns quants dissabtes fent petites feinetes. Jo crec que sí, l'escoltisme manté –tot i que han canviat molt les coses– aquella visió d'escola de llibertat i de responsabilitat que encara és vàlida.

—De 1981 a 1984 fóreu director general del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya. ¿Les institucions fan prou per a preservar l'impressionant llegat de Gaudí?

—La veritat és que en aquest any Gaudí s'hi han abocat. A més, crec que tot això que passa és imparable. Quan es va celebrar el centenari del seu naixement, Gaudí era pràcticament desconegut arreu del món. Ningú no és profeta a la seva terra. A la mateixa gent de Reus ara els sap greu, perquè no van acceptar que Gaudí hi fes un projecte que li feia molta il·lusió. L'altre dia em vaig assabentar que la ruta del modernisme gaudinià havia servit perquè els llibres més venuts que la il·lustren siguin majoritàriament en català. Fins fa poc, aquí, a la Sagrada Família, el llibre senzillet més venut es venia un 50% en anglès. Després venia el japonès (un 16%), una mica per sota el castellà, i en català... només un 2%! Doncs ara, en l'any Gaudí, s'ha passat a un 40% en català i en segon lloc l'anglès, en un 25%, i després ve el castellà.

—2002: Any Gaudí. I després, què?

—Continuarem, perquè en tenim per a estona. Jo no l'acabaré. Gaudí parlava sempre dels successors, perquè tenia el cap clar. Deia que «en la Sagrada Família tot és providencial». És així mateix. Hi ha unes coses impensables que et deixen parat. Per exemple, veure que, quan tens un dubte de per on anar, al cap de poc trobem aquell tros de maqueta que ens confirma allò que havíem imaginat. Gaudí no feia res perquè sí; tot estava molt pensat, i sempre buscava la solució més senzilla. Trobem sempre aquell element que ens diu «sí senyor, anàveu pel bon camí». És en aquest sentit que he fet servir el mot *providencial*. I penseu també que es va estar a punt que volessin les torres que hi havia fetes de la Sagrada Família. Fou en 1936, que se salvaren gràcies a un benemèrit –el responsable d'ERC en aquell moment al barri– que va dir als de la FAI que anaven a fer la bestiesa: «Pugeu les metralladores a dalt de tot per evitar que els feixistes puguin entrar.» Així es va evitar la voladura de les torres.

—Vós heu dit que no l'acabareu. Però no podeu fer una petita previsió sobre el seu acabament?

—Quan a Gaudí li preguntaven això, responia assenyalant cap amunt: «El meu client no té pressa.» En aquest moment la meva il·lusió és que puguem cloure totes les voltes amb ocasió del 125è aniversari de la col·locació de la primera pedra, d'aquí a cinc anys. És una il·lusió; però sempre depèn dels diners que puguem rebre. No sabem mai quant rebrem l'any que ve. Qualsevol esdeveniment d'aquests que infonen pànic fa que automàticament minvin els ingressos; per tant...

—L'11-S, s'ha notat?

—Molt poquet. Però, per exemple, la Guerra del Golf sí que es va notar. És imprevisible. De moment anem treballant. Hi ha una quantitat de gent jove que treballa amb il·lusió. En aquesta obra els treballadors, vinguin d'on vinguin, s'ho prenen com una gran cosa; estan contents del que estan fent, i això és molt important.

Jordi Bonet ens acomiada amb el mateix somriure amb què probablement el mateix Gaudí ens hauria rebut. En els pròxims dies, per aquest ordre, les ciutats de Brussel·les, Las Palmas de Gran Canària i Washington l'esperen per a continuar la seva incansable tasca de propagar l'esperit i l'obra de l'arquitecte. Que sigui per molts anys.◆

Adéu al mestre Pere Elies

Pere Elies i Busqueta

El dia 6 d'octubre proppassat es va morir el professor Pere Elies i Busqueta. Havia nascut a Terrassa el 27 d'octubre de 1909. Tenia, doncs, prop de noranta-tres anys. Devia ser, molt probablement, el nostre degà –el degà dels mestres de català.

Pere Elies i Busqueta havia estat deixeble del lingüista i poliglot Delfí Dalmau, terrassenc com ell, un professor notable, segons paraules del mateix Elies, que el va animar, quan era ben jove, a fer el seu primer curs, al Grup Excursionista Egara. Poc després va obtenir el títol de mestre de català de la Generalitat de Catalunya, en un examen presidit per Pompeu Fabra.

La guerra de 1936 va trasbalsar la vida de Pere Elies. Com a conseqüència d'haver format part del Comissariat de Propaganda i haver estat redactor en cap del periòdic republicà *L'Acció*, va haver de viure uns quants anys amb una identitat falsa, fins que, desafiant les amenaces de què era objecte, es va decidir a regularitzar la seva situació civil arran del seu matrimoni.

Pere Elies va ser un dels primers que, així que les circumstàncies ho van mig permetre, es van decidir, no sense coratge, a reprendre les classes de català en la clandestinitat. Recordo molt bé, l'any 1958, quan Joan Triadú va aglutinar al seu voltant, en unes reunions periòdiques que es van començar a fer casa seva i que van continuar després al local d'Òmnium Cultural, els professors de català de Barcelona, que no arribàvem a les dues dotzenes, i alguns dels quals, com jo mateix, havíem començat aquell mateix any, el petit grup dels veterans, format pels inoblidables Eduard Artells i Lluís Jordà, que ens van deixar massa aviat, i Pere Elies, a qui la Parca, com deia ell mateix, ha permès d'arribar a una senectut extrema i fructífera.

Per damunt de tot, doncs, Pere Elies va ser un professor de català tenaç, indefallent i incansable. Probablement l'entitat on el seu mestratge ha estat més dilatat és l'Agrupació Cultural Folklòrica, d'on venia a ser com una mena de catedràtic titular, així com també el Centre Lleidatà, entitats que, quan ja en tenia noranta de repicats, no el deixaven escapar. Els seus deixebles, al llarg de més de cinquanta anys de mestratge fecund, es deuen comptar per milers. Ell mateix esmentava, com a personalitats destacades, els escriptors Oriol Pi de Cabanyes, Enric Larreula, Miquel-Lluís Muntané i Josep Colet i Giralt. Les classes del mestre Elies havien esdevingut cèlebres no solament per la seva competència i la seva dedicació, sinó també per la seva vehemència i l'exemplaritat de la seva actitud patriòtica insubornable. Si havíem de resumir en dues paraules la personalitat de l'amic que ens acaba de deixar, diríem, sense vacil·lar gens, «mestre i patriota».

El mestre Pere Elies es va sentir també temptat per les lletres, i en la seva bibliografia es poden esmentar un parell de novel·les, *Una societat limitada* i *Joventut alada*, de les quals s'havia complagut a donar primícies en lectures públiques als seus deixebles i amics, i diversos llibres de poesia, com *A dues veus*, *La riuada* i *Enfilall de sonets*. Era un fet conegut, gairebé proverbial, que el senyor Elies duia sempre, a tall de viàtic, algun dels seus poemes a la butxaca, disposat tothora a llegir-lo –si l'ocasió ho demanava. També va publicar una biografia de l'escriptor Ramon Vinyes i Cluet. Però, en el camp de la lletra impresa, potser la seva contribució més essencial va ser el diccionari bilingüe (català-castellà i castellà-català) *Canigó*, editat per Sopena, i del qual s'ha arribat a vendre la impressionant quantitat de 600.000 exemplars.

L'any 1988, el govern de la Generalitat de Catalunya va concedir a Pere Elies, amb tot el mereixement, la distinció de la Creu de Sant Jordi.

El mestre Pere Elies ens havia honorat amb la seva presència en algunes de les reunions dels redactors i col·laboradors de LLENGUA NACIONAL. I en el número 25 (desembre de 1998) apareixia l'entrevista que li feia el nostre company Víctor Pallàs, quan estava a punt de posar un «9» al davant (de la seva edat). Amb lucidesa i serenitat –una envejable serenitat– hi feia un ampli repàs a la seva llarga i fecunda trajectòria vital, sense cap dimissió, esperant, amb una impertorbable senzillesa, que la Parca li digués que havia arribat el moment de deixar-ho tot. Aquest moment ja li ha arribat, i el mestre i amic Pere Elies se'n pot haver anat tranquil·lament, de bracet amb la Parca, amb el convenciment que ha fet la seva feina fins al darrer moment. Nosaltres, tots els qui l'hem conegut i estimat, li dediquem un record emocionat.◆

Albert Jané

TRIAS 1905 STA. COLOMA DE FARNERS - Catalunya

Trias, néts de Joaquim, SA

TOTA LA VIDA FENT GALETES

Ctra. de Sils, 36
17430 Santa Coloma de Farners

Tel. 972 841213
Fax. 972 842414
www.triasbiscuits.com
e-mail: trias@triasbiscuits.com

Una nova edició de les *Homilies d'Organyà*

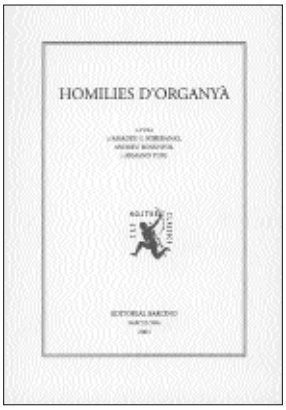

Amadeu Soberanas, Andreu Rossinyol, Armand Puig,
***Homilies d'Organyà*,**
Ed. Barcino, Barcelona 2001.

El dia 13 de juliol es va presentar a l'església de Santa Maria d'Organyà la darrera edició crítica apareguda del text de les *Homilies*. El volum ha estat publicat per Editorial Barcino en commemoració del setanta-cinquè aniversari de la fundació de l'editorial i en homenatge al qui en va ser iniciador i primer director, Josep Maria de Casacuberta, i al protector i mecenes de la Fundació Jaume I, Lluís Carulla, que hi donà continuïtat.

El llibre, de 338 pàgines, és el número 20 de la col·lecció B de «Els Nostres Clàssics» i ens presenta els vuit folis existents de les *Homilies* en facsímil i edició diplomàtica, seguits d'unes notes a l'edició diplomàtica, l'edició crítica, l'edició crítica anotada i l'adaptació del text al català actual.

L'edició d'aquesta obra, que ha estat a cura d'Amadeu-J. Soberanas, Andreu Rossinyol i Armand Puig, va precedida d'una introducció històrica i bibliogràfica i és completada per un extens estudi a cura d'Armand Puig, on s'analitzen l'estructura, els continguts i les característiques principals de l'obra, es fa una recerca comparada de les fonts i es basteix una hipòtesi sobre la data i l'autoria de l'escrit.

Història

Des d'un punt de vista històric, els autors ens informen que Joaquim Miret i Sans va descobrir els valuosíssims fulls de les *Homilies* l'any 1905 i no pas el 1904, tal com generalment s'havia pensat i el mateix Miret havia deixat escrit: «la troballa l'he feta en el darrer mes de setembre (1904), regirant en la rectoria d'Organyà…» Les dades en què es basen per a fer tal rectificació són les anotacions autògrafes del mateix Miret i Sans referides als dies 1, 2 i 3 de setembre de 1904, en què l'autor es trobava lluny d'Organyà (Carcassona, Quillan, Perpinyà, Barcelona…) i, sobretot, la relació del seu viatge al Pirineu de 1905, on ens diu que, des de la Seu, «salimos en tartana particular que cuesta por tres asientos y equipaje 10 pesetas, á las 5 y media de la mañana y llegamos a Orgañá a las 8, hospedándonos en la Fonda de Can Casaca. Visitamos al párroco ó ecónomo D. Buenaventura Riba y Dallarés, Pbro., andorrano. Inspeccionamos los numerosos pergaminos del archivo de la antigua colegiata, en los que abundan los de la familia señorial de Caboet…»

Els autors de l'estudi, en la introducció històrica, també ens descriuen l'itinerari que van fer les *Homilies* d'ença que el rector d'Organyà les cedí (per la quantitat de 85 pessetes de l'època) fins que arribaren a la Biblioteca de Catalunya. Per cert que, quan l'Institut d'Estudis Catalans les adquirí, ho féu en virtut d'una permuta realitzada amb el Museu del Parc, a canvi d'alguns «objectes d'ús particular del poeta Verdaguer, de propietat de l'Institut».

Característiques

Les diferents versions ja esmentades amb què se'ns presenta aquesta edició de les *Homilies* (facsímil i edició diplomàtica, notes a l'edició diplomàtica, edició crítica, edició crítica anotada i adaptació del text al català actual) seran, a partir d'ara, una eina sens dubte imprescindible per a acostar aquest valuós document no únicament als erudits i especialistes en la matèria, sinó també al públic i als estudiosos en general. D'entre els moltíssims aspectes que hi són examinats, caldria destacar la constatació del to pastoral i de la sensibilitat didàctica que expressen els sermons, fet que contrasta amb els plantejaments molt més rígids d'altres homiliaris que no sempre tenen en compte el públic a qui van dirigides les prèdiques. Un altre aspecte molt interessant és l'enfocament temàtic de cada homilia, propi de l'*Ars Predicandi*, que des de finals del segle XII ja començava a tenir una certa implantació. Així mateix, l'estructura tripartida del discurs, d'acord amb els tres sentits que es volien destacar en el text (el literal, l'al·legòrico-teològic i l'al·legòrico-moral) fan pensar en una autor-redactor de les *Homilies* amb un alt nivell de preparació.

Fonts i autor

Després d'un acurat i exhaustiu estudi de les homilies del papa Gregori i dels homiliaris carolingis, l'autor de la segona part del treball, Armand Puig i Tàrrech, desaconsella de mantenir el punt de vista tradicional que defensava l'origen provençal de les nostres *Homilies*: «sembla clar, doncs, que les *Homilies d'Organyà*, llevat de la quarta, són obra original d'un autor-redactor autòcton que ha produït directament un text català a partir de fonts llatines. I si bé aquest text integra un cert nombre d'occitanismes, no és traducció de cap original occità». Així, el llatí (i l'occità en el cas de la quarta homilia) serien les llengües de les fonts, però el català hauria estat la llengua original de les *Homilies*.

Pel que fa a l'autoria de l'obra, segons A. Puig, és essencial distingir entre l'autor i el copista. L'autor, ateses les característiques cultes dels sermons, podria haver estat un eclesiàstic, probablement membre de la canònica de la catedral de Tortosa, mentre que el copista, d'una formació força més descurada, seria molt probablement un canonge de la canònica d'Organyà.

Els indicis que porten A. Puig a situar l'autor de les *Homilies* a la canònica catedralícia de Santa Maria de Tortosa són els freqüents contactes i lligams que aquesta mantingué amb la casa mare agustiniana de Sant Ruf d'Avinyó i amb la canònica de Sant Joan de Ripoll o de les Abadesses. Aquesta relació féu que Tortosa es convertís ben aviat en un centre creador i alhora difusor d'homiliaris, alguns dels quals consten inventariats des de l'any 1217. Cal tenir en compte, a més, que la IV homilia d'Organyà procedeix directament i exclusiva del V sermó provençal de Tortosa.

Quant al treball de l'amanuense, d'una qualitat força inferior a la de la redacció, l'autor ratifica les hipòtesis existents (M. Molho) en el sentit de situar l'indret on s'hauria efectuat la còpia del text a «l'*scriptorium* de la petita canònica d'Organyà o d'una canònica similar…»

Arribats a aquest punt, sospito que més d'un lector deu preguntar-se com és que unes *Homilies*, redactades probablement lluny del Pirineu, hagin estat trobades, curiosament i casualment, al valuosíssim i extraordinari arxiu de l'antiga canònica d'Organyà, en què «el nivell intel·lectual dels canonges regulars […] no podia ser gaire elevat», segons els autors de l'estudi. I dic que és curiós i casual perquè és del Pirineu (*Jurament Feudal* al comte Ramon IV de Pallars Jussà, 1028-1047), de l'Alt Urgell (primera traducció coneguda del *Liber Iudicum*, de mitjan segle XII, donada no fa gaire a conèixer per Cebrià Baraut) o del mateix Organyà (*Greuges de Guitard Isarn*, senyor de Caboet entre 1080 i 1095) d'on han sortit moltíssims dels nostres primers textos escrits.

Datació del text

Finalment, una altra informació interessant i suggerent, entre les moltes que l'estudi aporta, és la de la datació del manuscrit. Les dades paleogràfiques i històriques des de sempre han situat els textos de les *Homilies d'Organyà* en el pas del segle XII al XIII. Puig, a partir de l'ordre dels sermons i de la relació d'aquests amb el calendari litúrgic, arriba, per eliminació de possibilitats, a la conclusió que l'any per al qual

van ser copiats és el de 1204. Com que aquest treball pastoral va ser elaborat pensant emprar-lo durant la Quaresma, l'any en què probablement es féu la còpia de l'escrit hauria estat el 1203. És a dir, que l'any vinent serà la data en què molt probablement es complirà el vuitè centenari del text que ens ha arribat de les *Homilies*. Una altra cosa seria parlar de quan van ser redactades a partir de les fonts, cosa que avui per avui és impossible de conèixer.

Conclusions

Per acabar, podem afirmar que disposem d'un nou estudi, exhaustiu, rigorós, apassionant i apassionat, sobre el text més important de la nostra llengua. Per les dades que aporta i per la sagacitat amb què es basteixen les hipòtesis, esdevé un material d'estudi i d'informació imprescindible i alhora amè per a totes aquelles persones que vulguin acostar-se a un millor coneixement del nostre homiliari i al món homilètic de l'època en general. És un estudi que dignifica la llengua i ens pot fer sentir orgullosos de pertànyer a un país que, malgrat no disposar encara de les eines que tenen els estats moderns, compta amb estudiosos preparats i laboriosos i amb institucions i editorials capaces de posar a l'abast del públic un treball d'aquestes característiques.

Ara ja només falta que les institucions, local, comarcal i nacional, sàpiguen estar a l'alçada de les circumstàncies i que l'any vinent, el 2003, data en què es complirà el vuitè centenari de les *Homilies*, se celebri aquesta efemèride amb el ressò, la dignitat i els honors que sens dubte es mereix.◆

Marcel Fité

Si l'obriu, no el tancareu

Jordi Bruguera amb col·laboració de Josep Torras,
***Diccionari de dubtes i dificultats del català*,**
Enciclopèdia Catalana,
Barcelona 2001.

Amb afany de curiositat i amb esperit crític he fet una repassada a aquest diccionari de dubtes i dificultats. D'antuvi no volia pas dir-ne res ací, però la progressiva admiració que la seva lectura em produeix m'anima a dir que disposem d'un diccionari de dubtes i dificultats obligat de llegir. Un diccionari que, malgrat remarcar dubtes i dificultats, ens fa sentir orgullosos de tenir una llengua molt ben travada i codificada; un diccionari curull de frases exemplificatives del que es diu, les quals fan com d'imant mentre es llegeix la fresca definició dels mots. Quines frases tan planeres, tan ben encertades! Del començament al final, la redacció d'aquest diccionari és una filigrana de competència lingüística; és certament una redacció duta a terme per persones de sentit lingüístic agut i afinat. Lògicament, aquest diccionari no conté moltes paraules que potser voldríem veure-hi també reflectides, però la tria s'ha fet amb bon criteri i no cal dir que la majoria de conceptes hi són tractats amb plenitud i encert; mireu, si no, els verbs **ser** / **estar** (pp. 183-185), els tan ben raonats i expressats comentaris sobre **per** / **per a** (pp. 154-157), etc.

Tenir aquest diccionari a les mans és contemplar la meravellosa paraula i gaudir-ne a ple cor.

Això (i sempre que dic *això* vull dir *tenir aquest diccionari a les mans*) és gaudir d'un diccionari de definicions, amb multitud d'exemples molt apropiats i ben trobats. Llegiu **carrer** (p. 61), **costar** (p. 73), **gran** (p. 111), **posar** (162),etc.

Això ens clarifica, com mai no havíem vist, una colla de significats per tal com els precisa d'una manera nova i fent contraposicions que resulten alliçonadores. Llegiu **irritar** (p. 121), **posar l'accent en** (163),etc.

Això és haver trobat l'explicació, feta amb traça, a règims verbals que en altres obres era dubtosa o no descrita amb prou claredat. Llegiu **guerrejar** (p. 112), **harmonitzar** (p. 113), **intervenir** (121), **pasturar** (p. 152), **rebotre** (p. 172),etc.

Això és disposar d'un diccionari de sinònims o de mots que en poden substituir un que no trobem prou adient per a expressar un tal concepte: Llegiu **altell** (p. 37), **anunciar** (p. 39), **apuntar** (p. 42), **carregar-se** (61), **tragar** (p. 198),etc.

Això és haver-se comprat un diccionari de barbarismes. Llegiu ***agobiar** (p. 32), ***apretar** (p. 41), ***averigüar** (p. 47), ***cordillera** (p. 72), ***disfrutar** (p. 85), ***stànding** (188),etc.

Això és com un aparell detector de castellanismes. En cada pàgina se us n'assenyalen; a tot arreu se us n'hi presenten de camuflats.

Això equival a una fer servir una gramàtica. Llegiu **amb** (p. 37), **costar** (p. 73), **de + infinitiu** (p. 78), **probablement** (p. 165), ***lo** (article neutre),etc.

Això és com tenir un mestre al davant que ens ensenya a parlar bé, remarcant el sentit i el valor de cadascuna de les paraules. Llegiu **alçada** (p. 34), **insurgent** (120), **quart** (p. 169), etc.

Això és haver-se inscrit a classes de fonètica. Llegiu **amén** (p. 38), **higiene** (p. 114), **presagi** (p. 164), etc.

Això és tenir el privilegi d'anar assaborint una colla d'ensenyaments que anomenaríem *magistrals*. Llegiu **hostessa** (p. 115), **ratllar** (p. 172), etc.

Això és connectar amb la saviesa i amb el corrent prestigiador de la llengua. Als qui han intervingut en aquesta obra se'ls ha de reconèixer el sentit del gust, de la concisió, de la claredat, de la bona orientació.

Això ens fa delectar qualitats de maduresa humana per tal com l'obra, amb bona educació però amb fermesa, sap dir-nos que hi ha coses que no sempre s'han fet bé. Llegiu ***cundir** (p. 75), **matx** (p. 135), etc.

No podem deixar d'esmentar l'apèndix de la part final, que ofereix tot un ventall de consideracions gramaticals bàsiques (accentuació, concordança, gentilicis, numerals, puntuació, conjugació verbal...).

Què hi ha de perfectible? Doncs, nosaltres en l'entrada ***a capa i espasa** hi hauríem afegit *a peu i a cavall*. En l'entrada ***palomita** hi hauríem afegit *rosetes*. També cal dir que el diccionari passa de puntetes per sobre d'alguns punts discutibles de la normativa lingüística, en punts encara no resolts o mal resolts per la nostra docta instància lingüística (les noves «normes» del guionet, l'ús de l'interrogant inicial...). Però això és *peccata minuta* i ja sabem en quines obres podem trobar-ho ben tractat i a bastament.

Correu a comprar aquest diccionari, i serà bon senyal si d'ací a un any el teniu ja fet malbé de tant mirar-vos-el. Quina falta faria als qui intervenen en els mitjans de comunicació! És un llibre molt pràctic i manejable, tant, que gairebé us cap en una butxaca d'americana. I el trobo tan llegidor i ben editat! I ara us deixo, que vull continuar llegint-lo.◆

Ramon Sangles i Moles

Un diccionari que té mèrit

Diccionari de les llengües d'Europa,
Enciclopèdia Catalana,
col·lecció Diccionaris Temàtics,
Barcelona 2002.

Fa uns dos anys va aparèixer el llibre *Les llengües minoritzades d'Europa*, d'Àngela Cotano (Edicions 3 i 4), on s'efectuava un repàs exhaustiu de la diversitat sociolingüística europea. Va coincidir amb la designació de l'any 2001 com a Any Europeu de les Llengües, aquella mena de fal·làcia on la nostra llengua, tan europea com qualsevol altra, no va ser mai prou present. Fa un any es va publicar el *Diccionari de sociolingüística*, que complementava aquella primera obra. Enguany hem de celebrar l'aparició del *Diccionari de les llengües d'Europa*, dins la mateixa col·lecció (Diccionaris Temàtics de l'Enciclopèdia) que el de sociolingüística. Són tres obres individuals, de diferents autors cadascuna, que tanmateix es complementen i s'interrelacionen. I totes tres són ben oportunes i actuals.

El *Diccionari de les llengües d'Europa* ha estat elaborat per Ignasi Badia i Capdevila, filòleg i professor, que no es limita a fer una tirallonga d'anècdotes purament lingüístiques, sinó que va molt més enllà i hi descriu, per tant, tal com ell mateix ens diu en la introducció, "expulsions, deportacions, exterminis, prohibicions, exclusions, imposicions i menyspreus" patits per diverses llengües i que han implicat el patiment de les persones que les parlaven, o que les parlem encara avui. És a dir, les dissecciona des del punt de vista sociolingüístic.

El diccionari conté 370 articles, on l'autor situa cada llengua en el seu context: nombre de parlants, classificació per família lingüística, l'alfabet que empra, el domini lingüístic que ocupa, el nom autòcton de la llengua i el sinònim del seu nom principal, trets gramaticals destacats, els dialectes que la componen, i la seva història i situació actual, a més del tractament legal que rep en els diferents estats on es parla i els seus àmbits d'ús. A més, s'hi afegeix un text de mostra de la llengua en qüestió, acompanyat de la traducció catalana, que és de gran utilitat per a adonar-se de les semblances i les diferències entre les diverses llengües.

El diccionari compta, a més, amb tres apèndixs: un on s'enumeren les llengües que es parlen en cada estat europeu i s'indica el règim lingüístic vigent; el segon és una classificació gràfica de les llengües d'Europa; i el tercer ens indica quins alfabets són utilitzats actualment a Europa. Per últim, en les dues contracobertes apareix el mapa lingüístic d'Europa, de molta utilitat per a situar cada llengua en el territori concret on es parla, detall que es trobava a faltar en l'obra de la Cotano. Tanmateix, en aquest diccionari també hauria anat bé d'incloure-hi mapes parcials. En tot cas, aquest és un punt que no disminueix la qualitat i el mèrit d'aquest diccionari, on l'autor ha efectuat una tasca rigorosa per donar a conèixer la realitat sociolingüística del nostre continent. Amb aquest diccionari comptem amb una nova eina fonamental de consulta, de presència obligada en biblioteques, ja siguin públiques, de centres docents o de particulars interessats per les llengües i les seves vicissituds al llarg de la història.◆

Anna Porquet i Botey

Lèxic d'especialitat

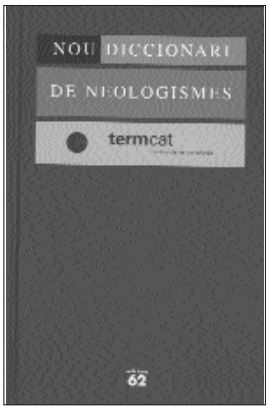

TERMCAT, Centre de Terminologia,
Nou diccionari de neologismes,
TERMCAT i Edicions 62,
Barcelona 2001.

L'any 1985, com a fruit d'un acord entre Cultura l'Institut d'Estudis Catalans, va néixer el Centre de Terminologia TERMCAT, que ha dut a terme durant els darrers anys la important tasca de recopilar, actualitzar, proposar, inventariar i fixar els neologismes que necessita actualment qualsevol llengua moderna per a funcionar normalment.

L'any 1991, en virtut d'un conveni de col·laboració entre la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear i la Universitat de les Illes Balears, es va crear també el Gabinet de Terminologia com a centre col·laborador, i ara els governs català i balear han promogut la publicació d'aquest diccionari en compliment de l'acord de difondre les propostes elaborades pel TERMCAT, contingut en el conveni marc de col·laboració en matèria de política lingüística que van signar els dos executius l'any 2000, per la qual cosa l'obra esdevé, a més, una valuosa contribució a la unitat de la llengua catalana. El TERMCAT treballa en estreta col·laboració amb els professionals de les diverses àrees de l'activitat humana i està en contacte permanent amb la Secció Filològica del IEC, de tal manera que, per bé que les seves propostes no tenen caràcter normatiu, és innegable que gaudeixen del més elevat grau de fiabilitat.

En un començament, el TERMCAT va difondre el resultat de la seva feina, bàsicament a través d'un opuscle periòdic, el *Full de difusió de neologismes*, del qual va arribar a publicar 23 números, i també mitjançant l'edició de cartells, tríptics i reculls temàtics de terminologia, a més d'un excel·lent servei de consultes obert a tothom. L'any 1997, va publicar el seu primer *Diccionari de neologismes*, que recollia en un sol volum tota la tasca duta a terme fins aleshores, i el febrer de l'any passat va tornar a fer el mateix amb el llibre que presentem avui, que inclou 4.277 termes, mentre que el de 1997 sols en contenia 2.989. Es tracta, doncs, d'un volum que incorpora un gens menyspreable nombre de nous neologismes –passeu-me pel alt la redundància–, concretament 1.288, i, ensems, actualitza els ja recollits en l'anterior inventari.

A diferència del diccionari de 1997, que presentava els termes agrupats per àrees d'activitat, l'actual fa servir únicament l'ordre alfabètic per tal de facilitar-ne la consulta. Amb aquesta mateixa finalitat, abans de la definició, cada entrada recull un número d'ordre i el terme de què es tracta en català i en tres llengües més: castellà, francès i anglès; al final del llibre s'hi inclou una llista de totes les entrades, ordenades alfabèticament, en cada un d'aquests tres idiomes. Així, si l'usuari coneix un terme en una llengua diferent de la catalana, pot buscar-lo en la que li sigui més còmoda i trobar-lo després amb rapidesa gràcies a la referència que li dóna el número d'ordre, que també apareix en cada llista. Un exemple concret: si no sabem la forma catalana de l'anglicisme *cracker*, que es relaciona amb l'àmbit d'Internet, haurem de consultar la llista de termes en anglès, i aquesta ens remetrà al número 2.898. Aleshores només ens caldrà tornar a buscar l'entrada del diccionari que té assignat aquest número i accedirem amb facilitat al mot *pirata*, que és la solució que proposa el TERMCAT. Un mecanisme realment àgil i pràctic.

L'obra que avui ens ocupa, doncs, constitueix un referent indispensable per a tot professional de la llengua, tant si aquest la fa servir com a simple vehicle de la seva activitat professional (periodistes, escriptors, docents, locutors, presentadors, humoristes, cantants, etc.) com si n'és l'objectiu final (correctors, assessors lingüístics, traductors, professors de llengua, lingüistes, etc.). Seria desitjable que tots aquests professionals adoptessin l'actitud responsable que ha de tenir tothom qui manipula un material que lamentablement és, encara avui, massa fràgil i trencadís. L'eina ja hi és. Ara només cal la voluntat de servir-se'n.◆

Làmines de regal

Tenim unes làmines format DIN-A4 en color, molt boniques, ideals per a ser enquadernades (algunes són de la portada de revistes *Llengua Nacional*, altres tretes de litografies valorades en 180 euros), que donarem com a regal a tots aquells que es facin socis de Llengua Nacional. Concretament, a qui es faci Soci Protector li enviarem dues làmines, i a qui es faci Soci Numerari una. També, hi haurà el mateix regal per a aquelles persones que ens facin un Soci Protector (dues làmines) o un Soci Numerari (una làmina).

Heus-ne ací algunes de mostra.

Sapigueu també que per a l'any vinent mantindrem els mateixos preus de subscripció.

DADES PERSONALS:

Nom Cognoms

Adreça

Codi postal Població Comarca

Telèfon Adreça electrònica

Se subscriu a la revista trimestral *Llengua Nacional* pel període d'un any, prorrogable si no hi ha ordre en contra, amb un import de:

❑ **43 € = soci protector** ❑ **25 € = soci numerari** ❑ **15 € = subscriptor regular**

FORMES DE PAGAMENT:

❑ xec (a nom de Llengua Nacional)

❑ ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492 (Caixa de Catalunya)

❑ banc: Entitat|__|__|__|__| Oficina|__|__|__|__| Control|__|__| Núm. compte|__|__|__|__|__|__|__|__|__|__|

Adreceu aquesta butlleta a: Associació Llengua Nacional / C. Sant Pere Més Alt, 25 / 08003 Barcelona

Telèfons: 93 456 88 79 / 669 85 32 37 — a/e: llengua@menta.net

Data

Nota: El preu mínim de subscripció per a fora de l'Estat espanyol és de 22 euros.